

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 8

БЕОГРАД 1934 ГОДИНЕ

КЊИГА 8

XLVII РЕДОВНИ САСТАНАК
НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 5 ЈУЛА 1934 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

Претседник
ДР. КОСТА КУМАНУДИ

Потпретседник
ДР. КОСТА ПОПОВИЋ

Секретар
МИЛАН МРАВЉЕ

Присутни г. г. Министри: Претседник Министарског савета Никола Т. Узуновић, Министар просвете др. Илија Шумениковић, Министар физичког васпитања народа др. Будислав-Гргур Анђелиновић, Министар трговине и индустрије Јурај Деметровић, Министар грађевина др. Стјепан Сркул, Министар унутрашњих послова Живојин Лазич, Министар социјалне политике и народног здравља др. Фрањ Цовак, Министар шума и рудника др. Милан Уманеки.

ПОЧЕТАК У 10.15 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XLVI редовног састанка.

2 — Саопштење да Министар финансија подноси Скупштини на одобрење решење Министарског савета о забрани извоза ораховог стабла изузев оног које је као способно за сечу обележено од стране надлежног пољопривредног средског референта у заједници са дечићним шумарским референтом;

3 — Саопштење извештаја о захтеву Министра правде за продужење кривичног поступка против народних посланика;

4 — Саопштење о подношењу законских предлога: о конвенцији између Краљевине Југославије, Републике Аустрије, Краљевине Мађарске, Краљевине Румуније и Републике Чехословачке, којом се одобрава Правилник о надлежности и раду сталне техничке комисије режима вода Дунава од стране Министара саобраћаја и иностраних послова;

5 — Саопштење о подношењу извештаја Имунитетног одбора од 3 јула 1934 године о издавању суду народних посланика;

6 — Саопштење о конститусању Одбора за проучавање законског предлога о музејима;

7 — Саопштење о подношењу интерпелација народних посланика: Др. Николе Кешељевића на Претседника Министарског савета и Министре финансија, пољопривреде и правде о изигравању Закона о заштити земљорадника од стране Народне банке Краљевине Југославије и других новчаних завода; др. Николе Кешељевића на Министра унутрашњих послова о полицијским мерама на зборовима Југословенске народне странке и усвајање првенства;

8 — Молбе и жалбе.

Говориоци: Министар унутрашњих послова Живојин Лазич.

Дневни ред: Претрес извештаја одбора за проучавање законског предлога о градским општинама.

Говориоци: Министар унутрашњих послова Живојин Лазич, известилац већине др. Милослав Стојадиновић, известилац мањине др. Стјепан Бачић, Фердо Шега, др. Иван Лончаревић, др. Милан Метикош, Миливоје Перић, др. Никола Кешељевић, Јосип Стажић, др. Мирко Ивандекић — Ивковић.

Претседник др. Коста Кумануди: Отварам XLVII редовни састанак Народне скупштине. Изволите чути записник претходног састанка.

Секретар Милан Мравље прочита записник XLVI редовног састанка.

Претседник др. Коста Кумануди: Има ли ко какву примедбу на прочитани записник? (Нема). Примедаба нема, записник је примљен.

Изволите чути саопштења.

Секретар Милан Мравље (саопштава): Г. Министар финансија, на основу чл. 13 предлога закона о општој царинској тарифи, подноси Скупштини на одобрење решење Министарског савета о забрани извоза ораховог стабла изузев оног које је као способно за сечу обележено од стране надлежног пољопривредног среског референта у заједници са дотичним шумарским референтом.

Претседник др. Коста Кумануди: Ово решење Министарског савета упућује се Финансијском одбору. Изволите чути захтеве за издавање посланика суду.

Секретар Милан Мравље (саопштава): Г. Министар правде тражи овлашћење за продужење кривичног поступка против народног посланика г. др. Јулија Рорбахера за дело из § 301 Каз. зак.

Претседник др. Коста Кумануди: Овај захтев Г. Министра правде, упућује се Имунитетном одбору. Изволите чути законске предлоге.

Секретар Милан Мравље (саопштава): Г.г. Министар саобраћаја и Министар иностраних послова подnose Скупштини на решење предлог закона о конвенцији између Краљевине Југославије, Републике Аустрије, Краљевине Мађарске, Краљевине Румуније и Републике Чехословачке којом се одобрава правилник о надлежности и раду сталне техничке комисије режима вода Дунава. (Види прилог).

Претседник др. Коста Кумануди: Овај законски предлог упућује се одбору који проучава законске предлоге о међународним уговорима.

Изволите чути одборске извештаје.

Секретар Милан Мравље (саопштава): Имунитетни одбор подноси Скупштини на решење свој извештај од 3 јула 1934 године о издавању суду народних посланика. (Види прилог).

Претседник др. Коста Кумануди: Овај не се извештај штампати, раздати г.г. народним посланицима и ставити на дневни ред кад то Народна скупштина одлучи. Изволите чути конституисање одбора.

Секретар Милан Мравље (саопштава): Одбор за проучавање законског предлога о музејима извештава да се конституисао 4 јула т. г. и изабрао за претседника г. Стевана Ђурића, за потпретседника г. др. Милована Грбу и за секретара г. Салиха Баљића.

Претседник др. Коста Кумануди: Овај извештај прима се на знање.

Изволите чути интерпелације.

Секретар Милан Мравље (саопштава): Г. др. Никола Кешељевић, народни посланик, упућује интерпелацију на г.г. Претседника Министарског савета, Министра финансија, Министра пољопривреде и Министра правде о изигравању Закона о заштити земљорадника од стране Народне банке Краљевине Југославије о других новчаних завода и тражи да јој се призна првенство. (Види прилог).

Претседник др. Коста Кумануди: Од интерпелираних г.г. Министара ни један није присутан да се изјасни о траженом првенству. Изволите чути другу интерпелацију.

Секретар Милан Мравље (саопштава): Г. Никола Кешељевић, народни посланик, упућује интерпелацију на г. Министра унутрашњих послова о полицијским мерама на зборовима Југословеске народне

странке и тражи да јој се призна првенство. (Види прилог).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Министар унутрашњих послова да се изјасни о траженом првенству.

Министар унутрашњих послова Живојин Лазић: Примам тражено првенство за ову интерпелацију.

Претседник др. Коста Кумануди: Г. Министар је примио првенство. Прима ли Народна скупштина захтев г. интерпеланта о првенству? (Прима.) Првенство је примљено. Прочитане интерпелације упутиће се надлежним г.г. Министрима. Изволите чути молбе и жалбе.

Секретар Милан Мравље саопштава следеће молбе и жалбе: Лазара Јовановића, Босилке Ђ. Благојевић, Параскеве Ристић, Иване Баралић, Аделе Јуришић, Марка Вукелића, Стјепана Вукелића, Радмиле Р. Павловић, Маре Белоње, Милорада Веселиновића, Димитрија И. Анђелковића, Марије Дурман — Игњатовић, Киће Ђуковића, Ивана Церапића, Манде Вукојевић, Катарине Ритер, Ђорђа Ђ. Крстића, Николе Дуновића, Јована Лазовића, Милене Јојић, Данице Михајловић, Аграрне заједнице, Светозара Милетића, Анђелка Нешчића, Станка Флеге, Милана Р. Степановића.

Претседник др. Коста Кумануди: Прочитане молбе и жалбе упућују се Одбору за молбе и жалбе.

Прелазимо на дневни ред. На дневном је реду: Претрес извештаја одбора за проучавање законског предлога о градским општинама. Известноци су г.г. Др. Милослав Стојадиновић и др. Стјепан Бачић. Извештаји већине и мањине штампани су и разлежени г. г. народним посланицима, и с тога, са пристанком Народне скупштине, сматрам да није потребно да се ови извештаји прочитају. Прима ли Народна скупштина овај предлог? (Прима.) Пошто је Народна скупштина примила предлог да се не прочитају извештаји, дајем реч г. Министру унутрашњих послова г. Живојину Лазићу. (Извештаји штампани у прилогу).

Министар унутрашњих послова Живојин Лазић: Господо народни посланици, у правцу извршења уставних одредаба о самоуправама и њиховој целисходној реформи законодавац је донео прошле године Закон о општинама, којим је изједначено дотадање разнолико општинско законодавство за сеоске и мање варошке општине.

Пред вама се господо, сада, налази пројекат закона о другом делу општинских самоуправа — о градским општинама. И овај законски пројекат, као и онај први, има задатак, да с једне стране одстраи шаренило досадањег посебног законодавства о томе и градску самоуправу постави на јединствену основу, а с друге стране да постојеће законодавство учини савременим и доведе у склад са приликама и потребама садашњице.

Да би се одговорило томе задатку за основу пројекта није се могао узети ни један од седам посебних закона, који се по разним крајевима државе односе на ову материју, већ је пројекат израђен из основа, узимајући из покрајинских прописа све оно што се показало као добро, искоришћујући истовремено и искуства законодавства страних држава, где су то сродне прилике допуштале.

Које ће се градске општине уредити посебним законом одређено је § 136 Закона о општинама. По том законском пропису за овај Закон о градским

општинама остале су: престоница, седишта банских управа, градске општине које су већ имале карактер градова и, најзад, градови и вароши са већим бројем становништва и изразитим градским карактером — укупно 74 града.

Тиме што су градови побројани у самом закону одређено је, да се у будуће град може установити само законом. За прелазно време од три године после ступања на снагу овога закона омогућено је, да се Краљевим указом поједини градови по израженој жељи могу вратити под Закон о општинама. Ово олакшано иступање из реда градова предвиђено је нарочито због оних градова, који до сада нису били под особеним режимом и који ће моћи да одлучују о томе пошто се упознаду не само са правима, већ и са дужностима и теретима које ће имати по овоме закону.

Иначе систем овога закона је сличан ономе по Закону о општинама. Многе одредбе су невоветне и у једном и у другом закону, а поновљене су и у новоме ради лакшег руковања законом и да се не би морало упућивати на ранији закон.

Важније одредбе пројекта су оне о организацији градске општине, које знатније одступају од одговарајућих одредаба Закона о општинама.

Одлучујући орган, градско веће састоји се, према броју становника, од 27 до 72 већника, од којих се две трећине бирају пропорционално, по Донтовом систему, општим, једнаким, непосредним и јавним гласањем. Једну трећину већника поставља надзорна власт из реда лица упућених у комунална пословања, како би се у градском већу стручна питања што боље и целисходније решавала.

Извршни орган је само претседник а не и управа као код осталих општина, јер овде претседнику стоји на располагању стручни чиновнички апарат, с којим ће он моћи брже и целисходније управљати опсежније и важније послове градова и по сопственом и по пренесеном државном делокругу.

Претседник се бира непосредно, заједно са већницима, но ван ових, и ставља се на чело листе као такав. Овај непосредни начин бирања претседника усвојен је и у Закону о општинама, где се он као добар показао и у крајевима у којима није био познат. Сем тога он је уобичајен и у великом делу државе, а добро је и са других разлога да бирачи унапред знају ко ће бити глава општине и руководити комуналним пословима.

Ако се, међутим, у току изборног периода у празни место претседника онда ће новог претседника — да би се избегле поновне изборне трзавице — бирати веће из своје средине — начин познат у другом делу државе.

Пројекат предвиђа да град осим претседника има и потпретседника, чија је улога ограничена на ваступање претседника кад овај није на дужности или га нема. Ну градови преко 50.000 становника могу статутом одредити и потпретседника са одређеном надлежношћу. У овом случају потпретседник се бира као и претседник.

Делокруг рада много је обимнији него ли онај осталих општина. Поред широких самоуправних послова и послова државне управе које врше остале општине, градовима су поверени и најважнији послови опште управне власти првог степена, дакле средњих начелстава, набројани у § 89 пројекта, па и преко ових овде набројаних послова опште управне власти првог степена, градовима се одлуком Ми-

нистра унутрашњих послова у сагласности са ресорним министрима, могу додељивати и други послови пренесеног делокруга за које се покаже да их град може управљати без новог материјалног оптерећења а у складу са циљевима државне управе, као што се на исти начин поједини послови те врсте могу и одузимати од градова и преносити на надлежне државне власти. Еластичност ове одредбе одређена је тако ради тога, да би се према приликама и могућностима сходно могла применити на поједине градове.

Има, као што знате, господо, градова који су послове опште управне власти првог степена и до сада вршиле, а има их, и то у већем делу земље, где нису. И највећи део ових последњих градова и не жели те почасти, које за градове представљају и једну дужност и један терет. Градови су, према томе, у могућности да приме онолико од послова ове пренесене надлежности, колико их могу према својој организацији и економској снази, прихватити и поднети, а што не приме вршиће надлежне државне власти, које за то и иначе имају стручне референте и сходну организацију. У овом случају где једни органи врше те послове и за рачун срца и греха, где се, дакле, остане при једном колосеку, ту ће, несумњиво, за толико бити мањи комунални терети.

У погледу опште делатности градова пројекат им обезбеђује широку надлежност и самосталност. Уредбодавна власт градова — доношење статута, уредаба, правилника — неокривена је. Надзорна власт цени само њихову законитост и то у кратко остављеном року, после кога оне постају извршне. Само за апстрактне генералне прописе финансијске природе мора се прибавити пристанак Министра финансија.

Надзор је уопште сведен на неопходну меру, мада би се и његов јачи степен могао правдати градовима повереним пословима државне управе и приликама у свету, а и одредбом чл. 84 Устава.

О градским службеницима пројекат предвиђа само начелне одредбе, а подробности су остављене за градски статут, којим се опредељује и која ће службеничка места бити везана са правом службеника на пензију. Службени односи градских службеника у великој мери су приближни оних државних службеника, па и плате, док додатни могу бити већи од додатака државних службеника.

Дисциплински судови по пројекту су тако постављени, да с једне стране зајемчују ред у служби и правилно вршење исте, а с друге стране да гарантују службеницима објективност и заштиту.

С обзиром на значај градских службеника за добру градску и опште управну администрацију, као и напредак градова и њихових предузећа, пројекат се стара, и поред садањих тешких економских прилика и потребе за штедљом свуда, па и по самоуправама, да им се зајемчи повољна и садашњица и будућност, како би се без бриге и са већом вољом одали савесном вршењу поверене им дужности.

Оцењујући правилно значај градова у свакоме, па и нашем народу, пројекат омогућује градовима несметано развијање и напредовање у најширем обиму, да би што боље одговорили својим значајним и многобројним комуналним задацима, а истовремено као жарниште и материјалне и духовне културе допринели и општем напретку нашега народа.

Својим одредбама пројекат води рачуна и о националној мисији градова, који са својим најна-

преднијим и најпросвећенијим делом нашега народа представљају носиоце и првоборце остварене идеје народнога јединства у ослобођеној и уједињеној Југославији, коме се циљу има да подреди сваки други интерес и смер.

Пројекат су, господо, у Министарству дуго проучавали и састављали признати и теоријски и практични стручњаци, проучавали су га и примедбе чинили сви банови, узета су у обзир и мишљења и сугестије Савеза градова, претресан је и у Министарском савету, а и сада у више дугих седница од Вас изабраног одбора за његово проучење, те мислим да је дато што се у садањим приликама најбоље дати могло.

С обзиром на досадање посебно важење законских прописа у појединим крајевима наше земље као и извесне традиције и навике у вези са тим могу Вам, господо, понеке одредбе пројекта изгледати необичне и нескладне, али то тако и мора бити за први мах кад се од седам разних закона прелази на један. Тако је то било и са Законом о општинама који се на пракси показао као врло добар и из које стране му се не чине приговори.

И ја, у име Краљевске Владе, уз повољно мишљење Одбора препоручујем Вашој највише предложеној пројекат и молим да га изволите усвојити, те да се тако заврши изградња целокупне општинске самоуправе, да би се после могло прећи и на реформу више — бановинске самоуправе. (Одобравање и плескање).

Председник др. Кошта Кумануди: Има реч известилац већине народни посланик г. др. Милослав Стојадиновић.

Известилац већине др. Милослав Стојадиновић: Господо народни посланици, доношењем закона о градовима ми спроводимо и други део самоуправне реформе, после успешно изведеног првог дела општег закона о општинама, који је примљен недавно у Народној скупштини и по коме су већ успешно извршени избори у целој Краљевини Југославији. Ми, радећи овај посао, одужујемо се своме великом позиву и народним потребама које су нарочито изражене у Беседи Њ. В. Краља, где се нарочито подвлачи и дословно вели, да «у систематском раду на изградњавању нашег унутрашњег уређења поставља се на дневни ред Народног претставништва и дефинитивна организација општинских и бановинских самоуправа, тих најважнијих јединица народног живота. Краљевска влада ће спремити потребне законске пројекте и предлажати их Народној претставништвоу на решавање. Нигде није тако zgodно, тако лепо, тако јасно истакнута важност самоуправе у животу једног народа, као што је то учињено у речи Њ. В. Краља, где се, то опет подвлачим, изриком напомиње значај „тих најважнијих јединица народног живота“. Да су ове најважније, то је показала недавна историја нашег народа, то је показала садашњица нашег народа, а надам се да ће то показати и наша будућност, будућност нашег народа која остаје тесно везана за самоуправу и која ће присти користи, снагу и стваралаштво које долазе са те стране. Народно претставништво у свом одговору такође је истакло да оно „поздравља са радошћу даље уређење наше државе и изградњавање самоуправе, и прихватиће иницијативу Краљевске владе да се самоуправе усавише и утврде дефинитивном организацијом“. Обавеза коју је на себе примило Народно претставништво, и Скупштина и Сенат,

истичући је свечано у својој Адреси тиме је испуњена. Уводећи у живот и други део самоуправне реформе ми изградњавамо и употпуњујемо дефинитивну организацију нове општинске самоуправе, за коју верујемо да ће убрзати процес нашег унутрашњег препорода. Ја сам у неколико махова истицао да је код нас општина са својом самоуправом једина чиста и потпуна самоуправа, јер су бановине и управне и самоуправне јединице. Према томе, изводећи овај други део самоуправних реформа које циљају на наше градове, ми фактички усавишавамо и употпуњујемо реформе које се односе на општине као на једине чисте самоуправе.

Господо, говорећи о градовима, чију организацију тежимо овог пута да спроведемо, ми не смејемо овом приликом да губимо из вида ону велику улогу коју су градови имали не само у историји нашег народа него и у историји свих културних народа света. Господо, ја ћу мало да се удаљим, пре коментаришања самога пројекта закона и извештаја већине, да бих само са неколико речи истао велики значај и улогу градова, изнесећи и оне главне тенденције које се испољавају у новијем градеком животу.

Ми, господо, знамо да је целокупна култура чак и старог античког света била везана за градове и за градску културу уопште. Друштва која нису имала градове и градску културу нису репрезентовала нити су могла репрезентовати културна друштва. У старом Вавилону и Асирском царству, чији је највећи град био Вавилон, а према Херодоту који га описује са зидом од близу 80 километара и знатним тековинама, целокупна култура усредсређује се у томе граду. У старом Египту, Риму, Грчкој и свуда видимо да су културна жаришта концентрисана у градовима, а тамо где нема градова, ту нема ни културног полета ни цивилизације уопште. Империја римска чији град Рим има преко 2 милиона становника, била је у ствари конфедерација варских, а исто тако је било и у осталом старом свету, као у Грчкој, где су градови били оличење државе и фактички носиоци културе и напретка. Пронаст Римскога царства иде упоредо са пронашћу градова, онако исто као што се и њихов напредак такође везује за напредак градова. Нема ни једног периода у људском друштву где цивилизација напредује и развија се по законима еволуције, а да се у том истом времену не утврђује и полет градова. Почетак стварања цивилизације везује се за почетак стварања градске културе а опште опадање иде са опадањем градске културе. Та међусобна узрочна веза не да се оспорити. На живом примеру Совјетске Русије утврђујемо појаве које иду потпуно у прилог гледишту које се овде заступа. Пад општи државе и друштва повлачи за собом пад градова. Први дани револуције имају за последицу страховити пад градова, умањени број становништва, економски застој и културно расуло. Градеки живот готово је угашен а са њим и живот села као и друштва уопште. То су живи примери послератног периода, које налазимо и на другим странама. Ја сам узео Русију за пример пошто је он веома поучан. Упоредо са постепеном стабилизацијом Русије са идејом снажења државе, са сређивањем прилика уопште, са санирањем и снажењем појединих главних грава друштвеног живота, напоследку са извесним просперитетом, који иде упоредо са враћањем да не кажем на старо, али ипак на усвајање оних облика који имају своју традици-

опалну вредност у друштвеној равнотежи и организованој држави без обзира на њен ближи састав, ми видимо да се у тој Русији опет јављају градови као носиоци културе и да тамо, у новије време, достижу полет који изненађује. У факту да је тако, треба гледати спољни знак преокрета за који сви везујемо наде да ће Русију одвести на пут једне еволуције снажног и стварног препорода. Ја ово нарочито истичем и са разлога што је у социјалистичким расправама било спорно да ли су градови као такви специфична одлика друштва, које се назива капиталистичким и да ли ће они моћи да остану или ће се изједначити потпуно однос села и града на кореним социјалним променама за које социјализам пледира. Социјализам присваја себи заслугу и вели да онога дана кад се укине капиталистички систем да ће ишчезнути потпуно свака разлика између градова и села.

Господо народни посланици, кад је реч о насељима и односу између градова и села, што чини иначе једну интересантну социолошку тему, не смејемо заборавити, да је у питању однос који је вечно променљив, у историји света, однос који се вечно мења са структуром друштва, и да измена односа града и села на боље у сврстаном смислу те речи није нешто што је одлика система капиталистичког, нешто само њему својствено, него је то ишчезавање заштитеног односа града и села, нешто што је својствено модерном друштву, а што се види и на примеру обраде насеља новог периода као и све јаче духовне и материјалне везе града и села.

Ми видимо да еволуција иде све више у правцу ишчезавања разлике између градова и села, Ту не мислим само на оно политичко нивелисање које је истакнуто у Француској револуцији усвајањем принципа потпуне политичке једнакости градских и сеоских општина, него мислим и на све оне економске и културне разлике, које су тесно везане за општи прогрес друштвеног развитка. То је битност новог грађанског поретка тако, да та еволуција све више пружа гаранције да ћемо доћи на једној страни до једног новог облика људских насеља па и градских, на другој страни пак и до ишчезавања драстичних разлика између градова и села које одликују прошлост. Отуда можемо да изведемо и политички закључак, да некакој борби између села и града апсолутно нема места под данашњим околностима. Но то је једна тема која заслужује нарочиту пажњу, и може бити предмет дужег разговора на другом месту.

Поред старог античког света, средњи век показује појаву и велики просперитет градова, нарочито дванаести и тринаести век, где се његова култура, његов напредак у свима правцима рада и живота везују за подизање градова у то време. И не само да су градови у то време били искоришћени као жариште културе и као сретства да човечанство добије нов полет и нове снаге, него видимо да се искоришћују и за друге национално-колонизаторске сврхе. Тако су Германи у то доба са једном спретљом колонизационом политиком успевали да германизацију спроведу у чиста словенска насеља, нарочито у Пољској и околини Данцига, и да на тај начин у јачој мери изврше германизацију чистог словенског живља.

Преко градова се значи успевало да се дође до јачег утицаја на село и сељака.

Друштвена историја испољава се у једном посве

логичном реду ствари с обзиром на постанак и развитак насеља. Ја ћу се вратити са још неколико речи на прошлост градова, да бисмо после извели лакше неке закључке, који су са материјом овога закона у тесној вези, услед чега ми је потребно, ради употпуњења слике и правилности закључака које желим да изведем, да још за један моменат одступим од непосредног излагања самог извештаја.

Развитак друштва пружа убедљиве доказе, господо, да извесни облици производње, лова, сточарства и пољопривреде одређују у историји човечанства и одговарајуће облике насеља. Тамо где народи лутају, где живе номадским животом, не само да нису стварани градови, него се нису могла појавити ни села у форми сталних насеља. Тек онда када је човек прешао са сточарства на пољопривреду, када је он био јаче прикован за земљу, тек тада су се могла појавити и стална насеља у облику села. Много доцније, после једне дуге еволуције рада и борбе, јављају се и градови са потпуно новим стањима којих уопште раније није било. Према томе, ако бисмо истраживали старешинство оба дела насеља и одређивали га с обзиром на историјско порекло села према градовима или сељака према варшанима, онда би преимућство припало селу. А ако бисмо то преимућство одређивали према самом пореклу културе и културној превласти у опште, онда би та преимућства припала градовима. И господар света, Рим постао је од латинских сељака. Његово политичко и културно развиће изражено је у брзом процесу урбанизације, помоћу чега је култура државе постала емпиентно варошка култура.

Господо народни посланици! За нас је врло важно да се за појаву градова, за њихов развитак и полет били пресудни ти економски моменти, и да је поред тога, увек појава, опстанак и развој градова био условљен, поред главних економских чиниоца, још и потребном социјалном равнотежом, која пружа све сигурне услове за развиће и просперитет друштва и градова. Ти моменти су најважнији и ми о њима морамо водити рачуна кад говоримо о овоме закону, којим се установљује нова политичка организација градске општине. Нова организација општине ма колико иначе важна као добра подлога за рад општине, није ипак од пресудног утицаја за даљи развитак, опстанак, просперитет или пад наших градова, што ће зависити у првом реду не толико од законског регламентисања ствари колико од даљег развоја економске снаге наше земље, од тога да ли ћемо успети да очувамо социјалну равнотежу, мир и поредак у земљи, да омогућимо већи полет својих националних снага, а тек у вези свих тих напора и сам закон послужиће нам веома згодно да дођемо до оне радне градске самоуправе, радне у економском и културном смислу речи, која ће одговарати у пуном смислу и традицији градова.

Поред тих главних економских има и других момената који су од утицаја на појаву града. Моменти географски, климатски и други имају такође несумњиву важност. Има и објашњења која појаву града свде на однос зависности према облику политичке владавине. Нико мањи него велики грчки филозоф Аристотело одређује систем владавине као битни услов за појаву једног града. Он дословно вели: «Једна варош подигнута на вису одговара монархији и олигархији, демократија даје преимућство варошима у равници. Аристократија одбија

и једне и друге, она тражи само утврђене висове.» Има доста не случајног, него истинитог у овоме. Али, господо, нити су географске околности у толикој мери, ни климатске, ма колико се о њима иначе мора да води рачуна, које су једини предуслови да се град појави, нити је облик владавине претежан, ма колико иначе важан, да би се осетио искључиви утицај са те стране на развој градова, колико су важни и меродавни економски моменти, који омогућавају да један град дође до пуног наражаја своје снаге. Једно слично погрешно објашњење, налазимо и код нашег уваженог професора пок. Цвијића, који појаву градова у нашој земљи објашњава више психолошким узроцима. Цвијић на име вели: «постоји један феномен тесно везан за зоне цивилизације, а донекле и за карактер балканске популације. Становници, који живе на северу и северо-истоци од Ниша и то у више патријархалним односима претпостављају село варошима». Ја мислим да је наш уважени и велики научник Цвијић био много ближи истини објашњавајући, да се Косовска Митровица почела нагло да развија онда кад је уведена железничка пруга, која је дала могућности да варош добије неколико хиљада становника више. Велим да је ближе истини због тога, што пок. проф. Цвијић овде и нехотично даје велики значај економским факторима у појави и развоју једнога града. Из овог више субјективног тумачења поникле су многе заблуде које су имале и својих политичких реперкусија, једна тема о којој се да говорити, опширније на другом месту. Ја мислим да је логичније говорити о утицају вароши на менталитет Срба, него обратно, као што је чинио пок. Цвијић, о утицају менталитета Срба на формацију вароши. Према подацима које пружа Милићевић у својој књизи «Кнежевина Србија» у почетку XIX столећа у Београду се говорило сваки другим језиком, али се најмање говорило српски. Варош је била подложна утицају Левантског живља. У њој се чује грчки, турски и сваки други језик, а српски се врло мало чује, онако исто као што су и многи други градови наши, нарочито у Србији, били подложни утицају Левантског и страног живља, једна тема која заслужује нарочиту нашу пажњу. Код нас разлика између града и села пружа нешто специфично наше. Та разлика је на страни социјално-политичка и економска докле је код нас за време доминације страних завојевача остала национална разлика. Код Срба је село остало чисто српско, град био претежно турски левантински. Отуда је поникла и историјски разумљива мржња нашег човека против града, која није урођена мржња нашега народа према граду, као што се то погрешно узима, него је историјски продукт живота у коме се налазио наш народ, не само у Србији, него, више мање и у другим крајевима наше Краљевине. Та мржња против града играла је иначе знатну улогу у нашем народу. Прва појава радикализма, ако хоћете и социјализма Светозара Марковића, добрим делом припала је снагу из тога чисто психолошког момента, из те мржње, из те неаклоности нашега сељака према варошанину и граду у коме је гледао претставнике пенародне владавине, него претставнике олигархије њему потпуно стране.

Пре турске најезде и у нас је град почео нагло да се развија у колико је било концентрације заната, трговине, рударства и радиности у опште. Шта више у градовима средњег века почиње постепено прео-

влађивање нашег живља па и у оним градовима који су освајани од Грка и осталих суседа. На тај начин развили су се и занати са нашим обележјем, који су имали своју организацију сличну оној на западу. Захваљујући тој развијености наших заната могла се је и појавити наша уметност у свима њеним много-струким гранама, а њене традиције чувају се и данас нарочито на нашем класичном Југу.

У средњовековној Србији налазимо не само остатке градске културе старе Византије, него видимо да је та градска култура под утицајем нашег духа била на великом ступњу развитка. За време Чарпојевића наши људи продиру са Југа на Север а достижу у Пешту и даље до Беча, при чему играју ону велику улогу, коју су некада играли културни Хугеноти у Немачкој. Они су претставници еснафа у Будиму, организатори занатског рада, иницијатори многих потхвата и имају један деликатан положај у друштву. Господо и пријатељи, то у читавом низу других творевина наших показује не мање да смо ми народ завидне културе и да немамо разлога да се стидимо своје расе, јер смо потомци народа са тако великом прошлосћу, са једном прошлосћу на темељу које можемо градити далеко већу и сјајнију будућност. (Бурно пљескање.)

Поменути мржња према граду не само да је искоришћавана кроз читаве деценије прошлог столећа у борби против града који је све више добијао национално обележје, него је у форми борбе против капута стваран читав идеолошки систем па се је та борба очувала у животу све до прошлих дана. Ја нећу тиме да дисквалификујем ни један политички покрет, али било је и таквих који су чак и у новије време тежили да се приближе сељаку, сејући ову мржњу, да га учине инструментом своје уже политике, искоришћавајући ово расположење, антагонизам и мржњу која припада давној прошлости, а којој нема места у садашњости под потпуно промењеним приликама. (Бурно пљескање.)

Ми смо успели, господо народни посланици, и то је једна значајна револуција којом се одликује наш народни живот, да популацију градску, која је била потпуно ненационална потиснемо потчињавајући градове своје утицају. Ми смо то могли учинити зато јер смо народ сељака, народ расни, здрав и снажан. У наслону на те увек живе снаге створили смо своју националну државу, са својом влашћу, својим сталежима и сопственом градеком културом, која је тек на путу изражаја пуне снаге. Жилавим напорима наших предака дугујемо да смо успели да потпуно потиснемо страни елемент и да у градове уведемо наш национални живаљ. (Сложни узвици: Тако јел!) Тај процес није се одиграо само у Шумадији, него и у свима другим крајевима наше државе, води се огорчена борба да би се извршило национализовање градова, да би се отели од туђина и потчинили нашем националном утицају. У нашим сјајним далматинским градовима, које смо ту скоро имали прилике да гледамо и да се дивимо њиховим тековинама и слаavimo победу њихове мучне борбе, коју су имали у ширењу национализма, успело се једном жилавом снагом да потисне ненационални живаљ. Градови дивног Приморја, од Сушака до ушћа Бојане у плави Јадран, крв су наше крви и дух нашег општег националног духа. Ми томе имамо да захвалимо што смо на конференцији мира могли са правом да истакнемо да је Далмација наша национална земља, а Јадран и наше море, да

у њој нема страног живља ни утицаја, него да ту живи наш народ; који ће бити вечни чувар наших обала. Велика борба нашег сељачког народа, ето успева да са њоме својственом дурашношћу потисне све оно што је ненародно и да заснује своју сопствену културу тако завидне висине. Господо, ја не бих могао да се упуштам даље у опширно излагање ових проблема и догађаја који испуњавају златне странице наше историје, ма да је све то у тесној вези са Законом о градовима. Развој друштвеног живота на овој страни није могао на жалост да нам омогући континуитет градске културе, до које су други народи света дошли, захваљујући своме повољнијем положају. Турска најезда није значила, као што се то погрешно узима од наших историчара, само исчезавање племства, што је несумњиво такође један крупан догађај историски, него турска најезда значила је за наш народ исчезавање и градских сталежа, који су почели да се формирају у градовима средњег века, и који би у даљем континуитету рада и борбе успели да створе далеко ширу базу наше народне културе. Доцније пошто је град био уништен, преноси се све на село, које успева да и под тим специфично нашим приликама очува континуитет националног и државног живота и мисли и да носи високо барјак народног ослобођења. Само у некојим крајевима нашим, градови успевају да се одрже, а поједини међу њима, нарочито Дубровник, достижу завидну висину рада и славе.

Ја се, господо, не могу овога пута упуштати у опширнија излагања али кад сам их се већ дотаккао и кад је реч о културној превласти са којом се тако олако нарадира да би се омаловажио наш народ и наша раса, што се чини са разлогом, јер у колико се успе да се културно омаловажи један народ у толико се у спољној политици и у међународном животу мање признају његова права, — онда је право да ми са своје стране стално истичемо наше особине и то не само оне које се везују за нашег сељака, него и оне које је донео наш град са својим културним животом у свима најлепшим облицима свестраног рада и стваралаштва.

Ја бих узео за пример само оно што је најлепше у нашој давној прошлости, наш Дубровник, који је 1350 године помпезно дочекао Цара Душана, изазвао његово дивљење дубровачких установа и обећао да ће послати младиће и девојке из Србије да се школују у Дубровнику. Дубровник је имао гимназију која може да слави не неколико десетина година, него која са собом има пуних шест векова. Дубровник је у XV веку имао 300 великих бродова, који су проносили привреду и културу града широм целог света. Кад је реч о комуналним задатцима, видимо да Дубровник има већ 1438 године и један потпуно модерно уређен водовод. 1416 године забранио је трговину робљем, што други народи нису ни помишљали у то време. 1317 године отворио је прву апотеку, која је друга у Европи- спорно је да ли је прва, али је позитивно да је друга. То су све, господо, заслуге које припадају нашем народу. Почетком XV века Дубровник отвара болницу и нахождение. 1724 године заводи калемљење против богиња. Крајем XVII века укида тортуру, што је наша пријатељица Француска учинила тек после 100 година. Дубровник даје и прво позориште, а од XV до XIX столећа он носи књижевни живот нашег народа. Одвело би ме далеко ако бих набрајао тековине осталих градова сада

простране Југославије, чији биланс културног рада употпуњује општу културну слику Југословена. Њихови жилави напори не гасе се ни под најтежким околностима да би се данас слили у пуну хармонију братаких интереса и тежња.

Господо народни посланици, наши градови, било да су у Хрватској и Словенији, било на територији Србије, дали су максимум у својим напорима, и као што је био тежак прелаз после Римске империје, да се из доба феудализма спонтано пређе на формацију градова средњег века, исто тако био је тежак прелаз нашег народа да после турске најезде и осталих завојевача, после пропасти многих градова и градске културе, и после слабљења и ишчезавања сталежа који су живели у градовима, — на рушевинама свега тога заснује специфично своју градску културу и да јој да национално обележје. Ми видимо да су напори наших градова у томе процесу жилавог рада и борбе потпуно успели нарочито у току 19 столећа. Слободна Југославија има данас потпуне националне градове, који све више испољавају своју моћ и који су на путу да дођу до најјачег изражаја своје снаге, снага која ће да ошлуди цео наш народ са безброј стварних иницијатива. И зато што су наши градови такви, што њима припада велика будућност у животу нашег народа, за то је важан и овај пројекат о коме ми данас дискутујемо, јер ће пружити градовима Југославије шире услове рада и полета.

Господо народни посланици, појава градова и градске културе није нешто специфично наше. Ја сам у почетку нагласио да то одликује живот сваког народа који напредује и да се напредак друштва споља манифестује у т. зв. процесу урбанизације т. ј. у померању односа снага између града и села, где велики део сељака све више и више иде у град, где налази ухлебља и даје тим приливом снага могућности граду да се развије и да просперира. Друго је питање, о коме нећемо за сада говорити, да ли и у колико се манифестује тежња у новије време да се врши обрнути процес у правцу насељавања градске популације тј. враћање из града на село. Проблеми ове врсте већ се постављају са пуном актуелношћу у појединим индустријским државама запада. Немачка на пример врши једну децентрализацију неку рећи градова него једног доброг дела градског пролетаријата, који не може више да нађе упослења у пренасељеним варошима. Хитлеров режим са њему својственим методама успео је да више хиљада радника трансформира од варошана у сељаке, којима је додељена земља и улога нових земљорадника. Овај експеримент налази делимичну примену и код других народа и у пуној је зависности од даље констелације привредних прилика у свету. Један проблем који се код нас не намеће у овој социјалној оштрини и далеко је од тога да узме оштре форме као што је то случај у Енглеској и Немачкој, али који ће, можда, с обзиром на дуго трајање кризе као и на претерано насељавање појединих вароши исто тако и с обзиром на саму композицију становништва учинити нужним да и наша држава мора једнога дана да приступи извесним мерама и да решава питање како ће огромно становништво, које се нагомилало у градовима у доба просперитета, моћи бар једним делом да се врати на село. Јер, ми, хвала Богу, имамо и земље и могућности за једну пролазну или ограничену децентрализацију вароши у томе смислу, оспособљавајући

човека варошанина да може да се врати омет на село. Мислим у првом реду на оног варошанина-сељака који је у граду стално без посла. Нови просперитет градова неће бити ипокојико заустављен ако се једном делу градоког становништва пружи ухлебље на овај начин, јер ће се увек, на случај потребе, омогућити нови прилив. То не значи, господе, да смо ушли у фазу развијања, где градовима и градокој култури нема више места, далеко од свега тога, али промењене прилике у свету, после рата нарочито и с обзиром на светску кризу намећу потребу извесних мера и старања које раније нису биле нужне. Смисао јавног старања мора се тражити у сталном и брзом саображавању активности новим потребама широким народних маса.

Стварање јаких агломерација људских на релативно малим просторима у облику вароши није, дакле, ништа специфично наше него такав развитак друштва одликује живот свих народа света који се споља манифестује у формирању градова скоро фантастичних изгледа. Ја бих учинио само неколико напомена у томе смислу не хотећи ипак да злоупотребљавам вашу пажњу дугим излагањем појава ове врсте. При томе само неколико цифара које не могу бити на одмет. Лондон, који је почетком 19 столећа имао око 100.000 становника броји данас близу 8,000.000 становника. У питању је, значи, једна варош која има два пута више становника него што је имала предратна Србија. Берлин има 4,000.000 становника, Париз 3,500.000, Москва 3,000.000 град који је на путу, по речима Француза Виктора Бореа, да буде највећи град на свету. То је знак извесног просперитета који се огледа и у томе, у стварању не само потпуно нових градова у Русији, него и у наглом увеличавању градоког становништва, кроз све јаче стабилизовање државе и снажење социјалне равнотеже, која поред својих дијагнално супротних новина, није лишена ни покушаја враћања на облике традиционалне снаге државе. Посматран и са те стране извесних конзервативних тенденција руски пример остаје интересантан и и поучан за оне који теже да избегну непотребне експерименте. — Према подацима енглеске статистике из 1929 год. остали градови показују следеће кретање становништва: Петроград (Лењинград) 1,170.000, Беч 1,800.000, Будимпешта 1,200.000, Глосгов 1,100.000, Хамбург 1,100.000, Варшава 1,800.000, Неапол 1,050.000, Бермингхам 1,020.000. Десет американских вароши иду овим редом: Њујорк 6,400.000, Чикаго 3,200.000, Филадельфија 2,100.000, Детројит 1,400.000, Лос Анџелос 1,200.000, Бостон 1,100.000, Сен Луј 1,100.000, Боенос Аирес 2,100.000, Рио де Женеиро 1,700.000. У томе не изостају ни градови Азије, нарочито Јапана, чија градека култура достиже завидну висину снаге и експанзије. Број становника Осаке износи 2,300.000, Токно 1,500.000, Шангај 1,500.000, Хапкау 1,400.000, Калкуга 1,300.000, Бомбај 1,200.000, Пекинг 1,200.000, Кантон 1,100.000 и т. д.

Наши градови показују велики полет после ослобођења, које је било услов за њихов просперитет. Београд, Загреб, Љубљана као и многи други градови никада нису дошли до оне своје снаге у погледу броја становника и интензивности унутрашњих функција као за ово време своје националне слободе. Из тога закључак да ће и у будуће тако бити, али тако исто и наша пуна вера у градове Југославије да ће чувати скупо плаћене тековине јединства и радити на снажењу народне целине којој једино

захваљују за своју снагу и величину. Тиме се приближујемо главном питању нове организације наших градских општина на бази усвојеног текста који вам је предложен од стране одбора у форми већ саопштеног извештаја.

Ми смо овим законом о градовима издвојили свега 75 градова односно 74 пошто се сад Земун сматра као саставни део Београда. Многи ће се запитати откуда долази ово издвајање овако малог обима и каквим смо се мерилом руководили да баш ових 75 градова издвојимо. При томе није важно које је мерило било одлучно да се ови градови издвоје него је битно у свему да ли смо пропустили да издвојимо једно место које иначе има сва градека обележја и које би и по своме значају и склопу морало доћи под удар овога закона. Ми смо сва места која имају градеки карактер ставили под удар овога закона о градовима тако да се о то главно правило нисмо огрестили. Од тога броја су 9 бановинских места, Београд долази као престоница са Земуном, 30 градова су раније вршили послове опште управне власти првог степена а 34 су вароши с претежно градским карактером, свега 75 градова.

Ако би се по класичном Питагорином правилу смисао ствари могао да тражи у броју, дошли би смо и нехотично до закључка о подређеној важности овога закона с обзиром на веома мали број 75. Али ако бисмо, опет по истом правилу, дубљи смисао ствари тражили такођер у броју узимајући за основицу, поред општег великог значаја и број становништва тих градова, онда нам тај број даје једну сасвим друкчију слику. Ових 75 градова имали су на дан 31 децембра 1921 године 1,398.480 душа или 10.07% свега становништва наше државе. Међутим 31 марта 1931 године тај број се неће на 1,841.011 душа или 13,2%, што значи да је број становништва ових градова показао пораст за пола милиона душа. То је, господе, нормална појава у целој свету, то је одлика данашњег модерног друштва и тај напредак становништва у градовима као што рекох, није једна специфично наша појава, него одликује живот свих културних народа света.

Ми смо раније већ издвојили 134 града који су дошли под Закон о општинама, што чини са ових 75 свега 209 градова. Ми не можемо, господе, говорити о неким градовима и градокој култури узимајући у обзир само ових 75 градова, јер су сви ови градови у своме укупном броју, и раније и данас, играли важну улогу у нашој држави, на ће ту улогу одиграти и надаље без обзира да ли су дошли под закон о градовима или под општи закон о општинама. Ако би се појединима из ове друге групе тај оквир показао сувише мали, ништа им не стоји на путу да у току своје еволуције која би их одвела стању јачег напретка дођу под режим закона о градовима, само то се има учинити путем закона, иначе томе не стоје на путу никакве друге тешкоће. Желети је да таквих градова ускоро буде што више јер је то у свестраном интересу. За сада се задовољавамо бројем 75 градова. — Ако би смо узели у обзир све градове из оквира оба закона о општинама, то утврђујемо, да су они имали 1921 године 1,912.827 становника тј. 15,9% од укупнога броја становништва у нашој земљи, а 1931 године сви ови градови (209 на броју) укупно имају 2,585.812 душа или 18,5%. Ако бисмо при томе узели у обзир став становништва и других развијених места а нарочито

онај део његов који има чисте градеке атрибуте као што су занатлије, трговци и други слични сталели, који живе у нашим напредним варошицама и селима, као што их имамо н. пр. у Војводини са преко 10.000 до 20.000 становника, онда долазимо до закључка, ни мало претераног, да наша држава има око 20% варошана а, 80% су сељаци, што значи да је сваки пети Југословен варошанин. Ово значи да важност Закона није изражена толико у самом броју градова, чији се односи теже да регулишу, него пре свега у самом огромном броју становништва, које чини 20% целокупне наше популације. Кад тако ствар стоји, онда је разумљиво, да овом Закоњу морамо поклонити особиту пажњу. Ми нисмо достигли степен развитка јаког диференцирања насеља да би смо већом лакоћом могли приступити и њиховом тачном издвајању. Напоменуо сам да смо издвојили оно што је несумњиво град, што се може сматрати као град с обзиром на све околности привредне, социјалне, културне и друге толерирајући при томе и саме жеље градова. Због сличности материје и потребе чувања једнообразности код главних основних одредаба, затим сличности изборног система, завичајности итд. овај се Закон не разликује много од Закона о општинама, али се ипак разликује, и то само у онолико колико је било диктовано стварном потребом градова да би се могли несметано да развијају у оквиру онога, што их по њиховој природи издваја од других места.

Ето у толико је учињено одступање од општег закона о општинама. У вези тога била је дискусија са убацивањем питања, да ли је требало правити допунски закон за градове или један потпуно нов готово потпуно независно од Закона о општинама. Напоследку је одлучено да се ствар реши на овај начин и добро је што је тако поступљено с обзиром на важност градова и њихове прилике опште.

Ја ћу одмах прећи на краће коментарисање неких важнијих одредаба овога закона. У чл. 84 Устава каже се, да ће општине бити организоване на бази самоуправе, али се одмах додаје да поједини градови могу бити и другачије организовани. Значи у самом уставу истакнута је норма, да не мора бити организација појединих градова спроведена у знаку чувања начела самоуправе. Од тога се, дакле, може да одступи било за поједине градове, било за комплексе градова. Из тога резултира и могућност да се за поједине градове могу да донесу посебни закони, рецимо за Београд један, за Загреб други и т. д. а тако исто била би за њих могућа извесна одступања и у оквиру једног закона. Ми се миримо да је овако поступљено т. ј. једнообразно и сматрамо да у томе оквиру градови могу несметано да се развијају чувајући и своје локалне индивидуалности, чему иде на руку и доношење посебних статута. Морамо признати да ће будућност и просперитет градова зависити више од општих економских и социјалних услова, од равнотеже и полета опште друштвених снага, мира и социјалне равнотеже но од појединих законских регула које уколико се и покажу у току еволуције живота као недовољне, могу лако да се мењају. Важност ових главних фактора показује се и на примеру да су се градови развијали и у историјским периодима који нису имали демократско обележје онако исто као што су се развијали и у демократијама. Спор о томе био би излишан онако исто као што би била дејласирана полемика о томе који политички режим условљује културу једнога на

рода. Сваки прибегава оном политичком систему који даје најјаче гаранције за egzистенцију, ред и полет једнога народа и томе главном циљу по правилу потчињава се форма.

Кад говоримо о овоме закону специјално треба да пренесемо тежиште питања на опште друштвене факторе, непадајући у наивно тумачење ствари, као да ће само ове формуле бити од искључивог утицаја на развитак наших градова. То не стоји. Нама је дужност, то опет подвлачим, да радимо на општем развијању привредних, економских, социјалних и других друштвених снага, онда ће из тога општег друштвеног полета да се створи могућност и полет за развијање градова и градске културе. Да закони томе развитку не смеју бити сметња већ да је њихов циљ да тај процес убрзају — ствар је која се по себи разуме.

Иако, велим, наш Устав допушта могућност одступања од начела самоуправе, ми смо у одбору са задовољством констатовали, а држим и ви, да је Краљевска влада добро учинила, што је тој одредби Устава дала тумачење да се и градске општине све без разлике имају организовати на начелу самоуправе. И већ у § 1 наћићете одредбу: «Градске општине — градови су самоуправна тела, и правна лица по јавном и приватном праву». То значи, да је самоуправа загарантована за све градове без њиховог издвајања, које је иначе изгледало да претставља једину и најбољу солуцију а чија су се предности истицала са неких страна.

У § 2 набрајамо таксативно 75 градова. Можда би их било и више да није било страховања са њихове стране да ће вршење опште управне власти првог степена проузроковати велике издатке тамо где они ову власт до сада нису имали. Из страха од олтерећења многи градови нису хтели да истакну тежњу да дођу под удар овога закона, и ако су имали могућност за то. Али то није спорно ни важно јер сви градови, који су то хтели, могли су и накнадно, готово све до овога часа да се користе. Било је међутим спорно да ли поједини градови који имају своје нарочите традиције, нечега специфично градског у прошлости могу да очувају формално ту своју традицију. Ми смо били и ту предусретљиви и допустили смо месту, која се зове град, да то име носи и даље без права на организацију општине у смислу овога закона. Они дакле, титулу могу да задрже и даље. Место Брод на Сави добило је назив Славонски Брод, и то је једина измена у § 2.

Параграфи 3, 4, 5 и 6 остали су скоро идентични са одредбама Закона о општинама, јер се у Одбору нашло да нема разлога да се много одступи од тога закона.

У колико се тиче § 10 он садржи наређење да сваки град мора употребљавати печат, на коме ће у средини бити државни грб, а унаоколо име града. Сматрам за дужност да напоменем да је у Одбору покренуто и питање да ли градови могу поред државног грба да ставе и свој стари уобичајени грб. Ја нећу да улазим у анализу права једних и других, оних који су за грб или против таквог грба. — Са појединих страна износи се мишљење да је грб остатак феудалног доба, да је дакле феудалног порекла и симбол потчињености, чему би се на супрот могло да истакне и гледиште да су градови имали своје борбе и да грб може да се у појединим случајевима тумачи и као симбол слободе. Не улазећи даље у анализу овога питања задовољавам се констатаци-

јом да смо ми у Одбору овој ствари поклонили пуну пажњу. Овај закон не забрањује употребу грба. Закон само каже да град мора употребљавати печат на коме ће на средини бити државни грб, али није противно закону да сваки град може употребити и свој грб за сврхе репрезентативне, за позивнице, разна приређивања, у својим предузећима, као етикете и слично, свугде где он то за сходно нађе. То је наше тумачење које сам сматрао за дужност да овде нарочито истакнем. Ми смо у Одбору сматрали, а с тим се је сложио г. Министар, да такво тумачење није у сукобу са одредбом овог закона.

Друга глава, господо, говори о члановима и становницима града. Она је скоро идентична са одредбама Закона о општинама. Ми ни овога пута нисмо хтели да стварамо општине, завичајника, него општине становника. То је у осталом једно потпуно модерно и оправдано гледиште, које је у пуној доследности наглашено и у овом законском предлогу. Права становника у једноме граду морају бити одређена собразно потребама савременог доба и с обзиром на околност да се у оквиру градеког становништва врше померања изазвана чињоцима који нису увек у његовој моћи. То нарочито важи код наших градова који су у периоду свога развијања. Можда би обзир и извесне политичке целисходности диктовали потребу увођења општине чланова — завичајника али се препоставља јача неподударност тога начела са друштвеним потребама, и то је било пресудно, да се остане код ове организације.

Начело општине становника спроведено је, дакле, и кроз овај закон. Одлука о примању у чланство једне општине врло је важна. Она се доноси онда ако је неко провео најмање пет година као настањен у тој општини, а ако је био настањен 10 година, он аутоматски добија право чланства. Одбор је променио онај став који гласи да чланови општине који осиромаше и не могу привређивати, имају право на издржавање; докле је садањи текст да имају права на помоћ од градске општине у границама буџетом одобрених кредита, што се већ и по себи разуме.

У § 20 била је одредба да је градска општина дужна унети у свој списак све своје становнике. Ми смо то изменили тако да је општина дужна водити списак становника који су у њој стално настањени, а одвојено списак својих чланова, пошто полицијска власт води већ и сама евиденцију становника. Верујем да смо тиме много олакшали општинама, јер ће водити по овоме евиденцију само за сталне становнике а не за све.

Код треће главе која говори о организацији општина, ми смо, видели сте, учинили ту само једну малу измену сличну оној у Закону о општинама тако да се и у градовима број градских већника одређен законом, може смањити највише за $\frac{1}{3}$ и то градским статутом. Ову могућност смањивања броја већника ми смо унели без обзира на вероватноћу да ће се том одредбом многи користити. Важно је да је могућност измене пружена. Код сеоских општина слична одредба нашла је врло малу примену. Ту смо наишли на сличну, парадоксалну ситуацију оној, која је поникла у вези одредбе о стварању већних општина. Прво су је сви желели докле у пракси сам народ конзервативно чува своје општине макар и мале прибегавајући тешко спајању. Народ је тражио од нас велике општине ради растерећења а

сада не одступа лако од малих. Из тога закључак да се више пута мора одступати од обзира сентименталности баш у интересу јаче заштите народних интереса.

Тако је сада и овде дата могућност да општине могу умањити број својих већника, а да ли ће оне то своје право искористити, то је њихова ствар.

§ 23 предвиђа избор претседника и $\frac{2}{3}$ градских већника, који се бирају општим, једнаким и непосредним јавним гласањем. То је задржано и овде као и код Закона о општинама. Једну трећину градских већника поставља Бан, а за градове Београд и Панчево Министар унутрашњих послова, увек из реда лица посвећених у питања комуналне политике. Ова мера да једну трећину одборника у градским већима поставља Бан или Министар унутрашњих послова, наша је своју примену и у другим земљама. Тако и Чехословачка, наша савезница, има закон по коме се једна трећина градских већника именује. Мислило се на то да се у току развоја политичких борби, ако би наступиле неке негативне промене тако да у току саме еволуције политичког живота преовлада јачи утицај других елемената у потпуно потискивање градских сталеска, да конструктивни елементи, занатлије, трговци и они који стварно привређују буду запостављени у тој борби, нарочито када су у питању градови услед чега би и то наименовање имало да служи као згодан коректив, као извесна селекција, и да би се могао да обезбеди избор способних, позваних и стручних људи. Из тумачења претставника Краљевске владе видимо да се стварно иде за тим да се подигне квалитет већа отуда и смисао одредбе да се именовање има вршити из редова посвећених у комунална питања. Ми се надамо да од тога не може бити злоупотреба. Не можемо да претпоставимо да ће један Министар и поред наречног наређења у закону, да ће се и та трећина одборника постављати из реда људи посвећених у комунална питања, дакле стварно стручних, прибећи неком произвољном тумачењу и постављати неспособне, непозване и непосвећене. Ова одредба тако схваћена могла би да се прими. Одбор се такође ва њу изјаснио верујући да неће бити на штету развитка наших градова.

Није речено из којих се редова узимају такви већници. То је ствар здраве и правилне оцене власти приликом наименовања. Али дата је довољна индикација да ту могу бити заступљени стручњаци из редова сталеска тако да ће несумњиво квалитет одборника бити на тај начин побољшан, што ће све скупа допринети стварању радне градске општине, која се не може замислити без стручних људи и без оних који су тесно везани за живот и рад општине. Када се зна да су данас сви већници и целе општинске управе у градовима именовани онда је и с обзиром на тај однос овај прелаз несумњиво далеко бољи у правцу враћања на потпуно нормалне односе у ширем политичком смислу речи.

Господо, код § 24 истакнуто је начело да за претседника градског већа може бити постављен онај члан који има бирачко право и који је навршио 30 година. Ту смо одступили од § 27 Закона о општинама, који одређује 25 година за претседника. Имало је разлога да се ово учини и с обзиром на специјалне прилике које владају у градовима.

Мандат претседника и градског већника траје 4 године.

То су главне одредбе чију сам особиту важност

желю да истакнем коментаршући краће овај део закона.

Што се тиче самог избора задржан је истоветан систем који је уведен и код Закона о општинама. И докле год немамо један закон о изборном реду ми смо принуђени, ево и овом приликом, да уносимо у све законе довољне одредбе о томе како се врше избори, па је и овде избор већа и председника идентичан са изборним редом у Закону о општинама.

Господо, у првобитном § 68 било је назначено: Ако је било више кандидатских листа за већнике су изабране две трећине кандидата са оне листе која је добила највећи број гласова.

Ми смо после свестране дискусије у одбору и уз пуну сагласност и одбора и Краљевске владе, која је иначе карактерисала цео рад одбора за све време, што нарочито желим да нагласим, сложили се са изменама које су учињене у овом параграфу. Ви те измене имате у тексту који је пред вама.

Према томе измењени § 58 сада гласи овако:

»Ако је било две или више кандидатских листа већничка места поделиће се кандидатима на овај начин: Збир свих даних гласова подељен бројем већника колико се бирају даје количник. Листе које су добиле мањи број гласова од количника, не учествују у подељивању већничких места. Број гласова сваке од осталих кандидатских листа дели се са 1, са 2, са 3 и тако редом, па се са листа чији су највећи количници узима редом до потребног броја по један већник. У случају да два кандидата са једнаким количницима не могу да уђу у веће, коцка ће одлучити који ће од њих ући“.

Иначе господо, као што видите из достављеног вам извештаја одбора нема великих измена. Остале у овом делу нису велике нити од особите важности, да бисмо се са њима нарочито заустављали. Упозоравам вас нарочито на одредбе о председнику. Овај закон не конституише општинску управу ранијег типа нити у смислу Закона о општинама. Нема оног колегијалног решавања, које је било раније.

На челу општине стоји председник и он се бира заједно са градским већем. Ставља се као одвојен кандидат за председника. За председника је изабран кандидат са најјаче листе.

Било је предвиђено да свака градска општина има и једног потпредседника. Ми смо око тога имали, нећу да кажем спор него споразум, дошли смо до једног закључка који је предложен у § 81. Тај закључак гласи овако:

»Градска општина има једног потпредседника.

Када председник није на дужности или ако је његово место упражњено, замењује га потпредседник. Потпредседника замењује у оваквим случајевима наредни већник са исте листе.

Потпредседник је први већник са најјаче кандидатске листе, односно наредни, ако се његово место упразни“.

Дакле потпредседник има само право замењивања председника у овом случају. Он нема другу власт нити другу ширу надлежност.

Али, господо, било је истакнуто да у појединим местима, нарочито већим, треба дати извесну већу надлежност и потпредседнику, и ми смо се после опширне дискусије о томе сложили да се, изузетно од трећег става, статутом може установити у градовима са више од 50.000 становника, да потпредседник стално врши поједине послове из надлежности председника градске општине, али по његовим упут-

ствима. Ово важи само за општине преко 50.000 становника. У овом случају потпредседник се бира на исти начин као и председник. Иначе је потпредседник, сем ових изузетних случајева, први одборник са листе. Ми смо изабрали такав систем а не да се први одборник са кандидатске листе узима било за председника, као што је случај по Закону о општинама, или за потпредседника у случајевима где се његова надлежност претходно одређује статутом. Потпредседник и кад није већник позива се на седнице већа и он има право говора. Код прелазних наређења биће поново речи о овоме. Уз то чујем да су нека господа колеге поднеле предлог да се одредба која одређује 50.000 становника изабаци тако да би се генералисала на све градове који би могли на тај начин имати потпредседника са истом надлежношћу. Ово питање било је иначе додирнуто и у самом Одбору.

Господо, испољена су била и мишљења да општине, поред потпредседника са овако ограниченим атрибутима власти могу имати и једног другог потпредседника. Једног у оном случају кад заступа председника а другог са овом надлежношћу о којој говори измењени чл. 81. У кратко речено тежило се да добију два потпредседника. Ја дајем израза не само расположењу већине да општине могу имати само једног потпредседника, него подвлачим у исто време и значај самог текста по коме градске општине имају и могу имати само једног потпредседника без обзира да ли ће имати једне или друге атрибуте.

У § 82 каже се: Ако се место председника упразни председника бира градско веће из своје средине у року од једнога месеца. То важи и за потпредседника са одређеном надлежношћу. Ствар је решена на овај начин да се не би апеловало опет на народ. Принципи избора из средине градског већа садржан је, значи само, у овоме случају.

Господо, било је говора и о наградама потпредседнику и градским већницима, па смо то решили слично ономе како је то решено у Закону о општинама. Председнику градске општине може се статутом одредити стална награда за вршење дужности ако је анорбован тим послом иако је збиља потребно да буде награђен. На градским већима је да то сама одлуче при чему сме бити пресудан једино интерес целине а не појединца.

Господо, у § 86 каже се: Статутом се може одредити да се послови по појединим грамама градске самоуправе привредне и социјално-културне природе или надзор над њима, или вршење појединог посла, може поверити посебним управним одборима, у које се могу бирати и лица која нису чланови градског већа. Ови одбори раде по упутствима и под одговорношћу председника градске општине. Тражено је да се уведе систем кметова, у место тога овде имате могућност да се власт делегира на поједине одборнике, већнике, који ће моћи да врше извесне послове сем оних који су изрично резервисани за градска већа и за председника. Исто тако § 87 предвиђа да председник може послове из своје надлежности преносити и на поједине градске чиновнике. И ова мера као и предња, одговара систему организације нове градске општине. За време докле сам и сам учествовао у управи престоничке општине видео сам и све тешкоће које смо имали у одсуству сличних одредаба. Тако је на пример било на стотине уверења о томе да ли је неко земљорадник или није а која смо морали да потписујемо ми, као прет-

седништво, докле се после није успело да то пренесе на чиновнике.

Кад се већ ствара муниципација другог облика, него што је била до сада, разумљива је тежња да се статутом може одредити које послове градске општине из своје надлежности може поверити појединим чиновницима, и у томе случају одређени чиновници врше ове послове по упутствима председника. Ја знам најбоље из сопственог искуства колика је невоља ако се општинска управа цела мора да ангажује у потписивању и решавању свих аката па и оних подређенијег значаја. Право делегирања извесних послова у смислу §§ 86 и 87 на одборе, у које могу улазити и стручњаци ван већа, као и на чиновнике означава напредак и бољу организацију градске општине у смислу овога закона.

Глава IV говори о делокругу рада. С обзиром на већ протекло време, ја не бих нарочито коментарисао ову главу, али бих само напоменуо да се овде ради о питањима веома важним која су била предмет живе дискусије како у одбору тако исто у претходној комисији па и у самој јавности. Реч је о пословима опште управне власти првог степена. Напоменуо сам да од 75 градова, или од 74 ако узмете да је Земун спојен са Београдом, 30 градова увршћени у овај закон јесу такви који су већ имали општу управну власт првог степена, чиме се и објашњава њихов став када су у питању те прерогативе. Господо, овим § 89 дата је могућност, да они имају те послове, али не баш све које имају средњи начелници. Но и ту је нађена еластична могућност да Министар унутрашњих послова може, у споразуму са ресорним министрима, уредбом преносити надлежност града и на друге послове опште управе. Он, тако исто, може и одузимати поједине послове те врсте нарочито за она места која их до сада нису имала, а то ће се свакако чинити и по њиховим жељама. Одредба, значи, може да буде од обостране користи. При овоме држим да солуција није рђава да градови, који раније нису вршили ове послове, и којима би ово вршење истих тешко пало, да могу тражити растерећење, а Министар им га може одбрити, као што може и пренети нове послове на те градове. Захваљујући пак наведеној одредби § 149, неће да наступе нагле промене и трзавице код градова, који су имали ту власт, него ће се ствари уредити саобразно обостраним интересима.

Градови могу по § 90 у пословима своје надлежности доносити за своје подручје опште обавезне статуте. Они могу тим уредбама изрицати и казне до 500 динара. Има статута који подлежу одобрењу надзорне власти то су они главни, важнији и други који регулишу интерне односе на основу закона и тих основних статута.

У глави V, где се говори о надлежности градских органа предвиђају се као органи градске општине Градско веће и председник. Затим се у § 95 наређује шта Градско веће не може пренети на поменуте одборе него мора само решавати т.ј. прописује се његова ближа надлежност. У овом одељку закона (§ 94) учинили смо једну измену за разлику од Закона о себским општинама повисујући суму коју одобрава Градско веће, без претходног одобрења надлежних министара, финансија и унутрашњих послова.

У § 96 каже се да је председник градске општине претставник града у свима његовим односима и по-

словима. Он је и извршни орган Градског већа и шеф целе градске администрације. Надлежност се зове Градско поглаварство. Ово последње важно је у вези одредбе о печату градске општине тако да ће се на тај начин добити једнообразност назива.

Господо, одредбе о градским службеницима претрипеле су извесне измене.

Те измене које смо спровели у § 100 овог закона биле су важне. Оне су у последњем ставу који сад гласи: „Одредбе статута о припадностима не могу предвидети плате и положајне додатке за градске службенике веће од оних које уживају државни чиновници одговарајућег положаја.“ Одбор је, значи, онемогућио градовима да дају плате и положајне додатке градским чиновницима веће од оних које уживају државни чиновници сличног положаја. Остале припадности градови могу да повећавају према своме нахођењу и финансијским средствима, а изнад свега према стварним потребама које диктују извесна одступања од норми које се постављају за државне чиновнике. Мислим на саму природу посла и положаја градског службеника. Том изменом верујем, изменили смо ствар на боље излазећи на сушет умереним и оправданим захтевима општинских службеника, тих вредних пионира комуналног напретка.

Нема, господо, бојазни да ће градови чинити злоупотребе од тога свога права и да ће великим оступањем чинити нужним интервенције којима би се долазило посредно до финансијског ефекта који се тежи да постигне и који би био диктован, као што је то истицано са многих страна, постојањем кризе и општим социјалним невољама, не само нешлим, него и свима другим државама. Јер ми видимо из статистичких података које имам при руци, да су градови и до сада водили рачуна о томе. Према тим подацима имамо свега 6 градова где су плате градских чиновника веће од државних, 4 града имају веће плате само код виших чиновника, 29 градова имају плате приближно исте са онима које имају државни чиновници, докле 36 градова показују уопште мање плате. Ови су подаци важни за оцену ствари и иду у прилог нашој измењеној одлуци. Ми, господо, не можемо овога пута да се ушутамо у полемику о томе чија је служба тежа, да ли државног чиновника или општинског. Обе су важне и деликатне. Ипак не смемо губити из вида да државни чиновници уживају разне бенефиције у војњим жељезницима, у бањама, и летовалиштима, у позориштима и слично, имају разне комисије које немају општински службеници, могућност даљег напредовања итд. док градски чиновници свега тога немају. Изједначења градских чиновника са државним немогуће је, зато што градски чиновник не само што не може имати ону каријеру коју има државни чиновник, него не може имати ни положаје сличне врсте. Док, рецимо, инжењер као државни чиновник може бити и помоћник Министра, докле његов колега инжењер у градској служби по правили не може даље ићи од шефа једног отсека. С обзиром на то што су у питању два разна организма а који се не могу у свему изједначити, што је немогуће шаблонско нивелисање ствари, напоследку и с обзиром на околност да можемо имати пуно веру у наше градове и у градске чиновнике ми смо се сложили у овим изменама чији резултати могу бити све друго само не штетни. Ствар је сад градских статута да ове односе ближе регулишу, а градови ће то чинити

према својим локалним приликама увек свесни интереса заједнице чија им је заштита поверена.

Господо, у § 104 речено је да одредбе за државне службенике о општим условима за пријем у службу, о вршењу службених дужности, о престанку службе, о пензијама, као и о дисциплинској одговорности, имају се сходно смислу примењивати и на градске службенике, у колико овим законом није другачије одређено.

Као што видите, овде се не каже, да се те одредбе, које важе за државне службенике, морају у свему и стриктно примењивати и на градске службенике, него се тежакте преноси на оно «сходно смислу», чиме је дата могућност да ту ствар сваки град статутом уређује према својим приликама, а тај основни захтев о статусу истакнут је и од Савеза градова и од Савеза организација службеника градских и сеоских општина.

Господо, мењајући делимично одредбе о градским службеницима на боље, ми смо се руководили начелом да ни једна напредна општина не може да постоји без напредног чиновништва, а сем тога руководили смо се нарочито и тиме што се у надлежности градских чиновника налази и велики део важних послова пренесеног делокруга који су за многе потпуно нови, као и то да претседник општине може и све остале деликатне дужности сходно § 87 да преноси на своје чиновнике чиме су и њихова улога и одговорност далеко јаче наглашени.

За тим долазе одредбе о градским финансијама у глави VII, које су биле предмет дуге дискусије у одбору због њихове особите важности. С обзиром на Закон о општинама, и овде нису учињене битне измене, већ су одредбе више мање идентичне. Значајно је код ових одредаба да се градовима не даје могућност да имају и самосталне непосредне порезе него у главном само посредне. Инак да би се избегли поремећаји пошто градови већ имају и те врсте пореза у прелазним наређењима овог закона дата је могућност да градови код тога свога права могу остати и на даље докле се без трзавица не створи ново стање. Ми још немамо закон о финансирању самоуправа, који ће те односе моћи правилно да регулише како код сеоских тако и код градских општина. Према изјави г. Министра финансија изгледа да нећемо дуго чекати на тај закон, којом ће се приликом регулисати то важно питање са свима односима који условљују правилност градских финансија. У образложењу којим је пропраћен пројекат Краљ. владе истиче се да непосредни порези „нису полесни за градске општине пошто су режијски трошкови за њих несразмерно високи“. Ми смо се задовољили, као што рекох, да то питање за сада регулишемо прелазним наређењем, које у најмању руку искључује трзавице у финансијама градова где постоји упућеност на ту врсту прихода при чему полагамо наде на закон о финансирању самоуправних тела, који ће специјално и ускоро регулисати све те односе.

Одредбе које говоре о надзору државне управе такође су сличне основним одредбама које су садржане и у закону о општинама. Као што сте приметили у извештају одбора код § 131 изабацили смо онај став где се говори да претставник надзорне власти има право да присуствује седницама већа и да има право да говори, тако је остало само право претставника надзорне власти да присуствује седницама градског већа.

У глави IX говори се о правним сретствима која се могу употребити противу одлука градских већа, претседника градске општине и градских органа.

У прелазним наређењима главе X овога закона речено је све оно што у прелазном стању има да употребу закон и да обезбеди правилно функционисање апарата градских општина. Ове су одредбе од особите важности.

У § 148 каже се да нова градска већа у року од године дана имају донети прописане статуте и уредбе о организацији и провести нову организацију по овом закону.

Ту је важно наређење, да не градске општине, које могу имати претседника, а то су оне за које смо казали да имају преко 50.000 становника, донети у року од месец дана одлуку о томе да ли ће се установити стална надлежност претседника.

Господо, не може се чекати да се прво обави избори па да онда одлучује ово питање које условљавамо претходном одлуком, него ће ова садања градска већа, ови градски одбори, донети по ступању на снагу овога закона, одмах о томе своју одлуку, да ли хоће да имају и претседника са сталном надлежношћу или се остаје при установи звања и претседника оне ограничене надлежности. То је посве правилно, јер би се и тај и претседник имао да бира слично избору самог претседника. У складу са том изменом дошло је и одговарајуће прелазно наређење по овом закону. Прелазно наређење овога закона, господо, врло је важно код § 149, који говори о пословању опште управе које су до сада вршили градови са правом опште управне власти, првога степена, да и надаље остају у њиховом делокругу, док се и у колико по одредбама § 89 овог закона не пренесу у делокруг државно-управних власти. То је једно наређење чију сам важност већ нагласио, а оно овако наглашено на овом месту несумњиво олакшава ситуацију, јер омогућава поступност измене у једном или другом правцу, имајући увек у виду само оне опште државне и комуналне интересе. § 150 важан је у толико што уређује односе да оне општине које по овом закону постају градске, могу у року од две године ставити предлог донесен са $\frac{2}{3}$ законског броја већника, да буду изузете изнад закона о градским општинама и подведене под закон о општинама. Одлука о томе доноси се Краљевим указом на предлог Министра унутрашњих послова.

Било је речи о томе да се на сличан начин Краљевим указом и општине које немају градски карактер могу уврстити у градове, али то је некомпатибилно са чланом 84 Устава који каже да се организација градова уређује законом. Можда је мало и парадоксално, бар на први поглед, да се насеља вишег ранга, ако ми је допуштено то упоређење, указом могу изједначити са сеоским и маловарошким насељима, докле ова последња за измену своје организације траже посебан закон. У сваком случају прописали би се истоветни услови за оба случаја да није уставне одредбе која правилно за места вишег ранга тражи закон. Господо, долатак је у § 150 да места која су до сада носила назив града а не потпадају под овај закон, могу задржати досадашњи назив. Како ће се ово примењивати било је за неко спорно, али, господо, за нас је јасно да је у питању само једна титула без икаквих већих права која се добијају само законом. Шта више такве општине неће моћи ни у своме печату да нагласе ону титулу коју за градове нормира овај закон у одређеној

форми § 10. Ствар је даљег тумачења како ће се доћи до тога да се избегну разнолика тумачења и сачува једнообразност таквих титуларних градова у погледу њиховог назива града на које и на даље имају права. Пошто већ има таквих места која су имала ту титулу и желе да је и на даље задрже, ми смо сматрали да нас не кошта ништа да им ту титулу оставимо и надаље. У § 156 ми смо први став изменили тако да сада гласи: »Градски статут, уредбе и правилници, у колико нису у противности са овим законом, остају на снази док се не измене,“ додавши томе: »До сада важећи прописи о градским дажбинама остају на снази док се не измене.“ Ту смо изменили и неке облике пореза који постоје у појединим крајевима у виду посредних пореза, тако да у те ствари не дирамо док се не измени на начин који ће осујетити сваки поремећај у градским финансијама иначе погоршаним с обзиром на постојање опште привредно — финансијске кризе. Господо, § 159 је врло важан у вези са § 100, јер говори специјално о градским службеницима и њиховим правима — једно питање чији је особити значај истакнут са свих страна. Став први § 159 Одбор је оставио неизмењен, али је став други претрпео измену сводом смисла признатих права у вези већ измењеног § 100 као и § 104.

Призната права која су у противности са одредбама § 100 и 104 свешће се дакле сходно тим одредбама. Како је § 100 измењен у своје главном делу тако да је отпала пуна идентичност у погледу регулисавања права и дужности државног и општинског службеника, то је та околност не мање диктовала и измену овог параграфа 159. Господо, скрећем Вам пажњу и на измеру коју је Одбор усвојио код § 159 тако да ће Министар унутрашњих послова у споразуму са Министром финансија уредити привремено до доношења општинских статута којем звању и положају државног службеника одговара звање градског службеника. Претпоставка је да ће на тај начин моћи лакше да се регулишу ови односи, ако томе раду претходе одлуке ове врсте, а оне ће се донети по свестраној одени стања градских службеника.

§ 160 који је истицао начело да ће сви градски службеници које овај закон затекне у служби, бити стављени на расположење, сад је отпао, а на место тога дошла је потпуно нова одредба која гласи: »Градски службеник биће уклоњен из службе кад то са важних државних интереса захтева надзорна власт, којом приликом ће се донети и одлука по § 159.“

Чл. 161 такође је измењен у смислу захтева који су истицани у правцу јаче заштите општинских службеника као важних функционера у пословима градских општина. Са измењеним § 100 овог Закона ствара се једна боља основа за живот и рад градских службеника, при чему верујемо да ће и они сами и надаље бити инструмент једне добре и здраве комуналне политике, и да ће своје радне способности посветити како напретку својих ујих заједница тако исто и оних ширих, опште народних и државних.

§ 162 измењен је у толико, што Закон ступа на снагу шездесетог дана по обнародовању.

То би, господо, било у главном најкраће објашњење овога закона. Ја сам се дотакао само неких главних одредаба пошто сте и ви сами већ имали прилике да закон проучите као и извештај одбора. Ми се надамо да ће и Народна скупштина огромном

већином да прихвати овај законски предлог онако, како је он изашао из одбора са општом вером да се на темељу овога закона врши позитиван преокрет из стања именованих управа и одборника у стање изабраних и претседника и већа, и да на тај начин можемо створити бољу градеву општину.

Ја бих, господо, при крају, нарочито истакао моменат, који сам нарочито подвукао и у почетку свога излагања а на име да смо, поред важности ових регула, које садржи овај закон, а који несумњиво претставља једну велику културну тековину нашу, самим тим што смо напустили ово стање разноликости у организацији наших градских општина, омогућили једну нову комуналну политику градских општина у једној и недељивој држави нашој. Господо, закон посматран као такав, као једна културна и национална тековина, која изједначаје разнолико и данас раскомадачо наше законодавство и који ствара једнообразне прописе, омогућава у исто време да се развију сви облици напредног рада и устаова уз толерирање индивидуалности сваког града и са давањем пуне могућности да се дође до тога циља путем градских статута, било оних који подлежу одобрењу надзорне власти или статута који регулишу чисто интерне односе градске. Закон не искључује ни једну конструктивну иницијативу градова, нити њихову индивидуалност нити полет у колико је овај условљен законским прописима. Градови, тако исто могу и надаље чувати континуитет оне своје локалне индивидуалности и такмичити се међусобно на културно-стваралачком пољу до миле воље што је у интересу и њиховом и опште националном.

Посматран са те опште тачке гледишта овај закон послужиће, ван сваке сумње, као добра основа за даљи препород и изграђивање комуналног живота наше земље. Без обзира на поједине одредбе којима се стављају замерке, онако исто као што се могу стављати свакој друштвеној творевини, овде је важна у првом реду целина, — важан је позитиван преокрет који је наступио ликвидирањем и другом дела самоуправне реформе, важно је напоследку да смо успели, први пут после ослобођења, да разнолико законодавство заменимо једним законодавством и да на шест разних законодавних подручја створимо један комунални режим, један закон о градским општинама.

Ми смо горди што је та мисија пала нама у део коју није могао да оствари ни један парламенат пре нас. То је она мисија која је истакнута у значајној речи Њ. В. Краља као и одговору Народног представништва. Спроводићи ову важну самоуправну реформу ми се тиме одужујемо и својој савести и ономе поверењу које смо добили од народа који од нас тражи да спроведемо и овај други не мање важан део организације градских самоуправа.

Закон о градским општинама ствара општине на бази самоуправа, а није морало тако да буде, јер је Устав допустио и друге могућности. У толико је не мање преимућство овога закона. На што ће признати ту чињеницу особите важности? Ја бих, господо, поновио ону мисао коју сам мало пре рекао, да ће за даљи развој наших градова, за њихов отастанак, за њихов просперитет, за њихову будућност уопште бити од пресуднијег значаја како ће се развијати опште политичке, социјалне и економске прилике земље, чији би негативни развој умањено значај и најбољих законских прописа. Отуда ми

радећи истовремено на општој стабилизацији прилика у земљи вршимо једну свету, рекао бих најсвестнију дужност која се само употпуњује овим нашим активностима на законодавном пољу. Омогућавањем тог општег напретка земље лако ћемо успети да поједине одредбе овога закона мењамо ако и у колико то буде стварно потребно. Ту лежи тежиште питања у тој националној тежњи да удруженим снагама радимо да подигнемо све продуктивне и стваралачке снаге наше земље, јер на тај начин моћи ће и град да дође до јачег изражаја и своје снаге.

Овај закон ма како се посматрао ни у колико не одузима могућност стварања оне радне општине, која је потребна да се зацари у граду и услов за њену будућност. Ни једним параграфом, ни једним ставом та могућност није одузета. Радна општина у градовима може да се појави и она ће се појавити. Ја верујем да ће и она једна трећина именованих одборника бити такође добар коректив у формирању оне општине која се жели с обзиром на прилике садашњице а то је та радна општина у најширем смислу речи, уз учешће сталеза, којима ће се обезбедити утицај можда у јачој мери тиме што се именује једна трећина. (Др. Никола Кешељевић упада). Ја сам, драги колега г. Кешељевићу, у почетку говора нагласно да ја не могу да верујем да се један принцип који је у закону тако јасно истакнут да се узима та једна трећина која се именује из редова посвећених у комунална питања, да ће се наћи и један Министар у овој земљи који ће да игнорише стручна лица и сталезе чији утицај иначе тежимо да обезбедимо и да ће се узимати људи нестручни и непознати за стручно расправљање комуналних проблема који траже стручност. Ја, драги колега Кешељевићу, допустите ми и ту напомену, за ове наде везујем и пуну веру да ће се обезбедити утицај ових људи, који ће да подигну одбор у сваком погледу и да развију у далеко јачој мери његову радљивост. Јер кад бих знао да то неће бити онда ни ја ни моји другови не би гласали за ту одредбу. Али верујући да ће то бити тако као што ми претпостављамо, ми, ето, прихватимо ову одредбу и мислимо да је стварно један добар коректив за квалитативно подизање већа.

Ми знамо да је пре краћег времена и сам г. Рузвелт казао у вези са самоуправним реформама, којима он придаје пуну важност, да ће све донде ниш са тим реформама и са смењивањем нестручних у општинама док не створи онакву општину која ће да обезбеди правилност његова. А ако нас и ти нови људи преваре, вели Рузвелт, ми ћемо у томе даље ниш и мењати их док не добијемо онакву управу која ће бити корисна по опште интересе и самоуправа и државе. (Др. Никола Кешељевић: Само нећете то бити ви који ћете их мењати!)

Ја не дискутујем питање ко ће да их мења. Мене то чак и не интересује. Ми се не бавимо пророчанствима нити имамо потребе да се лаћемо тих мало завидних занимања. Све што бих ја желео то је да судбина и државе и народа буде увек у рукама само онога, који зна шта ће да мења и који ће приликом сваке промене увек водити рачуна о основним националним тековинама, да се јединство, да се држава и нација и њене тековине по сваку цену очувају — и онда ме се не тиче, ко ће да мења. (Пљескање и одобравање).

Господо, у колико се специјално тиче одредаба

овога закона, који организује градске општине на новој основи, несумњиво је и разумљиво да поједине одредбе његове дају повода за размисљања и дискусију и да ћемо бити изложени нападима од оних који неће да проинкну у суштину ствари и да увиде да се овим законом стварно добија, да он значи један позитиван преокрет у односу на садање стање, на послетку да је његово изједначавање дужност коју диктује сам развој догађаја у држави у правцу њене опште консолидације. Нас не треба да плаше прекори тамо где радимо и где смо уверени да радимо опште користан народни посао. — Еволуција напредног градског живота показује, да се је он развијао независно од појединих законских одредаба, и да бележи пун напредак само онда и онде где су дати општи услови да се може успешно развијати. Тежиште питања, дакле, лежи у једном општем друштвеном напретку који је једина гаранција за развиће наших градова. Овај закон убраће прогрес развика наших градова ако сви будемо свим силама прегнули да увеличамо и те опште услове. Те две ствари, значи, допуњују се међусобно.

Господо, ја се надам да ће из овога изједначавања закона о градовима са законом о општинама, у смислу не само законске унификације него и међусобних права и дужности у опште, да ће то изједначавање потпуно одговорити модерној тенденцији у развиту нашега друштва а наиме, да ће се тиме успети да постигне оно што се манифестује толико у животу народа целог света а то је: приближавање сељака варошанима и варошана сељацима. А то значи изчезавање и последњег антагонизма између града и села. Господо, зна се да су у најновије време и саобраћајна средства и сама природа економског живота народа управљени ка томе зближавању. У новије време врши се децентрализација градова: поједине градске индустрије и колоније радничке иду све даље од центра. Нова модерна техника омогућава да се та трансформација градова данас много боље може извршити него раније. Ми верујемо да ће наши градови с обзиром на станбене потребе, на своје широке економске потребе, потребе индустрије, заната и трговине, успети у режиму овога закона да спроведу свестрану комуналну организацију не заостајући у томе ни у колико иза напредних градова других земаља. Верујемо не у нагадовање него општи напредак градова, која нас је мисао и водила да дамо овај закон. Напослетку верујемо и у позитивнију, бољу замену у међусобним односима града и села чија мриња припада прошлости. — Случајно ми је при руци један примерак «Пољопривредних новина» иначе једног добро уређеног стручног листа. Желећа ми је да искористим неколико цитата из последњег броја тога листа да бих побио једну заблуду која се стално појављује у питању односа између града и села. У том листу говори један од највиших државних чиновника, сада пензионер, о историјској улози села и града, а између осталог вели дословно и ово: «Пољопривредник постаје наједаред свестан свога позива, свога рада и својих права и покушава и ако неорганизован да наметне граду своју вољу... Пошто је у овом чланку, који носи назив «Историјска улога села и града» у историјској заблуди истакнуто да село треба да наметне своју вољу, додаје се на крају чланка: «У ствари данас мењају на основа своје првобитне улоге и село и град... док је у давној прошлости село изградило град, данас су градови чозвани да изграде село...» Међутим, господо,

нити је село у том буквалном смислу речи икада изграђивало град нити сад треба град да изграђује село, нити је у томе смисао наших дужности у садашњости па ни у будућности. То је једна велика заблуда. Када је реч о односима града и села у питању су два дела једнога истог великог националног организма: између њих нема и не може бити никакве разлике, сем оне које су у природи материјалног диференцирања. Ја мислим да је најбољнији момент када говоримо о закону о градским општинама, да утврдимо и ову истину: да између града и села нема ни националне ни политичке нити ма какве друге разлике која би давала повода за антагонизам, мржњу и борбу, него да између њих чостоји пуна хармонија интереса, да је интерес града да се снажи село онако исто као што је и интерес села да се град развија. Ми знамо да овом организацијом наших градских општина ми нећемо моћи да изменимо одмах и економску структуру наших градова; ми смо свесни тога да ступањем на снагу овога закона неће моћи бити решена данашња економска криза, али ми верујемо да ћемо доношењем овога закона ставити наше градске организације на једну нову основу којом ћемо створити једну у истини радну општину, која ће пак успешно деловати и на решавање свих економских питања, па и допринети сузбијању данашње економске кризе. У свима тим здравим напорима град има за собом село, као што и село има град за собом у настојањима да се привредно обнови.

Јер градови не могу да се дезинтересују према судбини села и сељака. Садашњица пуна је примера који нам речито говоре да ако пропаде наш градски сталеж, то бива зато, што је пропала куповна моћ нашег сељака, јер сељак је лишен могућности да се јави као добар купац и да у градовима подмирује своје потребе, у обиму и на начин као што то чини у доба благостања. И зато је ето интерес града да разуме село, као што и село има интереса да се створе напредни и слободни градови са великом иницијативом, широком културом и великим развојем снага на економском пољу. Тај напредак града залога је за напредак села и сељака. Село и град у пуној хармонији свих иницијатива и тежња треба да нам дају снажну националну заједницу. Између града и села нема антагонизма. Тај антагонизам, видели смо, припада прошлости, а сваки онај ко би хтео данас да заснива ма какве успехе па и политичке на антагонизму града и села, баца своје наде на једну поспе несигурну карту.

Ми смо имали у нашој историји дуг период да је град био турски и туђински услед чега је и разлика између села и града била чисто национална разлика. Ја сам као пример наводио сличну разлику Париза, Лондона, Беча, Берлина, Рима и других градова, али оне нису биле онекакве, какве су биле у историји нашега народа, оне су биле све друго само не националне. У Шумадији је град био носилац власти и туђинске охолости, носилац стране олигархије, а село носилац националне борбе и мисли. Од онога момента кад је ова разлика изчезла не само код Срба него тако исто и код наше браће Хрвата и Словенаца, и кад се успело да се створи чисто национална градска популација са својом сопственом националном културом и сталежима, од тога момента настаје пуна, одрава равнотежа између градова и села, тако да се од сада не може и не сме говорити о неком антагонизму града и села, нити се на томе могу заснивати

ма какви успеси, на тој поспе лажној историјској калкулацији.

Наши градови, господо, који су одиграли у историји нашега народа једну позитивну револуционарну улогу, који су и ако под сасвим разним околностима — и они под Турцима, и они под Аустријанцима и они под венецијанском влашћу — видимо, да су радили у једном истом правцу; да их освоје од туђинских утицаја и да им дају чисто национално обележје. Процес национализирања градова врши се, значи, и под туђинском влашћу. Ми смо у томе били браћа и онда када бејасмо разједињени. Доживели смо да их све видимо у једној држави слободних и вечно уједињених Југословена где им се тежње сливају у једну вољу за колективну борбу чувања државе и јединства. Ја верујем да је и овај закон велика тековина наша јер смо у томе правцу успели да разбијемо разноликост законодавну и да све градове, који имају исте тежње и исте интересе, удружимо и да их упутимо на исти правац рада, борбе и славе, који ће наћи у пуном развоју свих комуналних иницијатива, у општем полету и градова и државе, у једној и недељивој Југославији. (Бурно плескање).

Поштрејседник др. Коста Поповић: Реч има извештај мањине г. др. Бачић.

Извештај мањине др. Стјепан Бачић: Господо народни посланици, моји другови из Југословенске народне странке и ја били смо они, који су у духу Устава од 1931 год., у духу обећања Адресе Народног претставништва и у духу Краљевске Беседе од 1931 године ишли затим, да се у живот спроведу они политичко-управни закони, који су по речима и Адресе Народног претставништва и по речима Краљевске Беседе имали за сврху нормализацију политичких односа у земљи, враћање једном демократском парламентарном систему. И у низу тих закона, које смо ми стално пожуривали, Краљевска Влада и Народно претставништво доносили су разне законе, па сад и Закон о градовима, али ми видимо да се ни они досадашњи закони, а ни овај данас не приближавају и нису се приближили никаком великом узвишеном циљу т.ј. враћању нормализације политичких односа у земљи, враћању у један демократско-парламентарни систем, већ видимо напротив да се сви ти закони, и онај о општинама, и они други управни закони, па и закон о изборима народних посланика и најзад и овај Закон о градовима, све више удаљују од очекивања, које је било полагано у ово Народно претставништво.

Ја сам г. предговорнику захвалам на две ствари, и то на врло документованом истицању важности градова као центара економских, цивилизације и културе и захвалам сам му и за другу констатацију, да овај закон садржи и одредбе које су такве природе, да се могу и морају изменити.

Господо, г. предговорник је тако лепо образложио важност градова да ћу ја у своме говору скратити све оно што је он већ рекао. Опште је позната ствар да су градови као центар гушће популације, као центар развијања културе и других односа близи они, око којих се окретао цео живот и били предуслов диференцијације рада, поделе рада и поделе функција, организације односа између људи и организација друштвене заједнице тако, да се може казати да су били у културном смислу протагонисте културе и развитка човечанства. Г. предговорник је рекао да данас у нашој националној држави не

постоји антагонизам градова и села и да град није експонент туђе олигархије као и то да није националан, али баш за то није требао да заборави да то обележје градови требају и даље да задрже т.ј. да буду и даље носиоци напретка и културе. Јер по овоме пројекту закон им не подељује два најсветија права, а то су право политичких слобода и право самоуправе у погледу економском и финансијском. Најзад морам напоменути и трећу ствар да овај Закон садржи толико одредаба о управним властима које врше надзор над градским самоуправама, по којим је одредбама надзорним политичким властима увек остало право да градске самоуправе касирају по својој вољи, из нејасних, неодређених мотива и по нејасној стилизацији. У другом погледу г. предговорник остао је дужан одговора на своју констатацију да овај законски предлог садржи поједине незгодне установе. И ја се питам, зашто скупштинска већина Југословенске националне странке, која има могућност да створи један модеран и напредан закон, није до сада, кад се тај закон већ доноси, створила и донела те одредбе, које би омогућиле градске самоуправе и гарантовале градовима један снажан напредак, него сад само наговештава извесне коректуре у Закону које ће се морати ускоро извршити.

Ја мислим да је сасвим нелогично сада, када се овај закон ствара, прелазити преко тих одредаба, јер ће се доцније тражити коректура свих тих одредаба које су за коректуру. Зато је сада најлепше и најсврхосходније да се то још сада изврши.

Господе, кад проматрамо ове одредбе, које је и сам предговорник опширно изложио, онда морамо одмах овај закон означити онако како га је наша јавност означила и окарактерисала са огорчењем и протестом; т.ј. да је скроз реакционаран и да не испуњује оно обећање које је дато Народној скупштини о томе закону. Стога смо ја и моји другови били припрењени да одвојимо мишљење у овим одредбама које сматрамо да је потребно критизирати и са којима се писмо могли сложити, прихватајући иначе унификацију тих разних законодавстава и прописа о градовима као добродошлу, јер фактички данас, после 15 година нашег заједничког живота, било је потребно да се овај закон створи. Ми сви увиђамо да је процес урбанизма ухватио корена и да су наши градови од преврата па до сада постигли велике успехе властитом иницијативом у погледу културног напретка и у погледу броја лучанства, као и у свему другом што обухвата појам урбанизма. Ја нећу сада да говорим о томе и да излажем узроке који су довели до тога процеса урбанизације. Они су условљени културним и техничким напретком, већим и подесним прометом ит.д., али баш ради тога јер су ти увети били, јер постоје и данас и јер ће и у будућности постојати, баш ради тога требало је том унификацијом дати градовима право да на основу самоопредељења, на основу самоуправе и у пуној политичкој слободи, прошире те своје тековине и изграде их на корист државне заједнице целог народа. Стога смо ми, господе, подвргли критици поднети нам законски пројекат и предложили у њему измене које би имале за сврху да задовоље наше јавно мишљење да се створи један нов модеран и слободоуман закон о градовима. Те установе које смо ми предложили тичу се у првом реду прописа о избору градских претставништва, дакле градског заступства и претставника града као носиоца листе,

дакле градског начелника, т.ј. претставника градске општине. Законска основа предвиђа слободне листе које може поставити код градских избора свако лице. Ми смо, доследни својим принципима да је опасно допустити да сваки појединац без контроле његових погледа на живот и на политичко, економско и друштвено уређење може наступити као носилац листе, ми смо захтевали да само политичке партије законом одобрене буду носиоци оних политичких фактора који ће истицати своје листе и бити носиоци јасних погледа не само на друштвено уређење него и на све економске проблеме који обухватају градове. Ми смо сматрали да је у данашњој кризи и код великог незадовољства у народу опасно допустити свакоме појединцу да, са Бог зна каквим мотивима и каквим сретствима, демагошки наступи као носилац листе и у самоуправу, која је само одраз политичког живота, уноси неагоде и збрку појмова који ће бити последица таквог изборног система. Ма колико се њих борили противу тога да деполитизирамо градске изборе и општине, оне ће бити оно што су биле и досада, т.ј. биће поприште политичке борбе као што су и досада биле и као што је то свуда у свету.

Исти је принцип скупштинска већина усвојила и за прошле општине изборе. И шта смо видели? Она је прва била која је постављала политичке листе и која је истицала политички истакнуте људе на општинским изборима и наглашавала победу својих страначких листа на изборима. Значи да пракса није одобрила гледиште да би носиоци листа код избора градских били неполитички људи, већ је пракса увек била таква и биће увек таква да ће се развијати политичке борбе и да ће носиоци разних листа ићи у борбу са политичким начелима, те тако у пракси није било разлога да се то јасно не изрече у закону, да се у том погледу тај принцип не усвоји и у овоме закону.

Још једна ствар која је била потребна, јесте да се прекине са системом постављања листа личних; публика, грађани, хоће да знају с ким имају посла, ко је заступник оних интереса који ће у самоуправи доћи до изражаја. Да ли је то појединац који апсолутно јавно није деловао, или је то једно лице које припада извесној политичкој партији, која партија има не само у политичком погледу него и у економско-политичком погледу јасно изражене појмове који су изручени и у њеном програму.

Ми смо дакле за то да се постављају политичко-страначке листе и сматрали смо да је то довољна гаранција против сваког покушаја било каквих субверзивних елемената или са десна или са лева, да је то гаранција стабилитета и сигурности општих државних и народних интереса и код самоуправа. И кад би се усвојило тај принцип како смо ми предлагали, онда би отпаде све несимпатичне и противдемократске мере које је овај закон морао у заштиту државних и народних интереса да усвоји и које делују ванредно неповољно и реакционарно, а то је у првом реду јавно гласање. Ако, наиме, нема нестраначких листа, онда нема сврхе и отпада потреба било какве контроле државне власти над бирачима за коју ће се листу одредити, јер је програм страначки, а странке које су добиле одобрење Министарства довољна су гаранција да носиоци листа и њихове присташе неће излазити из оквира закона и штетити државне и народне интересе.

Господе, јавно гласање које је одређено проши-

сом овога закона код градских самоуправа јесте један потпуно реакционарна одредба која омогућава у правним властима, полицијским властима, разним котеријама, разним другим људима да врше кроз многе канале а у првом реду привредне канале. велиног финансијске природе, уплив недозвољен на опредељивање слободне воље грађана при изборима, значи негира се слобода савести, негира се најсветије право човека да да своје поверење људима које он цени. Та је одредба за осуду и зато смо предложили да се на основу странацких листа дозволи апсолутна слобода конкуренције свима странкама које се могу сматрати за патриотеке, т.ј. у облику тајног гласања.

Одредба о томе да ће једну трећину градских већника именовати бан јесте једна реакционарна одредба која се ничим не може оправдати. Ова одредба, да једну трећину градских већника поставља бан, а за градове Београд и Панчево Министар унутарњих послова, из реда лица упућених у комуналне послове, оправдава се тиме да ће се именовати стручњаци од бана, а тога да се градски послови решавају од што више стручних лица. Ми, господо, сматрамо да није то била тенденција ове одредбе, и да се она у пракси неће показати ваљаном, јер, је, као што рекох, реакционарна. Јер нема никакве потребе, господо, да се тај терет стручности свали са лица, као што су носиоци листа и градски вијећници, јер сваки носилац листе, а и странка ако жели добра своје граду, они ће у властитом интересу настојати да у корист самоуправе и ваљаног решавања градских самоуправних послова унесу у своје кандидатске листе и градско веће што више стручних лица. Несумњиво било би жалосно, ако нека странка не би имала таквих људи и не би гледала да предложи такве људе, који ће још више учврстити поверење народа у ту странку. Јасно је, дакле, да ће свака странка и носилац листе морати бити присиљени да обзиром на та стручна питања унесе што већи број стручних лица, на онда чему потреба да бан и управне власти именују једну трећину тих стручних лица. У пракси смо видели да она странка која је била на власти није ишла са гледишта стручности него политичког, те је моје мишљење да је сврха ове одредбе била та, да скупштинској већини, односно Југословенској националној странци осигура власт у сваком случају. По овоме систему, а на то се мој претходник није обазирао, на било то под јавним гласањем или под присилом, у случају да грађанство изнесе једну листу, која није наклоњена владајућој странци, она ће овом одредбом путем својих банава и управне власти да делегира у градско веће једну трећину стручњака и да на тај начин буде у већини, и да се ствари решавају онако како то жели режимска странка. То је једна одредба коју би ја разумео са гледишта странацких интереса, али не са народних и државних. Једна странка која ужива неподељено поверење народа и жели да то поверење осигура, она ће такве људе и кандидирати али кад у мањини, онај час кад та странка не ужива неподељено поверење народа него је у мањини, онда је то једно насиље над савешћу и народом ако се оваквом одредбом осигурава један период рада градских општина. То је био у главном мотив ове одредбе, а не струčnost. Са тога гледишта, јер овом одредбом и наша странка није сигурна, то је и над њом учињено једно насиље, и ва то смо ми били мишљења, да се та одредба избаца.

Ми смо подједнако у нашем одвојеном мишљењу изнели и један новум, кога смо у дебати о Закону о општинама само поменули, а то је предложена реформа о општем праву гласа и то тако, да то не буде само једна фраза, него да се опште, једнако и тајно право гласа протегне и на нашу југословенску жену по градовима.

По оној народној пословици да жена држи три угла куће а мушкарац само један, ми држимо да је већ дошло време да Народно претставништво спроведе у живот ту реформу и то за почетак да ту реформу спроведе само за градске изборе, како бисмо видели да ли наша жена заслужује оно поверење, које јој ми на овај начин исказујемо, или је она то поверење злоупотребила, по чему бисмо могли судити да ли бисмо то женско право требали или не да спроведемо и код сеоских општинских избора.

Ако наша југословенска жена оправда оно добро мишљење и поверење које јој поклањамо тиме, што ће она своје политичко право гласа искористити само на добробит самоуправе и градских општина, онда нема разлога да се та реформа, коју предлагемо у духу модерних начела демократије, спроведе и у друге политичке законе. Због тога смо се ми у нашем пројекту закона и заложили за ово женско право гласа.

Ја сматрам, да је југословенска жена довољно информисана и у просветним и у привредним и у школским питањима, у којима она игра замашну улогу, те да не би било ни праведно, ни политички одузимати јој по градовима ово право гласа. Доследни нашим начелима о бирању, ми смо унели неке коректуре и у техничким одредбама закона у погледу избора. Тако на пример, ми смо унели техничку одредбу да претставници листа уједно буду и чланови бирачких одбора, јер ће на тај начин моћи да се претставницима листа пружи и омогући она потребна контрола над резултатом избора, што до сада није био случај. А пракса је показала да су чланови бирачких одбора често пута били партиски људи, људи који нису имали интереса да бдију над правилношћу избора и правилном исходу избора.

Други новум унели смо у погледу председника бирачких одбора. Практика је показала да су председници бирачких одбора често људи неписмени, без школске спреме, који су обзиром на малу интелигенцију, били подвргнути упливима партиским и партијских организација и других пријатеља, тако, да нису пружали пуну гаранцију за објективност. Зато смо и унели један коректив да председници бирачких одбора морају бити академски образовани грађани. Зашто? Зато што се у пракси установило да су академски образовани грађани уз политичку припадност ипак духовно најнезависнији и најкуражнији, те да према томе као такви пружају и већу гаранцију да ће се избори провести објективније и коректније. У великом низу тих одредаба, којима смо желели да исправимо у неколико одредбе извесних параграфа, ми смо у параграфу 37 унели једну коректуру у погледу потврђивања листа. Како су те листе потврђиване без права контроле, омогућено је Националној странци и свакој другој странци, која је на власти, да везама и уливом своје власти утиче на суд, обзиром на то, што наши судови нису независни од политичких улива, те се често догађало, да су судови одбијали иначе сасвим коректно предложене бирачке листе и на тај начин онемогућавали сваку другу противничку листу. Због тога смо и унели овај

коректив, да би интересована странка, односно листа и претставник те листе имао права да у кратком року од 24 сата поднесе жалбу на виши суд, на Окружни суд, и да суд у року од даља два дана такву листу или потврди или одбије. Оваква гаранција је била апсолутно потребна и она се даје у овом нашем корективу. Тиме се стаје на пут самовољи појединих судија, за које је установљено било да су одбијали листе.

Даље има коректура у § 46 и у следећим параграфима у нашем одвојеном мишљењу и оне се тичу одредаба самог спровођења начина избора. Обзиром на то да смо ми предложили други изборни систем и тајно гласање, на супрот владином пројекту, ми смо саобразили и све односне одредбе са тим нашим изборним принципом, како би закон био и по нашем предлогу једна органска целина.

У § 89 тражили смо не смањење него повећање управне компетенције, те смо учинили разлику између разних провинцијских градова и градића те градове, у којима су седишта бановина, која седишта све више по својој и управној и политичкој важности, културној важности и коначно економском напретку који се показују у седишту бановина, заслужују већи обзир, већи делокруг самоуправа него досада а с обзиром на то и њихову важност заслужују и већи пренесени делокруг т.ј. већу управну компетенцију коју држава пренаша на те градове. Захтевали смо да ти градови у седишту бановина буду привилеговани на тај начин, што ће Министру унутрашњих дела бити препуштено да додели у пренесени делокруг оне послове и оне компетенције које уживају другостепене управне власти, дакле саме бановине. Јер на овај начин градови који су досада имали компетенцију у пренесеном смислу, они ништа не добијају, односно градови којима се те компетенције по одлуци Министра унутрашњих дела могу одузети и сасвим касирати, ти градови су фактички изгубили. Апсолутно одузимањем ове компетенције, место да имамо један плус, један напредак у погледу градског делокруга, градске компетенције, ми видимо у овом законском пројекту један назад. Ми смо извршили коректуру у том смислу да се та компетенција има повећати специјалним законским одредбама у градовима где су седишта бановина. Ми смо сматрали да је штетна и ванредно незгодна одредба овог закона у којој се у § 89 дозвољава и допушта да министар може градовима већ једном признату компетенцију пренесеног делокруга одузети. Господо, једна одредба која не само да деградира потпуно градске самоуправе и деградира градове, него унаша један моменат нестабилности у саме градове и у њихову структуру, јер све како: градови ће у случају да су добили пренесени делокруг по одредбама Министра унутрашњих дела бити присиљени да се саобразе тим компетенцијама да повећају чиновништво, да уводе уреде, да имају издатке за материјал за канцеларије и за чиновништво. У случају да им сада потпуно одузмемо компетенцију пренесеног делокруга, онда настаје нестабилност, градови морају да редуцирају своје чиновништво и да редуцирају своје уреде. Унаша се један моменат нестабилности и несигурности у градско газдинство, који није потребан и пожељан.

Коначно није јасно речено у § 89 под којим условима, под којим увјетима долази т. Министар унутрашњих послова до тога да одузима већ једанпут дану компетенцију градовима. То је једна одредба

потпуно нејасна и самовољна, која може објаснити о потпуној самовољи Министра унутрашњих послова и према томе једна одредба која је превелике опшћенита и не само да је штетна него овако формулирана, даје огромну превласт полицијским органима односно Министарству унутрашњих послова над градовима.

Ми смо у § 90, а идући са гледишта самоуправе у § 94, ишли за тим у нашем одвојеном мишљењу, да повећамо компетенцију градова у погледу њиховог унутарњег gospodarства, руковања са градском имовином, на меру, која одговара стварним потребама градова. Није довољно само назвати закон «самоуправним», него је потребно ту самоуправу и свима законским прописима фиксирати. По овоме законском пројекту за сваки мањи издатак, а по садашњем стању наше валуте и самоуправних послова за сваки мањи посао потребно је одобрење Министра унутрашњих дела односно претностављене финансијске власти. На тај начин кочи се свака иницијатива градова у погледу финансијских операција, у погледу економског развитака и у погледу послова које нужно једна самоуправа изискује. И свете које статуира овај законски предлог тако су малене да би чак и за сеоске општине, које располажу са милијонском цифром биле превласт уске и кочиле самоуправу села а не само градова.

Зато смо ми у нашем одвојеном мишљењу предложили знатну повишицу ових свота гледе којих градови без икакве контроле могу располагати слободно без да се коче разним одредбама политичке и полицијске природе.

У § 111 наше одвојено мишљење ишло је за тим, да се градским чиновницима исходи не само сталност која је увјетована тиме што су намештени у једном граду, не само стабилност службе него и изједначења материјалних прихода. Одредба овога законског предлога да се имаде од градских чиновника узимати градски прирез, значи не изједначење материјалне егзистенције, материјалних припадљивости градских чиновника са државним, него једно умањење, и према томе неисправан је навод, да је законски предлог ишао за тим, да их потпуно изједначи.

Како знате до сада су градски чиновници имали многобројна преимућства. Имали су стан у природи а затим неке грете доплата и у много случајева и веће плате. Сада ако се градским чиновницима скида и тај вишак плате и других припадљивости, које им се урачунавају у њихову плату, онда се није смело ићи тако далеко да им се снизи плата и припадљивости испод адекватног дохотка истих категорија државног чиновништва, а то се чини одредбом где се каже да градски чиновници плаћају самоуправне дажбине док то не плаћају државни чиновници.

У § 116 ишло је наше одвојено мишљење на то да исправи једну социјалну неправду коју тај параграф увађа, а то је право градова да без контроле односно са извесном контролом уређују питање градске трошарине и то више на оне артикле и намирнице без разлике које троши мали човек. Ви сте, господо, када сте дошли у контакт са народом чули огромне жалбе сеоског становништва које станује на периферији односно у суседству градова па и саму градску сиротињу, да су несносне трошаринске дажбине које су многи градови увели. Разумљиво је да су градска већа и градови који су форми-

рани из класа капиталистичких, интелектуалних а у ванредно малој размери има претставника радног народа, радника, нижег чиновништва, малих и ситних обртника и трговаца, разумљиво је да су те градске управе ишле затим да градске терете и градски буџет подмире трошаринским таксама у место директним прирезима. То је ванредно важно питање за тај мали народ. Директним порезом оптерећени су сви грађани и сразмерно својој имовини, јер се тај директни прирез плаћа од основне државне порезе. Према томе грађани који су богатији плаћаће више градског приреза и допринеће више за покриће самоуправних издатака. Ако се пак снизи градски прирез и сви градски издатци пребаце на доходак из градске трошарине, онда се несразмерно оптерећује онај човек који нема ни минимума за egzистенцију, онај човек који готово цео свој доходак троши на голи живот, а растерећује се богати грађанин, фабрикарт. Ја мислим да је ова одредба апсолутно несоцијална и она ће изазвати ванредно велике и опште прогесте у градовима у огромној већини а и селима која су кроз те градске трошарине дошла у положај да морају услед тога што је куповна цена пала и услед тога што онај главни потрошач је дошао до врхунца своје платежне могућности, да морају снизити цену својим артиклима. Та трошарина неће ни само на штету градског потрошача него и на штету сељаштва које носи и ампринце у град, јер ће се та трошарина разделити између потрошача и продуцента. С тога смо ми предлагали да се наврши исправка и да се градске трошарине могу одређивати само на оне живежне намирнице и на луксузне артикле, који се увозе из иностранства, дакле које троши она класа у градовима која може да луксузно живи а да они најниже социјално буду поштеђени од тих трошаринских такса и да се градски терети пребаце изравно на прирезе на државну порезу.

У § 139 предложили смо једну измену која је ишла за тим да ограничи право Министра унутрашњих послова да може самовољно и чисто у интересу оне партије која га подржава на власти растурати градске већа, скидати претседнике по једној опћенитој, врло неодређеној формули када он сматра да су дали изјаве или нешто урадили против опћитих и државних интереса.

Господо, ми смо имали прилике видети у пракси да је ова лепа формула била увек средство којом се је једна владајућа партија решавала непошудних јој градских већа и претседника општине без никакве стварне погрбе, имајући при томе једино покриће у овој законској формули. У овој формули «да су они дали неку изјаву или нешто учинили противу државнога интереса» нема ничега конкретна, и у свакој изјави која је непошудна једној владајућој партији може дотични управни орган, односно Министарство унутрашњих послова, наћи елеменат, да је она противна опћитим државним интересима! Ми смо видели да данас владајућа партија, Југо словенска национална странка, узима на себе патент државотворства, да она иде тако далеко да свакога онога који није њен присташа проглашава анти државним самим тим што се није уписао у њену партију! Према томе, када ми видимо да та партија, проглашавајући антидржавним све оне који нису њене присташе, а то је, као што знамо, огромна већина нашега народа, онда је разумљиво да се овом одредбом иде на то да би се успело срушити једнога

градскога претседника или једно градско веће које се не жели прилагодити интересима те владајуће партије. Кроз ову утјелову и ову формулу, она има апсолутну могућност да преко Министарства унутрашњих послова разреши једно такво градско веће и смени претседника општине, те на тај начин у пракси и сва општинека самоуправа доводи се до апсурдума.

У § 169 тражили смо исто тако изричне гаранције у погледу осигурања градских чиновника. По владиноме предлогу сви градски чиновници, који су данас у служби, стављају се на расположење и статуира се ново превођење чиновника који ће ући у нову градску службу. Ова одредба, господо, не само да је недемократска него је и нехумана и пружа опет једну опћениту формулу, којом се даје владајућој партији могућност да у тај нови склоп градских чиновника не уђу сви они чиновници који нису и душом и телом уз владајућу партију. Опет дакле један реакционарни принцип који не значи насиље само над градским чиновницима, у чије име овде и не говорим, него над целокупним нашим народом. Јер овом одредбом, за ово време прелава докле се чиновници не преведу у нову градску службу, омогућено је владајућој странци да све оне чиновнике за које држи да јој нису поуздани, да их једноставно може отпустити. Ово је, господо, као што рекох, не само са гледишта градских чиновника једна антихумана и несоцијална одредба него је она и политички незгодна. То би значило да су у досадашњим градским управама седели људи који су престављали антидржавни елеменат. И како је то могуће да они органи и она странка која је и до сада имала цуну власт у својим рукама нису позвали све те чиновнике на одговорност на основу постојећих закона?! И ако су они до сада могли вршити своје функције у градским управама, откула долази сада наједанпут ова одредба о њиховој непоузданости?

Ето видите, господо, до чега доводи тај страх за влашћу, до чега доводи брига да се свуда увеле контрола савести, да се свуда увече апсолутна присила, па чак и у градским општинама да се присиле сви људи да се упишу у Националну партију.

Међутим ако је дакле, као што сам рекао, Југословенска национална партија мишљена да у градским општинама има службеника који су национални, зашто их онда нису по закону позвали на одговорност, кад су већ знали да нису национални? Онда су сами криви што их нису позвали на одговорност и што су то пропустили да учине по закону.

Господо, уз такве коректуре, какве смо моји другови и ја предложили, добили би један фактички модеран закон о градовима, који би гарантовао цуну напредак градова у економском и културном погледу и омогућили би градовима да они слободним опредељивањем без превеликог туторства и ушљива појединих партија врше ону велику цивилизаторску задаћу, коју су и до сада вршили.

Како у владиноме законском пројекту владина већина није прихватила коректуре, то сматрамо да је тај законски предлог назедан и реакционаран у политичком погледу као и у погледу принципа самоуправа и да ће то доћи до свога изражаја у народу. Нека буде свесна владина већина; да усвајањем овога законскога пројекта носи одговорност пред садашњицом и пред будућим поколењима, а пошто ми ту одговорност нећемо да сносимо, то ћемо гла-

сати противу овога законскога предлога, а за оне коректуре које су изнесене у нашем одвојеном мишљењу. (Пљескање код мањине).

Поштрејседник др. Авдо Хасанбеговић: Господо, са вањним пристанком ја ћу седницу сада прекинути. (Прима се). Седницу ћемо наставити данас у 16 часова.

(Седница је прекинута у 13 часова.)

(Наставак рада у 16.10 часова)

Прејседник др. Коста Кумануди: Господо, настављамо седницу. Има реч г. Фердо Шега.

Фердо Шега: Господо народни посланици, врх убавих грчких горицах, тим јужним обронцима, чистим зраком, свјежом водом, миомирисном шумом и природним љепотама украшене горе Медведнице, савише тамо пре хиљаду и више година своја камена гнијезда честити и слободни грађани хрватскога племена, а испод њих на Капитолу подигше поносни црквени кнезови своје утврде и куле. Једни и други да се бране од непријатеља и да буду сигурнији једни од других.

Пролазили су дуги вјекови, док се након крвавих борби не смирише та два такмаца и сљубише у један град бијели град Загреб, окрштен правим словенским именом, наковим именом налазимо означена мјеста по свем широком словенском свијету, тако код Пољака и Лукичких Срба: Захреб, Руса: Загреб, а код Чеха: Захреб.

Загреб је саграђен на повијесном раскршћу путева водећег из старе Паноније к мору Јадранском, Венецији и вијечном Риму, а са сјевера од хладне Германије преко Балкана на Исток. И тај Загреб на том изложеном мјесту био је чувар слободарскога духа својих првих синова и свједок непролазне славе пршћлих и садашњих дана, био је увијек уточиште краљева и погубљени, сједиште краљева и краљевима сличних банава.

Седам пуних вјекова, тамо од године 1242 поноси се својим дичним називом «слободни и краљевски град». И ту своју краљевску слободу љубоморно је чувао с толико досљедности и толико постојаности, да никада ни од кога није био освојен. Био је заробљиван али никада, никада заробљен.

За то му тај наслов имале остати за све вјекове, ва сва времена.

Господо, нема ваљда у Европи града, који није морао силом отворати своја врата непријатељској побједнику у оним тмурним и тамним данима средњег и новог вјека. Само Загреб није никада сагибао своје поносно чело. Кад су била палена села и градови Загребу на исток и запад, на југ и сјевер, тај краљевски и слободни град остао је слободан, да буде вјечни симбол слободарскога духа својега народа, који је у свој главни град, бијели Загреб упирао очи, јер је знао да у његовим недрима бије народно срце и да у њему, народној глави, бригу брине народни мозак. Што је Загреб започео и учинио, то је добро било, што је Загреб покренуо, то је цијели народ прихватио. Како је Загреб говорио, тако је мислио цијели народ. Сваки народни глас из Загреба налазио је јака и одјека у свим крајевима и мјестима гдје год обитава и живи дивно хрватско племе.

Гај, Кукуљевић, грофови Драшковићи и њихови Илирци, српачке жртве год. 1845, Јелачић бан, дивовска борба против Рауха оца, освјешћивање

најширих слојева народа по неумрлим великанима Анти Старчевићу и Стјепану Радићу, свијетлим умовима какове ријетки вјекови роде, очајни напори сједињене опозиције против Куена, одлучна борба Хрватско-српске коалиције против Рауха сина, дивни и никад незаборављени дани ослобођења г. 1918. Сви су ти догађаји давали путоказ народном мишљењу и осјећању, јер нису били друго, него последица народних жеља и народних нада и народних напора.

Господо, Загреб град увијек је стерао мекано крило својој дјечи и својим пријатељима, а примао је правом словенском гостољубивошћу сваког госта, многоста, па макар и не био његове крви. Зато су у њ долазили толики странци писмознанци, различити рукотворци, вјештаци и стицали у њему завичајност и грађанске правце. А привљачивост је толика била одувјек у том дивном и чудноватом граду, да су странци брзо постали домаћини и сљубили се са Загребом, са Загребчанима и са читавим хрватским народом. У свијету то зову асимилацијом, а у Загребу је то препорођење.

Зар не препорудимо Фухса-Лисинског, Фаркаша-Вукотиновића, Шлосера, Хаулика и толике праве наше домаће људе с туђим именима?

Зар би Загреб могао надахнути једног Шеноу и Матоша, те двије естетске и поетске душе да о њему овако пјевају и овако причају, као што га они опјеваше стихом и прозом, кад њихов рођени град Загреб не би био и вањским својим стилизованим лицем и унутарњом нарађеном душом, вриједан љубави и њихова пера.

Зар није плаћеном издајници-разбојнику усахла рука и гаснуо мозак, кад је вребао на узвишени живот нашег љубљеног Краља пред Божић прошле године, кад је дивни наш Загреб поздравно у својој средини својега Краља до тада никад доживљеним одушевљењем, неисказаном љубави и оданошћу, чувствима која су посебна својина само Загреба и Загребчана. На вјековном грбу краљевскога града Загреба отворена су врата а над њиме кула са три торања: торањ мудрости, торањ снаге, и торањ лепоте. Све обасјано вијечним свијетлом са илиреко-југословенском звијездом и мјесеком. Мудрог управља, снага извађа а љепота нека краси дјела наша. Отворена су врата сваком слободном чољку добра гласа. Господо, то је предаја нашега града, коју примисмо од дједова и отаца наших. Наши прадедови затварали су врата пред крволочним Монголима и Османлијама, подмуклим Латинима, похленим Германима и бахатим Мађарима. Данас ми морамо затварати та врата пред господарском кризом, биједом, незапосленошћу и другим пороцима данашњих дана. Наши су дједови имали могућност затварати тадања жељезна врата и бранити свој град на својим обранбеним зидинама, својим оружјем, ми данас немамо могућности да затварамо врата данашњем овом непријатељу.

Могућност ову мора нам дати нови закон о градовима.

Господо, кад се доноси закон о градовима, мора се водити рачуна о постанку и значају градова, о њихову повијесном развоју и њиховом задатку у прошлости и садашњости. Проблем и значај градова је куд и камо сложенији него је то случај код сеоских општина.

Доношењем закона о општинама дан је административни оквир, у ком је јужена општинама могућност, да као самоуправне јединице врше оно дјеловање,

које је потребно за просвјетни и господарски напредак заједнице људи, који живе у једној општини. Разаумије се да је ово дјеловање ограничено и обзиром на малу територијалну надлежност и обзиром на размјерно мали број општинара, али су ипак такве природе, да од правилног дјеловања тих општина у великој мери овиси и просвјетни и господарски напредак дотичне општинске заједнице.

Кад се доноси закон о градовима, онда се поставља већ мало тежи и замршенији задатак. Градови нијесу само веће нагртање људи, него редовно претстављају просвјетно и господарско средиште читавог једног краја, те не живе само својим, унутар градских граница, ограниченим животом, већ у њима се усредоточује живот свега онога пучанства, које живи у општинским јединицама око дотичног града. Према томе претставља сваки град сам по себи, обзиром на број својих становника као и обзиром на дјеловање, које треба да врши у дотичном крају, једну велику јединицу, за коју не може врједити исто административно правило као за сеоску општину, поготово кад се има на уму, да и градско пучанство у погледу својега састава може испуњавати далеко опсежније самоуправне задаће него сеоске општине. У градовима налазимо у првом реду напредни средњи грађански staleж претстављен по градским трговцима, занатлијама, индустријалцима и многобројним радницима, по већем броју слободних професија као што су инжењери, одвјетници, лијечници, затим, налазимо у градовима средње и високе школе са својим професорима, судове са судијама итд. У те градове долази редовно сеоско пучанство да подмири разне своје потребе, да свршава разне своје послове, да онамо шаље своју дјецу на школовање. Према томе морају градови имати могућности, да се онако управљају, да зближа, могу испунити оно дјеловање, које им за дотични крај припада, т. ј. да буду просвјетна и господарска средишта за свој крај. Да то могу постигнути потребно је, да се градовима даје толика самоуправа, да унутар те самоуправе могу у племенитој утакмици са осталим градовима имати могућност развити пуно дјелатност и побуду на сваком подручју просвјетног и господарског рада. Та се самоуправа не треба кочити никаквим сретствима једнога сувишног и бирократског надзора или политичким обзирима, но уједно се мора та самоуправа изградити само у границама испуњавања просвјетних, господарских и социјалних задаћа и у напред искључити свако скретање на чисто политичко подручје, које би могло претварати општинска вијећа у арене страначко-политичких борби.

Господо, тко позна наше градове, тко зна њихову заосталост на свим подручјима урбанистичке политике, тко зна како су наши градови у великом броју без канализације, без водовода, без цеста и ногоступа, без перивоја, тај мора увидети, да највећи дио наших градова све своје напоре улаже у то, да уреди барем најпримарније потребе градског живота. Онда ће доиста бити потребно огромних напора и жртава обзиром на слаба финансијска врела, која стоје градовима, у нашој и онако још сиромашној средини, на располагање. С друге стране мораће се дати могућности, да градови те своје задаће испуњавају у границама способности општинских намета, а нарочито се мора назвати на то, да се новим законом о градовима стане на пут тежњама, које се све више испољавају код појединих градова, а које иду за тим,

да у систему стварања царинских ограда путем општинских или трошарина или других сличних дајбина нађу врела и приходе или стварају заштиту за своју локалну привреду.

Господо, док то начело може опћенито врједити за градове, поставља се сасвим друга задаћа у погледу оних градова, који и по својој величини, и по својем повијесном развиту и по својем положају у души нашега народа нијесу и не могу бити третирано као једноставно административне јединице. Ту мислим на нашу престоницу Београд, на другу нашу престоницу Загреб и на средиште наше Словеније Љубљану. Моја је дужност као Југословена и као посланика краљевског слободног и главног града Загреба, слободном вољом чијега огромног дијела пучанства сам дошао у овај високи Дом, говорити и приказати Вам потребу, да се граду Загребу унутар наше самоуправне организације даје онакав, не вјештачки изузетни, него природно створени положај, који му по оном, што је Загреб за сав наш народ, за хрватски дио нашега народа посебно у народном, просвјетном и господарском погледу, припада. Загреб је оно жарипште, у којем су живјела и умирала покољења, у којем је хрватски народ дао одуника својим жељама и настојањима, у којем је дошло до изражаја све оно, што је од Хрвата створило оно, што су постали и што јесу данас у нашој народној држави. За свакога Хрвата Загреб је био и јест срце и глава и то треба да буде и у нашој Југославији, у којој Хрвати гледају испуњене све идеале у великом оквиру Југославије, коју су њезини најбољи синови жељковали и о којој су сањали и за коју су стварали темеље.

Господо, овакав Загреб не може бити само једноставна административна јединица, јер то не одговара нити народној, нити просвјетној нити повјесној нити господарској улози Загреба у нашем народном животу. Загреб мора имати такав положај, да може и у даљној будућности бити и остати оно, што је по својем позиву, па је стога потребно, да се граду Загребу у цијелости и потпуно сачува његова самоуправа, мислим ту у првом реду вршење надлежности опће управне власти првог степена. То је једнодушни захтјев цијелога грађанства, које вијековима чува своја традицијом стечена права. Ово је грађанство своје правично издржало и сачувало и у најтежој борби против туђинских влада, па не би никако пристало да их сада изгуби или да се исте окрпе у нашој слободној, тисућу година чеканој и дочеканој, народној држави Југославији.

Господо, Загребу се морају осигурати она финансијска врела која ће му омогућити, да у сваком погледу испуни своју задаћу. Данас мора Загреб преогромне терете сносити за бановину, која велики дио својих бановинских такса, трошарина, приреза итд., 75% бановинског прорачуна, прили баш из Загреба и тиме слаби пореску способност грађана за изравне потребе града Загреба, што се тим теже осјећа, јер се далеко претежни дио бановинских прихода употребљава ван подручја града Загреба. Ево примјера: од 100% убраних такса на бензин добија држава 60%, бановина 35%, а град само 5%, али зато мора градити и поправљати цесте на којима се троши тај бензин. Истина и град Загреб треба допринети потребама бановине, али ту се морају поставити становиите границе тако, да се Загребу сачувају финансијске могућности. Загреб би морао допринијети потребама бановине становиту тангенту према

броју својега становништва, а с друге стране би држава морала препустити један дио и становите врсти својих прихода бановини као примјерице порез од земљишта и зграда. Само ако се Загребу осигурају сва она финансијска сретства, која може црпи из градске привреде, моћиће Загреб испунити све своје урбанистичке дужности.

Господо, потребно је стога, да Краљевска влада чим прије предложи закон о финансирању самоуправних тјела, као и закон о бановинским самоуправама, то није само интерес града Загреба, то је интерес и велике државне и националне политике, која мора дати могућност већег и снажнијег полета и могућности да се у пуној бујности развије и процвате дух југословенства, тако да остане краљевски град Загреб и даље најлепши адем-камен у круни нашег југословенског Краља.

Господо, прихватом и provedбом овога закона надам се, да ће се моћи исправити све грешке, које су појединци, скупине и странке из пријашњих страначких режима нанијели из користољубља, неспособности и незнања у моралном и материјалном погледу. Краљевске владе и Југословенске националне странке дужност је да то сада исправи, како је то одлучно започео и садањи Клуб већине ЈНС успркос свих запријека с извјесних страна, које настоје ометати овај рад и настојање.

Једнодушни и одлучни је то захтјев свих грађана краљевског града Загреба, четврт милијуна Загрепчана, које овдје заступах и у чије име све ово знашам, грађанства, које ће имати прилике да наскоро слободним избором изабере из своје средине из свих слојева поштене, неодвисне и несебичне суграђане, којима ће повјерити у будуће господарење градеком имовином и правом, све на добробит и част нашег лијепог и драгог за увијек краљевскога и слободнога града Загреба.

Гласујем у начелу за предложени закон. (Одобравање и плесак.)

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. др. Иван Лончаревић.

Др. Иван Лончаревић: Господо народни посланици, кад је на дневном реду Народне скупштине законски предлог из примарног политичког ресора, какав је ресор Министра унутрашњих послова, онда су без нарочитог ремећења дневнога реда на њему и политичке појаве, које су са оваквим законом, какав је законски предлог о градским општинама, увек у најтежној вези.

Ми, господо, морамо искрено признати да се многе политичке појаве у нашој земљи не могу тако лако схватити ни разумети. Зар се, на пример, може лако разумети да се познато друштво, под именом «Југословенска акција», назива политичко-социјална организација а да га претседник Југословенске Националне Странке и њен клуб сенатора и посланика назива неполитичким удружењем, које развија политичку делатност без икакве политичке одговорности? Ако је, господо, Југословенска акција неполитичко друштво које развија политичку делатност, како то каже саопштење Претседништва Југословенске националне странке, онда како то да Министар унутрашњих послова, који је присуствовао седницама претседништва Југословенске националне странке не примени против овога удружења са прекораченим статутним делокругом санкције §-а 11 Закона о удружењима, зборовима и договорима? Ако је опет Југословенска акција против-

закона организација, онда како то да се међу њеним члановима налазе од реда све само државни чиновници, као што су г. Велмар Јанковић, г. Велибор Јонић и многи други, и како то да ова, допуштена или недопуштена, организација са државним чиновницима на челу назива на својим зборовима Краљевске министре лоповима који су државу толико покрали да се она не може више ни опоравити. И ми се, господо, сада питамо шта је истина: да ли је Југословенска акција одобрена политичка организација са безобзирном и недопуштеном политичком акцијом? Исто тако, господо, ми се морамо питати, да ли је истина то да су министри државу и народ покрали и опљачкали, како то Југословенска акција и њени претставници, државни чиновници, широм народа слободно говоре, или су то, господо, нечувене клевете, које баш државни чиновници не смеју некажњено по народу просијати? Напокон, господо, да ли је истина да неполитичко друштво Југословенску акцију, са овако безобзирно политичком сврхом, савски бан г. Перовић помаже и да ли је исто тако истина да слично друштво у Дравској бановини, бојовнике, помаже бан г. Марушић. Све се ове политичке појаве још мање могу разумети ако се уважи да је г. Министар унутрашњих дела забранио постојање и рад Југословенско-радикално-социјалне и Југословенско-социјално-демократске странке, кад су ове затражиле одобрење, па су неке чак и уз учешће иностранства са великом помпом одржале и свој конгрес, и те неполитичке организације са политичком сврхом, као што је Југословенска акција помаже и г. Министар унутрашњих дела.

И даље се, господо, неке политичке појаве у нашој земљи тешко могу схватити и разумети. Како то на пример да г. Министар трговине и индустрије Јурај Деметровић 17-VI ове године на своме збору а Беловару изјављује: «Они који данас проповедају апстиненцију, они који агитују да народ не узима учешћа у политичком животу, то су највернији савезници оних који би хтели да воде политику хегемоније. Ти желе да Хрвати остану ван учешћа, да остану по страни, да буду Хрвати вечито зависни, кад ми, господо, знамо да после 6 јануара 1929 године и оснутка Југословенске националне странке нема више политичке хегемоније него је у свима правцима политика пуне равноправности.»

Али, господо, ако после 6 јануара и оснутка Југословенске националне странке неко ипак некакву политику хегемоније води, ко је тај, господо, који се, по речима активног краљевског Министра г. Јураја Деметровића, усудио водити политику хегемоније, Хрвате држати вечито зависнима? Ко је тај, господо? Да ли су то Словенци? Или су то, господо, Србијанци, и који?

Јер, господо, очито зависни Хрвати, како каже г. Министар трговине и индустрије, не могу тек наспрам кога некакву хегемонију водити.

Ако напокон у овој земљи, у супрот извршене политичке реформе, по речима г. Јураја Деметровића, има још неких моћних хегемониста, који воде политику хегемоније и који држе Хрвате вечито зависнима, зашто је онда г. др. Влатко Мачек, шеф хрватске сељачке странке, пресуђен на 3 године строгог затвора када је, попут Јураја Деметровића истуцио против политике хегемоније и лошао, на темељу овог горког искуства г. Деметровића, до закључка да је преко потребно да се поведе борба противу те хегемоније!

Још се неке политичке појаве у нашој земљи могу тешко разумети.

Како на пример да се лако разуме појава да Претседник Краљевске владе, г. Никола Узновић, дана 23 марта ове године, у своме сенатском говору сенатској опозицији изјављује да је Југословенска национална странка привукла својој политици милионе бирача, да удруженој опозицији не би никаква велика количина бирача остала, а ипак цео свој говор проткао је поентом да треба државној политици баш странка удружене опозиције из опозиционог блока, не која друга странка, а најмање г. Воје Јањића или Светислава Хођере, како то г. Претседник владе каже.

Како то да је г. Претседник владе у томе свом сенатском говору изјавио да је опозиција била пет пуних година слободна као птица на грани, када су иза тих пет година шефови опозиције биле птице у кавезу, како су и данас, т.ј. у кавезу Митровици и на отоку Хвару слободне. Ако су господа шефови опозиције, насупрот томе што су пет година били птице у кавезу, ипак били као птице на грани слободни, да то није можда у смислу Терезијане као фогел-фрај, слободне, што на језику г. Претседника владе, одговара: Као птице на грани слободне.

Ако би по речима г. Претседника владе за наш државни политички живот било корисно да се створи опозициони блок ванпарламентарне опозиције као достојан партнер Југословенске националне странке, јер то није странка г. Воје Јањића и г. Светислава Хођере, зашто се онда г. Претседник владе у своме говору ванпарламентарној опозицији због честих прекоморских и сухоземних путовања подругује? (Др. Никола Кешељевић: Јер није успео у преговорима). Зар су онда, господо, чланови ванпарламентарне опозиције криви што морају преко мора и сухоземно много путовати ако хоће у интересу државног и политичког живота опозиционог блока да створе и зар је, господо, опет нека нарочита заслуга г. Претседника владе што он на своје политичке разговоре и преговоре и без неког дугог путовања може зачас из Претседништва владе у Крунску улицу да стигне! Док, наиме, г. Претседник владе у том свом интересантном говору тврди да сваки који мисли у овој земљи политику да води мора данашњу основну државну политику са свима њезиним консеквенцијама да прими, док он опозицији приговара у Сенату што много по мору и сухоземно путујући преговара са члановима опозиционог блока и неке комбинације са непарламентарном опозицијом прави, зашто је, господо, пре неки дан сузовемно г. Претседник владе путовао када је на политичке преговоре са г. Жиком Тајсићем, односно г. Ацом Станојевићем из Претседништва владе у Крунску улицу отишао?

Док су, господо, тако многе појаве у нашој земљи несхватљиве и неразумљиве, политичка појава овог и оваквог политичког закона сувише је јасна и разумљива. Расправљајући о политичкој појави овог законског предлога морам одмах подвући да се овај законски пројекат не доноси зато да се, по речима г. Министра унутрашњих послова у експозеу, наше постојеће градско законодавство модернизује, али биће истина министарско тврђење експозеа да се овај законски предлог појавио зато да градско законодавство доведе у склад са потребама и законима садашњице, и то режимске садашњице. Овоме циљу управљен је и говор г. Претседника Владе у

Сенату 27-III ове године. Наћи партнера, како би то г. Претседник владе рекао, узрок је и овој политичкој појави као и свима онима које се у последњем времену у политичком животу наше земље збивају, као појава Југословенске акције, појава бојовника, говор г. Деметровића о хегемонији, па и говор г. Претседника владе на партијској вечери у «Империјалу». По ономе, господо, што овај закон партнерима пружа, ја сумњам да ће се циљ постићи.

Који ће се партнери упустити у борбу са режимом, који себи одмах осигурава у сваком случају једну трећину успеха, са режимом који именује једну трећину градских заступника и тако пре борбе осигурава себи једну трећину бодова како се то језиком г. Министра за физичко васпитање народа каже. Затим, господо, ко нама јемчи да ће господин Министар унутрашњих послова поступати у духу закона, да ће их поштовати и да их неће злоупотребљавати? Ко јемчи да ће овај господин поштовати закон и да ће га извршивати као што треба, кад ми са извршењем банских и министарских законских дужности имамо необично рђаво искуство? На пример. Постоји законски пропис члана 54 Закона о унутрашњој управи који каже: «Градски начелник је у вршењу послова опште управни орган унутрашње управе са истим односом као средњи начелник који одговара дисциплински по одредбама овога закона.»

По § 175 истога закона: «Ако редован суд стави службеника у изведни притвор, или га због злочинства или престопа из нечасних побуда стави под суд, његов ће непосредни или посредни старешина одмах наредити његово претходно удаљење од дужности.»

По § 236 Закона о чиновницима: «Ако државни службеник буде стављен у изведни притвор или због злочинства или због другог нечасног дела под оптужбу, његов ће непосредни старешина одмах наредити претходно удаљење од дужности.»

Господо, кад смо код расправљања законског предлога о градовима и градским општинама, да видимо како је савски бан са г. Министром унутрашњих послова извршио императивни пропис § 175 Закона о унутрашњој управи и § 236 Закона о чиновницима, кад се овим садашњим законским предлогом о градским општинама тражи да им верујемо да ће они радити законито и онда када се они сасвим лако могу извући испод законске одговорности. Да видимо, како је савски бан са г. Министром унутрашњих послова извршио закониту дужност када је на пример у питању градски начелник др. Паја Шумановац. Градски начелник у Винковцима оптужен је и правоснажно оптужбом Државног тужиоштва у Осеку стављен под оптужбу због злочинства и престопа из § 134 тачка 1—4, § 181 и § 182 и § 275 због злочиног дела, јер је као старешина «Сокола» у Винковцима, злоупотребљавајући своју власт коју је имао над соколском нараттајком, приморавао Тошку Марас да пристане, да је он обљуби, и да му се пода. Тај градски начелник је правоснажно оптужен због таквих нечасних побуда да већ не могу ни нечасније бити. И ми сада говоримо о правоснажној оптужби Државног тужиоштва.

Градски начелник правоснажно оптужбом Државног тужиоштва оптужен је, како видимо. Закон његовим непосредним и посредним старешинама налаже да га с места удаље од дужности. Старе-

шина оваквог градског начелника нема ништа да испитује. Он, господо, има без икаквог размишљања на основу званичне доставе Државног тужноца, односно надлежног Суда оваквог градског начелника с места да разреши дужности. (Један глас: Да га суспендује!) Разреши, претходно удаљи. А шта је радио, господо, непосредни старешина градском начелнику Савски бан господин др. Перовић? Није ништа урадио. Ако није он радио по закону, шта је онда посредни и најнепосреднији старешина Министар унутрашњих дела по својој законској надлежности урадио? Господо, опет ништа. И овако, господо, срамотно и нечувено оптужен градски начелник још увек се држи на своме месту упркос законских прописа, које сам прочитао и обавља дужност градског начелника у Винковцима. Ми знамо, господо, да се са нама заједно чудите и питате: да ли је могуће, да ни Савски бан ни Министар унутрашњих дела нису г. Шумановца удаљили од дужности градског начелника и ако је правоснажном оптужницом због оваквих дела злочина и преступака стављен под оптужницу. (Др. Глигорије Тадић: Је ли то јављено да је стављен под суд?) Ја ћу Глишо и о томе говорити. Ево кад је већ господин Глиша Тадић то споменуо, зар збиља ни Савски бан ни Министар унутрашњих дела не знају можда као непосредне и посредне старешине да је градски начелник у Винковцима правоснажном оптужницом државног тужноца у Осеку овако оптужен? Исто као и г. Глиша Тадић и ми смо питали да ли старешина Савски бан и Министар унутрашњих дела не знају да је винковачки градски начелник овако страшно оптужен, док се, господо, нисмо у суду и код Државног тужноштва у Осеку горко разочарали. Ту смо наиме установили да су све судске власти своју дужност по закону извршиле и све старешине обавестили. Шта више, господо, ја сам се ових дана у Министарству унутрашњих дела уверио да је и Министар унутрашњих дела о правоснажној оптужници др. Паје Шумановца обавештен. Дакле, и Савски бан и Министар унутрашњих дела знају да је винковачки градски начелник правоснажно стављен под оптужницу због злочина из § 275 Кривичног закона, а ипак ни један га није претходно од дужности удаљио. Ми се, господо, са правом питамо како то, да ове врховне старешине наше земље своју законску дужност не извршују. Да можда Савски бан, г. Министар унутрашњих дела, помоћници, начелници и остале непосредне и посредне старешине ове земље не знају да постоје прописи §§ 56, 175 Закона о унутрашњој управи и 236 Закона о чиновницима?! Дакле, господо, да у овој земљи не знају закона они којима је дужност да их другима обнародују и да се старају да се ти законски прописи извршују. Да ли је могуће да Савски бан и г. Министар унутрашњих дела не познају законе?! То је, господо, сасвим немогуће и нико паметан ово неће веровати. Па шта онда на крају може да буде; да ни Министар ни Савски бан своје законске дужности не извршују. Може бити, господо само то, да Министар унутрашњих дела и непосредне и посредне и најнепосредније, ако хоћете, старешине знају, и те како познају законе, да добро познају прописе закона §§ 56, 176 и 236 Закона о чиновницима али их не извршују зато, што то неће и што хоће да убију веру винковачких грађана у правду, што бољшевицају и дезорганизају управу и што државу из темеља упропаштају. Сада када ове две

савесне старешине, у законском предлогу о градским општинама за себе толику власт траже, да ли ми, господо посланици, можемо олако узети те ствари. Да ли ми смемо, на пример, узети, да постоји неки законски пропис, који одређује, кад неки градски начелник, ако не можда по Ловри Кнежевићу, или по некоме од нас него по Државном тужноштву правоснажно због злочинства буде оптужен, да старешина мора таквог градског начелника одмах претходно са дужности удаљити, а тај га старешина неће да удаљи, да такав старешина није ништа учинио, и да није старешина ако се овај законски пропис не изврши и повреди.

Ако би, попут г. Министра унутрашњих дела и Савског бана, узели, да није тако страшно ништа урађено, ако су ови законски прописи повређени, шта ћемо онда, господо, са заклетвом Министра унутрашњих дела и Савског бана, коју су они по Уставу овако положили: «Заклињем се Богом, да ћу бити Краљу веран и радити по уставу и закону.» Кад по закону нису радили и неће да раде! Да ли нама, попут Министра унутрашњих и Савског бана, може бити свеједно, да неки Министар и Бан положи заклетву, да ће радити по закону, па ту заклетву погазе и по закону не ураде?! Шта ће, господо, у овој земљи бити, ако сви они, који заклетве положе, стану заклетве, попут Министра унутрашњих дела и Савског бана, газити?! Зар, господо, и Министар унутрашњих дела и Савски бан, из самога текста заклетве не виде, да је верност Краљу са радом по Уставу и законима спојена и да, господо, Краљу нико не може бити веран, који по уставу и закону не ради?! Или, господо, Министар унутрашњих дела, који се сада у експозеу о овоме законском предлогу наједанпут са демократским принципима почео да размеће, мисли, да не треба Устав од 3 септембра 1931 године, Закон о унутрашњој управи од 16-VI-1929 године и Закон о чиновницима од 31 марта 1931 године извршавати, јер нису из демократског доба и немају, попут овога његовог закона, ознаке «праве демократије», како он то каже.

Неко ће, господо, запитати: Зашто ми ово све износимо и зашто по министарској и банској савести чекамо. Да ли можда зато, што се надамо, да ће Министар унутрашњих дела, Савски бан, помоћници, начелници и како се сви ти велики заклетници не зову, после овога говора извршити своју законску дужност, коју пре нису извршили. Ми би, господо, морали бити веома наивни, кад би овако мислили, да ће се Министар унутрашњих дела и Савски бан, после говора макар кога од народних посланика од владине већине, или од нас опозиције лацнути и згрозити, кад се нису лацнули и згрозили пред заклетвом својом законском дужношћу и савешћу. Износим, господо, то зато, да овде јавно у Народној скупштини, позовем г. Министра унутрашњих дела да порекне ако сме и може, да Министарство унутрашњих дела и Банска управа у Загребу нису обавештени о кривичном прогону и правоснажној оптужби Паје Шумановца ради злочина из § 276 Кривичног закона. Исто тако, господо, да порече ако сме и може да по параграфима 56 и 175 Закона о унутрашњој управи и § 236 Закона о чиновницима нема своју императивну дужност да овог градског начелника одмах предходно са дужности удаљи.

Износимо то зато, да овде у Народној скупштини приупитамо не само г. Министра унутраш-

њих послова, него и уваженог г. Претседника Краљевске владе, како се овако незаконити поступци Министра унутрашњих послова и Савскога бана слажу са, од г. Претседника Владе у Народној скупштини од 6 марта о. г. на говор г. др. Николе Кешелевића, даном следећом изјавом: «Нека свако зна и верује да ће свака власт и свако надлештво и Краљевска влада учинити све да Закон према свакоме дође до најпунје примене», — када Закон о унутрашњој управи и Закон о чиновницима није наспрам др. Паје Шумановца ни до каквог а најмање до какве пуне примене дошао. Износим то, господо, за то да г. Претседника владе запитам да ли је у своме говору г. Барту-у о новом међународном поретку у коме ће међународни Закон бити над државама исто као што су закони над појединим грађанима, мисли такав нови поредак и примену међународних закона, какву примену г. Савски бан и Министар унутрашњих дела над једним винковачким грађанима врше. (Тодор Тонић: То је предмет интерпелације). Напокон то, господо, износим за то да Народно претставништво види какве ми непосредне и посредне старешине имамо и зар да таквим старешинама овим законским предлогом један дио народне суверености дамо одобравајући им да могу сами трећину градских заступника да изабере? Знајући добро да на очиглед чињеница Министар унутрашњих послова са бановима своје заклете дужности не извршују, унапред спрам њих мора се бити веома скептичан. Министар унутрашњих послова у експозеу о овоме законском предлогу обећава, да ће ова трећина градских заступника бити постављена из редова људи посвећена у комунална питања. Одмах морам, господо, изјавити да сам у начелу против тога да овакви министри и банови постављају ма и један про мил, а камо ли једну трећину градских заступника. Али када већ Краљевска влада са својом већином тако хоће и може, онда у истину не би за тај посао могао бити други и бољи критериј него да та лица неморају бити посвећена у питања комуналне политике.

Министар унутрашњих дела са Савским баном одмах ће напоменути да се и до сада тако радило и ако није било озакоњено и да су се градски заступници и до сада постављали из редова људи посвећених у питања комуналне политике. Овај законски предлог, рећи ће Министар унутрашњих дела са Савским баном, само сада легализује и до сада постојећу добру праксу осигурава да ће се у сваком случају и даље овако добро радити. Да ли је, господо, досадашња пракса добра и да ли је она гаранција за будућност видеће се најбоље из карловачког примера.

Кад је у месецу листопаду 1932 г. постављено ново градско заступство у Карловцу, није ни онда за постављање градских заступника било другог критеријума, него да ти људи буду посвећени у питања комуналне политике. Какви би други мотиви и могли бити меродавни за то него да су то људи који су посвећени у питања комуналне политике? У овој пракси у граду Карловцу тако се ригорозно поступало и тако се далеко шло да су за градске заступнике постављани људи који су били толико заузети комуналним питањем овога дивнога града зеленкасто-плаве Коране, да се нису могли никако од зграде градскога начелника да удаље. Заузети комуналним питањима, ти су заступници били у згради градског начелства и до

подне и после подне, и када је у њој било градских намештеника и када их није било, и када је било уредовно време, и када није било. Ти су ново-постављени градски заступници били комуналним питањима града Карловца толико заузети да су и најинтимније послове морали у згради градскога начелства да обављају. Тако и пр. првак градског начелства у Карловцу, др. Никица Бадовинац, оличан пријатељ г. Јураја Деметровића, Министра трговине и индустрије, претседник организације Југословенске националне странке, био је толико посвећен у комунална питања, да је половином новембра 1932 године, у суботу после подне, када сви други који нису толико били заузети комуналним питањима, нису били у канцеларији, наредио да једна писарица мора сама доћи у зграду начелства да с њом обави неке комуналне послове. Ту јој је, господо, овај постављени а не изабрани градски заступник, приопћио да је редуцирана из службе, — стид ме је, али морам да кажем — али ако му допусти да је обљуби да ће онда слободно моћи да остане на своме месту. Господо, пресуда Срескога суда у Карловцу од 30 септембра 1933 године бр. 855, затим пресуда Окружног суда у Загребу од 27 новембра 1933 број 1130 и напокон Стола седморице у Загребу од 2 марта ове године бр. 392-34 констатује да је др. Никица Бадовинац, посвећен у комунална питања града Карловца, ову писарицу тога дана у истину и обљубио.

Ево, господо, овако изгледају у нашим градовима Карловцу, Винковцима и другим, ти у комунална питања посвећени постављени, а не изабрани начелници и заступници градских општина. А, господо, као луналари изгледају на жалост наши преславни градови чијим се пословима баве др. Бадовинац, Шумановац и многи други које наши министри и банови на те положаје постављају. Ја, господо, смем сада да запитам, како сада изгледају ти наши банови и министри као и г. Јурај Деметровић, на чију је препоруку за заступника града Карловца именован овај човек? И када се Министар унутрашњих дела због оваквих неприлика прекори, он обично одговара, да се ту не може ништа урадити, јер да је ствар «sub iudice» и то су већ многа господа у Скупштини, иако нису правници, запамтили, да господин Министар врло често каже: ствар је «sub iudice», ја ту не могу ништа учинити.

Господо, овде се овако неће моћи одбранити и одговорити јер је ова ствар правоснажна пресуда Стола седморице у Загребу донесена на моралну и материјалну штету Др. Никице Бадовића, а с њиме и г.г. Деметровића, Перовића и Жике Лазића. Грађане града Карловца и нас све необично интересује, какве ће изговоре г. Министар унутрашњих послова опет наћи да би овако посвећеног градског заступника и даље могао оставити у служби. Докле г. Министар унутрашњих послова са бановима с једне стране тражи од претставника власт за постављање оваквих градских заступника, дотле је у свом експозеу о закону о градским општинама са правом демократијом почео да нарадира. Ми смо неколико пута бадава прочитали законски предлог, али нисмо могли наћи правну основицу. И данас не можемо разумети шта је било г. Министру унутрашњих послова кад у законском предлогу који узаконљује не бирање градских заступника по народу него постављање по властима, види утваре праве демократије. Кад Министар унутрашњих

послова предлаже Народном претставништву овакав закон и предлог о градским општинама, онда би најбоље урадио да се мане праве демократије, и да је не изазива, јер ако којом несрећом својим експозеом изазове праву демократију онда треба да је сигуран, да после ње неће бити оваквих закона, а ни оваквих банава ни министара. И појавом овог законског предлога, понављам, господо, Краљевска влада са Југословенском националном странком неће паћи преко потребног партијског партнера. А какве су његове одредбе, господо, с правом сумњамо да ће овај законски предлог постићи жељене резултате. И поред поновног позива Председника владе на партијској вечери у «Империјалу» да опозиција треба да иде по земљи, да купи потписе и да се огледа на слободним изборима, какви се врше у нашој земљи и какви ће се и по овом законском предлогу о општинама вршити, остаће Краљевска влада са Југословенском националном странком осуђена да сама и даље игра свој партијско-политички пасијанс.

Ми ћемо гласати противу овога законског предлога. (Одобравање на левици).

Председник др. Коста Кумануди: Има реч г. др. Милан Метикош.

Др. Милан Метикош: Господо народни посланици, и опет смо дошли пред један крупан задатак, пред решавање једног крупног политичког проблема, који нам је донео нови пројекат закона о градским општинама. Ја сам саслушао говорнике владине већине из Југословенске националне странке и слушао сам помно израђене, написане и прочитане документоване говоре о лепој прошлости и о великој важности градова и градских општина. И ти њихови лепо написани, лепо прочитани и лепо изговорени говори, чине на мене дојам, гледајући овај законски пројекат, коме су посветили те речи, да су они држали стварно надгробно слово градској аутономији. И они су потпуно успели. Кад погледате садање стање нашег законодавства, о градским општинама, у целој земљи, а наносе на територији Краљевине Србије, видећете како је овај законски предлог страшно реакционаран. А реакционаран је, господо, због тога, јер преставаља један систем рада, један план рада, једну реакцију, да се народу и оно мало права, што је до сада имао, да му се посве одузме. То је заслуга, не г. Министра унутрашњих послова — ја ћу да корегујем свога г. предговорника, то је моје мишљење — то је заслуга вас из владине већине, из Југословенске националне странке. Да не гласате ви, не би ово постао закон, али ви сте га пустили кроз законодавни одбор, ви ћете га изгласати у пленуму и ви ћете за њега да одговарате пред народом и историјом. Ви само следите систем свога рада, тако сте почели са Законом о избору народних посланика, донели сте га, да омогућите господи средним поглаварима, да збрињавају понован долазак ваш у овај Дом. Доношењем Закона о општинама омогућили сте такав избор у општинским самоуправама, да имате тамо потпуни утицај средних начелника, а данас, донашајући закон о градским општинама, дајете пуну власт г. Министру унутрашњих послова и г. бану, јер они именују $\frac{1}{3}$ градских заступника. Основну ноту законског предлога прелатите сте управној власти, да вам она ствара градске општине. И до сада сте имали именована градска заступства и ви сте видели, да су се и та тако именована градска заступ-

ства успротивила овом законском предлогу и поднели своје образложено мишљење, против овог законског предлога, и то ово по вама предложено, а од власти именовано, градско заступство противи се томе законском предлогу, а ви унатоц тога гласате за овакав законски предлог и сматрате га добрим.

Ја зато, господо, кажем, свестан и данашњег момента, кад се тај закон има да донесе, да ви нисте довољно свесни одговорности пред народом, јер знате да вас народ није ни бирао. И зато бринете, да томе народу одузмете и оно мало права, оно мало могућности, да не може никако да утиче на јавне послове. Док су били општински избори, средњи поглавари бринули су се, да се преко општинских службеника и општинских разних фактора створи онаква управа, каква вама треба, а данас градовима ускраћујете и оно што сте дали сеоским општинама. Сеоским општинама дали сте, про форма, да бирају све већнике, па питам вас, где вам је конвенција, кад исто то ускраћујете градским општинама што сте дали сеоским општинама, кад у градовима постоји пуно фактора самоуправне радности? А знате зашто? Ја ћу да вам откријем ту тајну, јер у селу има 50—75% неписмених, па се они могу да уписују у гласачке спискове и на 7 дана раније. А у градовима се то не може, јер сувише очију на то гледа, па се спремно овакав излаз: да се прво осигура једна трећина, која се, разуме се, има да збрине за Националну странку, која ће гласати за овај закон.

То је, господо, само доказ, како се уопште мислило на оне принципе, са којима се у образложењу оперисало, као да су они мотиви за доношење овога законског предлога. Да сте ви, господо, у Законодавном одбору, из ваших редова, ставили предлог г. Министру унутрашњих послова, да се код градских избора кандидатске листе састављају према постојећим, по закону и надлежним прописима одобреним, странкама, не би било страха, који се испољава у случају, када се на томе темељу не постављају кандидатске листе. Речено је, да постоји бојазан, да ће доћи елементи, који ће разорити градске општине и да је, стога, потребно, да ова једна трећина именованих одборника, буде једна каутела у рукама врховног органа администрације да он то корегира. Међутим, ви сте избегли да примите, да се кандидатске листе могу постављати само од оних странака, које су по закону признате. Да сте то примили, онда би ова бојазан отпала сама по себи. Али кад би ви то примили, морали би сте у исто време примити и другу конвенцију јер немате чиме да се браните зашто сте противници општега тајног права гласа. Ви, господо, из Југословенске националне странке и из владине већине, ви сте противници тајног права гласа, јер се бојите народне љубави, пошто сте на леђима народним неписали цео програм ваше странке, па се бојите, да вам народ буде судија за ваш рад. Зато се ви бојите, а да сте у начелима, са којима се овај законски предлог образлажава, сагласни, — ви би гласали и за тајно право гласа и за бирање читавог одбора, а не би то приграбили у $\frac{1}{3}$ бану и гледали, да по сваку цену само тако осигурате себи већину. Али немојте, господо, заборавити, да се тим методама пре 30 година служио један други Бан у Хрватској и Славонији, али да је једнога дана народна свест дошла до пуног резултата и ликвидирала те методе. И; будите уверени, да ће

те методе ликвидирати и вас, ваш рад и рад ваше странке. (Гласови из већине: Не примамо лекције с ваше стране).

Господо, не само, да се овим законским предлогом одузима грађанима бирање градског заступства у $\frac{1}{3}$, сада, када се, тобож, доноси закон, да се грађанима да шири самоуправа но што је била до сада већ се у ствари одузима и оно мало садање компетенције градских опћина и до сада постојећа надлежност градских самоуправа.

То је, господо, доказ система реакције, који ви носите. Ви га носите, ви га изгласавате, ви га одобравате и за то се у тој форми испољавате.

Оваква сужена градска самоуправа, покопава градске самоуправе потпуно у свим градовима, о којима смо чули овако лепе речи, како су градови у прошлости чинили велике услуге у привредном, социјалном и просветном погледу те не могу да своју самоуправу воде како су је до сада водили.

Човек мора да се зашита, какви су разлози, да ви данас доносите овакав закон, када видите да је народу тако тешко, да је тешка привредна депресија, да је тешка социјална депресија, када је узбуђење у свима народним редовима до врхуница и када сте зимус, приликом доношења накнадних оптерећења видели, да вам је Београд демонстративно затворио све своје радње у знак протеста. Ви све то видите и ви поред свега тога гласате и доносите овакве прописе, на штету градске самоуправе. Немојте да се варате и да мислите, да вам неће то и грађанство признати онако и онолико, колико сте заслужили.

Видите на пример, у питању самих градских намештеника, па и градских заступника, унесене су установе, да се то све може растуриити. Овако изабрано градско заступство и на овај начин изабрано градско начелство и градски начелник, могу да се најуре у свако доба. Па имате у прописима овога закона предвиђено, да се могу чиновници, који су стекли право на пензију, са 20—30 година службе, ставити на расположење, да се са њима може да поступи по милој вољи, да се тим људима онемогућава да су обезбеђени.

Због тих разлога ви унашате правну несигурност, ви унашате узнемирење у грађанским редовима. Разуме се, да то неће остати без одјека.

Ја морам искрено да кажем, да је жалосно, да се у данашњим приликама иде за тим, да се не уважаје тешко стање, које постоји. Ми, господо, ништа не бисмо изгубили, да смо донели један либералан закон о градским опћинама, који би омогућио грађанима, да могу да бирају градска већа онако како они хоће. Није тачно што је један из редова владине већине казао: «Не можемо трпети да пролази радници у фабрикама имају одлучан утицај на избор градског заступства. Ви, господо, треба да знате, да су гласачи данас сви једнаки. Ако сутра треба да бране државу, они ће се показати где треба и они ће бити у првим редовима, бранећи своју отаџбину и свој народ. И безусловно је потребно, да се о њима води рачуна, а не да се иде у том правцу, да се изиграва права воља народа и да у тој конзеквенцији нестрајете.

Ви, господо, који доносите овакав закон о градским опћинама, ви ћете отежати и компликовати и онако тешке прилике у нашим градским опћинама и самоуправама. Зато најављујем искрено и отворено да ћу одлучно гласати и у начелу и у по-

јединостима противу овога закона, а ви га, господо, изгласајте. (Одобравање на левици).

Појтрејседник др Коста Поповић: Реч има народни посланик г. Миливоје Перић.

Миливоје Перић: Господо народни посланици, пројекат закона о градским опћинама јесте природна допуна Закона о опћинама од 24-III-1934 године. Кад овај пројекат буде изгласан и ступи на снагу, онда ћемо имати изједначено целокупно опћинско законодавство на свима правним подручјима наше домовине. Уједначен правни живот наших опћина утицаће на културно зближење и духовно изједначење свих наших грађана. А духовно уједињење је права садржина и смисао једног народа, његов главни и основни елемент. Без духовног уједињења један народ као народна целина не може бити сматран. Политичко уједињење било би празан појам ако се не би извело и духовно уједињење народа. Овај закон, да нема ни једне друге стране, само по овоме има велику важност. Пројекат закона о градовима почива на истоветном правном основу као и Закон о опћинама. Истоветна су начела спроведена у Закону о опћинама и та иста начела налазе се као база, основица и овог законског пројекта. Имамо истоветна поглавља, изузев поглавље о деловима опћина, која су избрисана из овог закона, укинута; сва остала поглавља, њих десет на броју, понављају се и овде. Отуда се може закључити да је пројекат закона о градовима, у највећем делу бар, верна репродукција Закона о опћинама. Има извесних одступања али су та одступања незнатна и малобројна. Све кад се узме, такво стање ствари је омогућавало да се спретно и подесно целокупан материјал правног уређења наших опћина унесе у један закон.

Господо, јасно је испољена тенденција да се створи један тип градских опћина. Али упркос тако јасно испољеној тенденцији стварност је онемогућила њезино остварење. Ми ћемо имати градских опћина са установом изабраних потпредседника и градских опћина које ту установу неће имати; и затим биће градских опћина које ће имати шири круг надлежности и градских опћина које ће имати ужи круг надлежности. Према томе ове градске опћине нису потпуно постављене на једну правну основу. Код њих се запажа извесна разлика коју је сама стварност наметнула јер би неприродно било не водити рачуна о стварним разликама које код наших градских опћина постоје. Ми имамо градова са изразито индустријским карактером и градова који су ближе пољопривреди; јасно је да за опћине тако различитог карактера треба имати и могућности за њихово различито уређење.

Господо, ми у Србији имали смо тип опћина чланова, садашњи предлог закона о градовима, као и Закон о опћинама, установљава опћину становника. Ваља уважавати околности које су диктовале да се тако поступи. Наша држава је изразито пољопривредна. У послератном времену осећа се јако наглашена тенденција развоја ка индустријализацији, т.ј. прелаз што ширег и што већег броја радника са пољопривреде на индустрију. Ти радници долазе у град да нађу себи посла. Према томе градске опћине су канали, кроз које пролази и где се нагомилава велика радничка снага из пољопривреде. Према томе, господо, није сада оно што је било раније. У градовима се налазе не само њихови чланови, него и велики број њихових не-

чланова. Зато је и разумљиво да се о тим нечлановима, простим житељима, води рачуна и да се и њима резервише право. Тако је и учињено у овом законском пројекту.

Али, господо, ја морам да се задржим баш на оној примедби, коју је поштовани предговорник учинио овде. Ја мислим разложно да је веза, коју може да створи једногодишњи боравак таквих становника града, и лабава и мала и да је та мала веза таквог једног становника краткотрајна и пролазна, те да га и не квалификује да он може одлучивати о битним интересима самога града.

Господо, градским општинама има да управљају Градска већа. Два су органа за то предвиђена. Градско веће и претседник општине. Градско веће треба да буде одлучујуће тело које има да решава, а претседник општине је орган који има да извршује. И један и други бирају се пропорционалним системом. А тај пропорционални систем има својих добрих и лоших страна. Његове су добре стране што такав систем омогућује да сва мишљења и расположења у граду дођу до свог изражаја у Градском већу. Лоше стране су тога система, што се њиме омогућује и таква ситуација у Градском већу да оно буде неспособно за добар и плононосан рад. Душе ваља, резултати оваквих избора по пропорционалном систему, колико могу имати и лоше стране, добили су и корекцију у постављеним одборницима, већницима. Али ипак има бојазни, да избори могу дати и такве резултате да корекција са постављеним већницима неће бити довољна да Градско веће оспособи у таквим случајевима за плононосан рад.

Господо, било је овде речи и о томе, а то је истакао поштовани г. предговорник као примедбу, да није требало препустити пасивно право свима грађанима. Требало је само препустити то право члановима признатих странака. Очигледно, господо, да то није у складу као замерка са његовим другим захтевом, да би гласање требало да буде тајно. Тајно гласање са једним монополисаним пасивним правом не би дало онај резултат, а то је да се у градском већу прикупе и да у њему дођу до изражаја сва мишљења и сва образложења. У томе случају би могли бити бирани само једни, а то су они, који су се удружили у странку и чија је странка призната. Међутим један велики део, који се налази ван признатих странака, тог пасивног права не би имао. Очигледно та контрадикција показује да парода која је изнета са овога места нема никаквог основа у правој демократији.

Господо, добро је што је претседник општине бирани орган градски. Претседник општине, као бирани, има много већи ауторитет него да је одређен аутократски од самога градскога већа, пошто би у овом другом случају он био у зависности од тог већа. Овако он може у својој делатности да буде независан. Ми знамо из искуства да свака власт и неосетно нагиње злоупотреби. Власти које добијају свој извор од народа узајамно ће се контролисати и та њихова узајамна контрола може бити само добра за народ. Претседник градске општине има право вета и то апсолутно и суспензивно вето на одлуке градског већа.

Добра је страна што је предвиђена материјална и територијална децентрализација у градским општинама. Многољудне градске општине добијају на тај начин појединим квартовима; окрајима власти делегиране од претседника општине, које ће

бити њима близу и као такве биће у могућности да боље виде њихове потребе и њихове невоље. Једна разлика између градских општина и сеоских општина је у томе што претседник општине ради сам, монархички у градској општини, докле претседник општине ради колегијално, саветујући се са члановима управе у сеоској општини. Све ствари одлучивања дате су у искључиву надлежност градског већа. Све ствари извршења спадају у делокруг рада претседника општине. Али живот оставља и хитне проблеме, ситне проблеме који не трпе одлагање, који не могу чекати да се градско веће састане и да о томе донесе одлуку. Зато је овај законски пројекат предвидео установу сталних општинских одбора који имају да врше и доносе онакву одлуку какву у сеоској општини доноси општинска управа.

Господо, постоје два надзора: надзор правни, судски и надзор чисто административни. Општинска самоуправа је делокруг рада општинских органа. Може и треба да буде тачно повучена линија демаркациона између управе и самоуправе, линија која ће да одваја ствари из надлежности самоуправе од ствари из надлежности управе. Општински органи могу да се крећу само у постављеном кругу. Државна управна власт има да се стара да не допусти самоуправним органима да излазе из постављеног круга. И ако би они изашли, да поступи и тако прекорачење власти онемогући. Али са друге стране исто тако треба да буде државној власти закраћена могућност да излази из делокруга рада самоуправних органа. Самоуправни органи треба да буду у неку руку суверени у своме делокругу.

Да самоуправни органи не излазе из круга своје надлежности има да расправља суд који у сваком конкретном случају који би се изазвао спором између управе и самоуправе, има да оцени да ли је поступак самоуправе био законит или није законит, да ли се је делатност самоуправе кретала у законом постављеном кругу или се није кретала. Али, господо, овај законски пројекат предвиђа тако звану административну контролу. Он предвиђа могућност да се управни органи упуштају и залазе у делокруг чисте самоуправе и да ту не испитују више законитост самих аката, самоуправних аката, већ њихову корисност, целесходност и опортуност. такав надзор личи потпуно на туторство. То је у неку руку административно туторство. У приватном праву ми имамо туторство за лица која уживају особиту заштиту закона; малолетници и невојевласна лица. То су лица којима треба да се укаже нарочита помоћ у свршавању њихових послова. Господо, али такву помоћ грађани наших градова, чланови градског већа, очигледно нити очекују нити траже. Они ту на терену, упознати са потребама и циљевима боље ће и спретније да се снађу него органи централне управне власти, који о комуналним потребама, посматрају, мисле и одлучују апстрактно, кабинетски и бирократски. Господо, и ако сам за судску контролу, правну контролу; не могу никако да одобрим ово такозвано административно туторство. Сматрам, да наши грађани, да општински већници, који буду по овом пројекту, кад буде закон, изабрани, такву контролу и такву заштиту не требају. Господо, по пројекту, што се општинских финансија тиче, остаје све по старом. Он наговештава долазак закона о комуналним порезима. Закон о комуналним порезима јесте толико важан као и сви

остали. Јер, господо, ако се општинским самоуправама не да довољна слобода у општинским финансијама, онда ће и највеће самоуправно овлашћење остати без дејства. Општинске финансије бар код нас у Србији неслободне су. Оне имају врела, која су суфикс државних пореза. Ниједно њихово врело није фундирано. Све зависи од оцене централне управне власти да ли ће и у колико ће бити одобрено. Отуда свака делатност на самоуправном пољу у пуној је зависности од централне управне власти. Господо, кад се већ самоуправама препустио велики број послова, онда је очигледно јасно да за задовољење и извршење тих послова ваља им пружити и осигурана сретства. Будући закон о комуналним порезима зато мора да се нарочито побрине и у вези са целокупном пореском реформом у самој држави, да омогући градским самоуправама фундиран извор прихода.

Као такав, ја мислим да би најзгоднији и најподеснији био порез на зграде. Порез на зграде треба да буде препуштен градским општинама. Градске општине имају велике задатке. Да би тим задатцима могле одговорити, морају имати сходне изворе. Највећи приход, најглавнија основа и облик иметка грађана у варошима, поглавито су зграде. Зато треба зграде препустити, да буду врело општинских прихода, а у сеоским општинама препустити земљарину.

Господо, општине имају потребе за кредитом. Оне извршују велике радове. Ти велики радови не могу да се свршавају редовним приходима. Да би се радови извели, морају се наћи ванредна средства, ванредни приходи. Зато општине, а поглавито градске општине, имају потребу и прибегавају задужењу. Код нас градске општине нису имале организован кредит. Зато ваља организовати комунални кредит стварањем централне комуналне штедионице, која би имала искључиво за задатак да градске општине снабдева довољним кредитом за извођење инвестиционих радова.

Исто тако, господо, и то нарочито за велике градске општине, које имају велике и развијене потребе за кредитом, требало би омогућити тим будућим законом о комуналној порези, да издају вредносне напире — комуналне обвезнице, помоћу којих ће до новца ради задовољења својих комуналних потреба долазити.

Господо, овај пројекат закона, кад се узме све у свему, добар је. Он је људска творевина, и, као људска творевина, мора имати својих мања. Његове мање ми ћемо тек у пракси, на делу, у примени да видимо, и кад их тамо будемо видели, ми ћемо имати прилику и да их променимо. Али овакав, какав је пројекат закона о градским општинама, то је добра законска основа и ја мислим као такву да је препоручим Скупштини. (Бурно плескање са усклицима: Живео!).

Потпретседник др. Коста Поповић: Реч има народни посланик г. др. Никола Кешељевић.

Др. Никола Кешељевић: Господо, као што видите, и сами посланици владине већине, говорећи о овоме законском пројекту, могао бих рећи, стидљиво говоре за овај закон да је добар. Тешко је говорити, господо, о једном закону, који говори о самоуправама градова, да је добар, којим је сам појам самоуправе апсолутно уништен и поништен. Нарочито то се може однети и односити на оне посланике, као на мога драгог пријатеља Мрављеа,

који су имали искуства са законом о градским самоуправама у Словенији, који је бивша покрајина Аустрија, непријатељска земља, дала његовој лепој покрајини, па кад се направи паралела између онога закона, који је Аустрија трпела хиљаду година у Далмацији, који је дала граду Загребу и другим градовима у Хрватској, који су чак и Мађари толерирали у Војводини, који су хтели да униште сваку самоуправу, уопште сваку политичку жицу, сваки појам политичког и економског развитка, г. Мравље, у нашим покрајинама, па су ти закони ипак, ако умете да сравањујете и читате, или ако имате памћење да се сетите, шта је било под тим законима, ти су закони били према овоме законском пројекту, који наша данашња влада у нашој уједињеној домовини доноси центрима културе, економског развића, градовима где живи оно, што је духовни вођа, што је со земље, где се налазе економске, социјалне и све друге установе, које дају карактеристику, које дају реноме једној нацији и једној држави. Према тим установама цени се културни напредак и култура једне државе и једне нације. Када се подноси један законски пројекат о градским самоуправама којим се градовима, центрима свих ових културних установа, градовима у којима се налази огромна количина културног становништва, који уме да те установе процењује, одузима и оно што је дато сеоским општинама, којим се намеће једна трећина вјећника или градских одборника, да се оне назначују, и онда се говори о некој самоуправи, ја мислим да је то више него смешно. И мене чуди како се и. пр. ових 70 и неколико посланика, који су претставници градова, почевши од мога личног пријатеља г. Шеге, усуђују да објасне ову шегу која се тера са самоуправама и са градовима.

Господо, закон... (*Др. Глиша Тадић:* Нема пуне демократије нигде данас на свету!) Глишо, идемо даље. Господо, ја се користим и другом упадицом г. Глише Тадића, и потсећам се на неке говоре посланика из владине већине за време буџета, који су врло јако кокетирали, па и неки од њихових вођа, са г. Хитлером, Мусолинијем итд. Нека се сете тога, а ја ћу да напоменем један пример коме се мора да призна успех и коме се мора признати, да зна и разуме шта ради, да ради по појмовима савремене демократије и да води државу једним новим правцем, а то је Кемал Паша кога ви нисте споминjali. Али се за то врло радо напомињало и намигивало се нарочито на Хитлеров режим, па би ја одговорио тим који су усхићени тим режимом, нека бар читају овакве какве су наше новине за последњу недељу дана, од 29 о. м. на овамо, па да виде куда воде ти режими који нису демократски.

Ми имамо свој програм. Тај наш програм написан је и јасан је, и у томе програму се види шта ми хоћемо, а не причамо о томе, а то што сте ви одавде говорили, чак и ваши шефови и вође на појединим састанцима и вечерама..... (Више гласова: Који су то?) Читајте стенографске белешке и новине. Као најбољи пример нека послужу баш то, што су они у тим говорима подвлачили а то је ситуација г. Хитлера и његово унутрашње уређење, којим су се одушевљавали.

Господо, ви видите да они народи који су приступили са променом времена и прилика савременим демократским реформама нису давили демо-

кратију као оне друге државе. Ви видите да у Енглеској, у Француској, несумњиво културним и великим нацијама, нису се покајали што су задржали демократске установе и што су, доследне саме себи и правој демократији, приступале нормалним трансформацијама, које су у животу свакога бића па и нације и државе прилике и време захтевају.

Кажете ми да вам напоменем који су то што су хвалили Хитлера и Мусолинија. Ви се сами сећате, узмите стенографске белешке, узмите новине, па ћете лако наћи те ваше другове и пријатеље.

Господо, ово питање о градеким самоуправама мора се признати да има еминентно политички значај за сваку државу. И када је тако онда се мора говорити и о политичким приликама приликом доношења оваквих закона. Код нас воде данашњу политику људи и странке који су стари 250 година. За вас изгледа да је рат по календару трајао 5 година, а за социјално и културно развиће народа он је трајао много више. И они људи који се држе тих начела и таквога рада као што ви радите и као што имате такво вођство, они морају да се у данашњем времену понашају као да имају по крштеници више од 250 година. Уосталом, како радите тако и пролазите. У томе погледу имају права они који кажу да они стари појмови који су постојали пре рата, пре 250 година, услед рата, услед једног великог сукоба психолошких и социјалних начела, на којима се оснива и данашња економска и социјална и морална криза, да та криза постоји и данас и да постоји једна велика разлика и борба између појмова и гледишта између тих престарелих људи и нових генерација. И докле год ови старци од 250 година не буду отишли дотле ова криза и социјална и економска и психолошка неће престати. То је, господо, једно од најкрупнијих питања не само код нас него у целој свету. Ми смо једна млада држава и ја и моји другови држимо да не сме један мали народ од 13 милиона као што је наш, и једна мала држава, као што је наша, вршити онакве експерименте које врше велике нације. Али то није разлог и повод да избегавамо од оних експеримената и реформа, које се врше код великих нација па било то Немачка, Енглеска, па и Турска која је умела да пође за хиљаду година унапред, па да све оно што је добро и паметно адаптирамо и код нас. Међутим ми тако не радимо него адаптирамо у наше законодавство оно што је Мађарска уводила пре рата, што су остале назадиљачке државе уводиле пре рата, да би ускратиле слободу своје становништву, нарочито оно што су радиле државе које нису имале своје хомогено становништво него су имале становништво противу кога су се морале борити. Изгледа да се и наша политика креће у томе правцу и ви видите да сваки владин пројект води борбу противу некога, или противу неке старе партије или противу неке покрајине или противу некога племена. Међутим, никако се не бацамо на оне здраве идеје, да се политика не води према личностима и појединим покрајинама него према народним и државним потребама и према приликама времена у којима се налазимо. Природно је да је свака таква политика морала увек да крахира па ће тако и ова политика данашње Владе морати да крахира.

Ми смо свесни — да би одговорио још једанпут господину, ја сам благодаран увек на упадицама — ми смо свесни да у политичкој социјалној борби,

људи, који почињу да воде ту борбу, у већини случајева бивају жртве тих борби и не дочекају да уживају резултате и успехе постигнуте у тим борбама. Ми немамо ништа против тога да будемо жртве наших идеја и наших програма, да будемо жртве борбе коју смо повели, макар ни један не учествовао у успешима те борбе, само нека наша идеја победи, јер се ми боримо не зато зашта се ви борите, него за остварење нашег програма и наших идеја, а ви нити имате идеје нити програма. (Приговори и протести са деснице.) И онда још ово, сваки режим до данас који се ослањао искључиво на силу и власт, који се ослањао на полицијске органе, доводио је земљу до кризе, доводио је до врло мучне ситуације. А ти режими и те странке које су водиле такву политику доживели су врло рђав крај, какав ви уосталом и сами предвиђате да није далеко.

Што се тиче тога, да ли је народ са вама... (*Милан Мравље* приговара). То би најмање могао да говори г. Мравље. (*Милан Мравље*: Колико сте држали зборова у вашем срезу?) Ја сам, драги Мравље, држао у своје срезу, могу одмах да кажем, јер случајно имам овде књижицу...

Полпрејседник др. Коста Поповић: Г. Кешељевићу, то нема никакве везе са овим законским предлогом о градеким општинама. Изволите се држати дневног реда.

Др. Никола Кешељевић (наставља): Држим се дневног реда. Тако сам дакле био у моме срезу на 14 места, сад после Ускреса.

Свако доношење закона мора да има под собом моралну подлогу, јер време је да се у законодавству свих земаља води рачуна о повратку поштења и морала. И ја, да не бих нишао за другим примерама, довољно је, да навадём само она два примера, које је овде изнео г. др. Лончаревић, па да видите, да поштење и морал нису квалификације које ваша странка тражи да се заузме неко место, и да само онај, који припада покојној ЈРСД, а сада Југословенској националној странци, сматра се за државотворног. Чак при оним покушајима, при којима је Југословенска национална странка вршила груписање на разним странама, да нађе «респектабле», како каже ваш вођа г. Узуновић, он јако воли француски језик у преводу на српски — чак оне групе, које сте сами хтели да оснујете и да у њима створите своје агентуре, па кад те групе имају осећаја, душе и духа и не пристану да постану агентуре Југословенске националне странке, онда су одмах постале анационалне, што је једини адут у вашим рукама поред полицијске власти. То се јасно види и по написима у новинама поводом Бојовника, Југословенске акције и Народне одбране. Ја ћу вам навести једну малу изјаву Средишног одбора Народне одбране поводом резолуције Клуба сенатора и народних посланика Југословенске националне странке, у којој се националне организације оптужују да се баве политиком, па им се кроз редове те резолуције чак и прети.

Претседник средишног одбора Народне одбране још ову резолуцију прочитао, послао је поводом овога извесним београдским листовима изјаву, која, из нама непознатих разлога, ни до данас није објављена.

Стога Средишни одбор Народне одбране, у циљу умирења многобројног чланства своје организације и јавности уопште, а служећи као и увек истини и правди, изјављује следеће:

«Народна одбрана има своја Правила, која су одобрена од стране надлежне власти. Члан 2. тих Правила гласи: «Задатак Народне одбране је да оспособи нашу нацију за пун и свестран напредак као и за одбрану од свих недаћа и непријатеља». А рад на остварењу тог задатка обухваћен је чл. 3. тих Правила, чије прве три тачке текстуално гласе:

«Остварење свог задатка Народна одбрана постиже:

1.) Радом на јачању националне свести нашег народа у духу потпуног народног и државног јединства.

2.) Окупицањем целокупне приватне иницијативе, која ради на моралном, просветном, здравственом, привредном, социјалном и опште културном препорођају и унапређењу нашег народа, сузбијајући неморал сваке врсте и сваки небоуздани egoizam појединца, а будући солидарност, самопоуздање, расни дух и смисао за пуну социјалну правду;

3.) Сузбијањем свакога растурања и слабљења наше националне животне снаге, а нарочито онога који проистиче из племенске, верске, партијске или које друге завађености.»

Само ово и ништа друго Народна одбрана је и радила, па нас чуди произвољна тврдња у резолуцији, у колико се она односи на Народну одбрану, (а нама није непознато да је у Клубу било речи баш о Народној одбрани), да тај њен рад — «није остао у оквиру законских прописа.»

Никад ни у једној прилици преставници Народне одбране нису сишлн на терен чисте политике, како се то резолуцијом жели преставити, већ су увек само у границама својих Правила и отацбинских закона развијали своју акцију. А у колико су они оштрије жигосали поједине штетне појаве у нашем друштву, износили увек само и једино сушту истину, то није требало схватити као намеру Народне одбране да било коме нашкоди на политичком терену, већ као њену дужност да сузбија сваки непоштен и разоран рад.»

Пошћрејседник др. Коста Поповић: Г. Кешељевићу то нема никакве везе са овим законом.

Др. Никола Кешељевић (наставља): Ово је полемика о политици владиној.

Пошћрејседник др. Коста Поповић: Али нема везе са предлогом закона који је на дневном реду.

Др. Никола Кешељевић (наставља): Овде се говори о многим апстрактним стварима.

Пошћрејседник др. Коста Поповић: На дневном је реду закон о градским општинама, па вас зато молим да се изволите придржавати дневног реда. Ја се строго придржавам Закона о пословном реду у Скупштини и бићу приморан да вам одузем реч ако будете и даље читали.

Др. Никола Кешељевић (наставља): У тој се резолуцији каже и ово: «Народна одбрана је, звоначе по кадмак на узбуну, желела, да буде искрени сарадник онима који је сада оптужују, из чега излази: да они не само да не примају ту сарадњу, већ очигледно покушавају да дисквалификују Народну одбрану, са циљем да успоре њену активност, која им није у вољи.»

Затим се каже како су се јавили по савету неких посланика да дођу у претседништво Југословенске националне странке. Међутим они нису били примљени и сад се ми питамо како ће ти посланици сад њима то да објасне кад се с њима сретну у очи.

Видите, господо, овакве ствари и овакве догађаје имате у сваком погледу. То се десило и са Божовицима, то се дешавало Радикално социјалној странци, то се дешавало Југословенској акцији, то се дешавало свима редом, док су у вашој странци једини адут полиција и власти, а да је тако ја ћу вам рећи поједине примере. Кад је било на дневном реду питање бирања сеоских општина, ви сви знате а и ми смо овде навели примере како су се вршиле кандидације, како су се незаконито судска решења доносила, која су очигледно доказивала да оно што је решено није истинито. Ми смо именовали лица и наводили бројеве решења и наводили чак и места где се све то дешавало, али све то није ништа помогло. И сада ви припремате исту ствар да изборе тако проведете да би добили већину. Ето на пример, сад се у Нишу бришу 4000 гласача, али се зато уписују железничари и општинеки функционери и органи, доводиће се ти људи возовима који се аранжирају за то и то све само за то да би себи створили већину која је у Нишу вашем шефу потребна. На тај начин ви можете створити већину и кад се ви не уздате ни у те државне чиновнике, за које је објављено да као државни чиновници могу ићи у ладовину лише претседника ваше странке и да ван те лише нема државотвораца и нема на сунцу другог хлада, онда су сви они који на то нису хтели да пристану одмах почели да се терају и гоне. Све те смицалице и ствари не изазивају нити ред, нити законитост. Све те ствари у овако тешкој кризи погађају народ, свет и друштво доводе до једног психолошког стања, да се свет сам пита: да ли уопште има шта да ради, шта треба да ради и куда да иде.

Кад смо ишли кроз народ и приређивали зборове, ми смо на тим зборовима увек имали око себе читаву фалангу жандармеријских и полицијских органа. Ми смо се ту нашли са среским начелницима и писарима, жандармеријом и градеком полицијом у таквој количини као да смо дигли буну и да треба читаву војска да очува ред. Ето такве се мере употребљавају с ваше стране. (*Стјепан Шифтар* упада у реч). Драги Шифтар, ти знаш кога чувају, кад си и ти међу њима. И ти имаш детектива.

И сад се јавља на пример на једном збору да долази 70 жандарма, да долази жандармеријски капетан, да долази и градска полиција. И кад се зна да ни на једном нашем збору ни конференцији, а ми смо их до сада држали стотинама у овој држави, није било ни једног јединог инцидента који би изазвали наше присталице, а да је опет било маса случајева где их је изазвала полиција, — онда ја не знам шта ради полиција у овој земљи: да ли је она за то ту да изазива инциденте и да некога премлађује, или је за то да чува ред и поредак. Овако се питање мора поставити тим пре што знамо да по Уставу административна, полицијска власт и жандармерија не смеју се мешати у партијске и политичке ствари. Међутим ви данас имате то да вашу Ј.Р.С.Д. партију држи, штити и саставља једино и само полицијска власт. И она вам је једини ослонац. На пример пре неки дан у Панчеву доведено је на збор преко 70 полицајаца, доведена је чак и коњичка полиција па је полицији тамошњој сметао чак и један славолук који су подигле наше присталице у Панчеву, па је хтела да нам омете и нашу поворку. А наше су присталице казале да хоће да иду у поворци да полиција и ваша странка виде да ми нисмо нека радознала светина, већ поворка свесних чла-

нова странке. И тада је полиција наредила те је поворка растурена. Кад се није могло друкчије, онда је полиција на коњима јурнула у гомилу и разгнала је на све стране. Сутрадан потом дошао је један полицајац бр. 36 једноме грађанину да му се извини због овога, казавши му: «Ја нисам знао да сте ви Панчевац већ сам мислио да сте ви Београђанин па сам вас због тога и гурнуо чизмом и ба- крачлијом...

Поштрејседник др. Коста Поповић: Ја вас молим, господине говорнице, да се држите дневнога реда и да говорите о закону о градским општинама. Те ствари које сада износите, можете изнети у једној интерпелацији.

Др. Никола Кешелевић (наставља): Ја говорим о томе како ви припремате бирачке спискове и каквим се средствима служите да дођете до већине у општинама. Говорећи стриктно о томе, ја се држим дневнога реда јер се све ово односи на то како ће у градским општинама да се врше избори по овоме закону. Док ви тврдите да смо ми антидржавни, ја ћу се позвати на једну изјаву Претседника и вође ваше странке, који је рекао пред Господином Бартуом да је опозиција у погледу најважнијих питања још позитивнија од владине већине. Ви овде овако што о нама не говорите али причате то у народу, говорите то њему да га тиме застрашите. Ако не можете тиме да га застрашите, онда га застрашавају батинама. Пре 4 до 5 месеци у општини Бањској, у Срезу никшићском, дошла је жандармерија у кућу једнога честитог сељака, извела га из куће на 5—600 метара и тамо га испребијала, и оставила га на путу. Око тога случаја вођено је ислеђење али жандарме који су извршили ово батинање није ни глава заболела. А тај сељак, који је тако батинан, пуштен је кући и није ни оптужен, а још мање осуђен за какву кривицу. Тако се ради и по многим крајевима нашим, у Херцеговини и у другим областима, људима се чупају косе, чупају им се бркови па се после и без икаквог саслушања пуштају кући. (Гласови: То није тачно!) Зато имате доказа и у раду полицијске власти овде у Београду. Ви сви знате те примере и ви их не можете порицати. (Гласови: Па ајде наведите их!) Ви знате сви да је Државно тужништво у Београду пустило на слободу два човека који су код Управе града Београда тобож признали да су извршили убиство Драге Митрићевић. Кад су дошли у Државно тужништво и пред иследног судију они су принуђено им признање код полиције порекли и Државно тужништво пустило их је на слободу као невинне, јер није било апсолутно никаквих доказа да су злочин извршили.

Поштрејседник др. Коста Поповић: Господине Кешелевићу, молим вас да се држите предмета.

Др. Никола Кешелевић (наставља): Кад се каже да ће постављени чланови општинских одбора бити људи који ће своје дужности стручније обављати и бити као нека контрола изабранима, онда нам не треба ништа даље него да видимо ово што се десило у Београдској општини где због свих оних афера никогда до данас није глава заболела и ако су сви у општини постављени а не изабрани.

Било је људи из ваше средине који су то нападани и тражили обавештења па ни до данас нису добили обавештење. Они седе и данас живи и здрави у тој Београдској општини и надају се да ће бити «слободно» изабрани и приликом идућих избора. Лена слобода!

Буџет града Београда и буџет града Загреба, и ако додамо града Љубљане, видећемо да су већи него буџети свих бановина заједно. Само буџети града Загреба и града Београда износе преко 500 милиона динара. Ви знате да су ту сконцентрирани: Универзитети, школе, фабрике, банке и да од све интелигенције ту седи четири петине, и то баш она интелигенција целе државе која је најглавнија. Па када се њима не признаје способност да могу слободно бирати и управљати градовима бар у социјално-економском погледу, онда шта остаје за друге! Да их барем нисте понизили толико што сте их оставили испод сеоских општина, где има најжалост неписмених људи. Али то за градове нисте могли рећи. Него ту постоји један сасвим други обзир.

Ви сте имали узроке због којих сте морали донети и овај закон о градовима и онај закон о општинама. А ти узроци су у томе што на слободним изборима никада не бисте добили већину. Ви сте се могли користити примером бившег Закона о самоуправи предратне Краљевине Србије, због кога је Србија називана: Србија слободнија. Тај закон сматра се једним од најслободоумнијих закона. Тај закон је донет за Владе Краља Милана када је била исто тако оваква криза, када је сељак био овако презадужен. Такво је било стање предратне Краљевине Србије када је добила тај слободан закон о самоуправама. Али она је тада пошла гигантским кораком напред па је дошла до онога успеха, и моралног и стварног, и у економском, и у социјалном и у националном животу, који је свима нама врло добро познат. Али ако сте се плашили сувише велике слободе могли сте узети онај закон који је дала Аустрија Словенији, који је био толико добар, да је сматран за један од најнапреднијих закона у Европи и по коме су Словенци могли да извојују своју самосталност и да се бране од Аустрије. Па онда, господо, ако сте се плашили и од тога могли сте да узмете нешто од оног здравог искуства наше лепе Далмације: Могли сте завирити у архиве Сплита, Трогира, Дубровника, Котора па да видите како се тамо радило, не од јуче него у току од 1000 година.

Ја вас питам, господо, како ћете ви сада, после доношења овога закона, доћи у Сплит, Дубровник, Котор, Љубљану, Загреб, Крањ ит.д., како ћете да спроводите овакав закон, када сте имали овакве законе до сада. Десиће се исто оно што се десило и после буџетске дебате, када сте казали да ћете, по завршетку буџетске дебате, ићи у народ да објасните народу благотворност буџета и законодавства, које сте донели.

Господо, исто тако ми знамо како иде са постављењем. Парламентарна пракса, колико је мени познато, састоји се у томе да парламенат бира из свију група чланове који врше анкету. Ви сте овде узели чиновнике, који су, несретници, зависни, да врше једну анкету место парламента. Ја бих хтео да видим те чиновнике ако не поднесу извештај какав ви хоћете, какав ће бити вама потребан, хтео би да видим каква ће бити судбина тих чиновника или оних зависних људи који су уведени унутра у градске одборе, оне једне трећине, ако не буду ваше понизне слуге.

И онда говорити о самоуправама код оваквих закона, онда кад данас иде питање о томе, једно здраво начелно питање, да сви чиновници државни и самоуправни буду деполитизирани и да је то једна здрава основа администрације, ви заводите то да у

самоуправе уђу лица која су зависна. Ја не знам може ли се ићи даље у реакцију и бесмислицу данас у двадесетом веку. Није то никакво чудо, господо; јер у целом раду ви сте сами себи доследни. Код вас се заборавља на изјаве које су пале јуче или прејуче и ја не знам јесу ли ту криве тих 250 година ваше старости, јер, господо, кад се дају изјаве од вођства ваше странке, па кад се после 24 часа заборављају, па се сматра да нису речене, онда ја мислим да човек не може уопште озбиљно политички са вама разговарати, јер цела та ствар има један изглед и једну форму велике неозбиљности и вица, а политика није виц, нарочито политика није виц у овако тешким економским приликама и у овако тешкој ситуацији када у народима и државама, много јачим и економски и културно, владају овако тешке прилике и када би те прилике у тим великим културним државама или бар државама сличним нама требале да служе нама као поука. И уместо да се има утисак да ћете се ви једног дана ипак тргнути, види се да ви у реакционарству и бесмислици идете све даље и даље, по оном фатуму да кад се нешто опучи нив брдо, не може се зауставити. Јер, господо, говори се да су ови законски пројекти доследни принципу демократије и да они значе враћање нормализацији, оправдавати ове законске пројекте тим принципима, ја не знам како може даље да се говори с вама, јер ништити принцип демократије, ништити принцип самоуправе а говори се да је то пут ка нормализацији, пут ка повратку нормалном стању, то не разумем, то је једна бесмислица и ја мислим да у тој вашој политици нема ни етике ни морала. Ту се види заостатак оних застарелих појмова када се сматрало да је политика у подвалама и смицалицама и када се сматрало да је човек тим већи политичар што више подвала и смицалица учини, када се то сматрало за политичку врлину. И поред свих ваших изјава и вашег «ауторитета», ипак ви идете у апотеку Тајсина, у Врњачку бању, на Вис, у Љубљану, у Митровицу, тражите да се по вашем рецепту створи група опозиције која би вам послужила као играчка. Није него! Ако они буду радили, неће радити по вашем рецепту, јер нико није тако наиван да вам удешава опозицију по вашој вољи. Ви морате ићи правим путем а сви други путеви доведиће вас до онога што сте постигли са Бојовицима, Народном одбраном и Југословенском акцијом: Док сте мислили да ће ови постати ваша агентура ви сте их фаворизирали, а сада сте објавили анафему против њих кад видите да они не иду са вама, него хтели не хтели морају ићи путем којим иде Југословенска народна странка. (Један глас: Они уцењују!) Не уцењују они, него сте ви хтели да их уцењујете па нисте успели.

У целом вашем политичком раду, од реда, онај који се креће по земљи, који студира ситуацију, који држи зборове по срезовима, тај може видети да је једина ваша узданица то да се ослањате на среске начелнице. Наши се зборови забрањују без ичега другога, или се нареди комесару или општинском чиновнику да збор забрани и онда се појављује жандармерија са ножевима на пушкама и разјурје зборове. (Др. Лавослав Ханжек упада у реч.) Господин Ханжеку то изгледа невероватно, невероватни су догађаји у Пакрацу, невероватни су догађаји у Бишању, у Бос. Новом, у Словенији и другим местима. Онда пријатељи, кад се тако ради, онда се пролази као Ђурђева Јерина: «зло радила Ђурђева Јерина,

зло радила горе дочекала». Или да употребим још једну народну: «Јанко мртва Владислава брани, што га брани кад га не одбрани.» Господин др. Милослав Стојадиновић, па кога се овај последњи стих односи, зналац урбанистичких питања, који познаје врло добро ову материју, са великим компромисом свога унутрашњег осећања брани овакав законски пројекат и он са пола муке даје изјаву, да иако се нешто покаже у закону да није било зрело, ми ћемо имати прилике да то променимо на боље. Имаћемо, господо, прилике, али надам се да ви нећете имати прилике да то мењате на боље него други, јер од почетка донесите законске пројекте који су све гори и гори, све црњи и црњи, све реакционарнији, и реакционарнији и кад сте већ загазили на ту стазу желим да будете до краја доследни, јер ће на тај начин наша борба бити лакша и лакше ћемо вас моћи тући у народу. Господину Ханжеку, до виђења! (Пљескање на левици).

Пошћрејседник др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Јосип Стажић.

Јосип Стажић: Господо народни посланици, иако сам члан овога Дома било ми је врло неугодно кад сам у народу слушао тешке оптужбе о томе каква ће изгледати тај закон. Наши варошани говорили су: «какав можете очекивати закон од ове партије, од овог друштва за узајамно одржавање на власти, какав могу они донети закон, који ће унапредити наше градске општине?» И господо, све ове лепе речи, нарочито нашег известиоца, известиоца ваше партије кога ја знам као члана Савеза градова, и ја знам да г. др. Стојадиновић није као члан Савеза градова говорио овако као што је данас говорио са ове говорнице. То је и он сам дао наслути, и кад се прилике буду промениле и кад изађе из овога друштва за одржавање на власти, онда ће и он другчије говорити.

Господо, колико је реакционарство овога закона то се види, нарочито ми то видимо у Савској бановини. Ни г. Куен није се смео дранути тако далеко, ни он није ишао тако далеко, да убије градске самоуправе. Али, господо, овај данашњи закон, по којем ће се управљати у градским општинама, ја, господо, кажем, да ти градови неће ништа друго бити, ни те градске самоуправе, него полицијска одељења партије за узајамно помагање за узајамно одржање на власти. Што се тиче, господо, начина како ће бити изабрани градски већници, ово правдају господа из већине на један смешан начин. Да се ту мисли на стручњаке, ја ћу вам рећи отворено како народ и грађани мисле, а то ви сами боље знате него ја. Код нас у Савској бановини те ваше будуће именоване стручњаке и већнике називају шпијунима Југословенске националне партије. Тај биљег шпијуна имаће они у градским заступствима и, господо, ја питам, хоће ли се паћи у нашим градовима таквих људи, који ће се примити овако назадног положаја? (Један глас: Па ти си се примно већ једанпут!)

Пошћрејседник др. Коста Поповић: Господине посланиче, ја вас упозоравам на § 45 Пословника.

Јосип Стажић (наставља): Ја сам бирач на слободним изборима од већине народа пре 6 јануара.

Пошћрејседник др. Коста Поповић: Прекините господине Стажићу, опомињем вас на § 45 Пословника, да говорите само о ономе што је на дневном реду, да никада не вређате и не улазите у приватан живот. Слушајте шта вам говорим, § 45

Пословника се придржавајте и немојте никога вређати. Говорите само о ономе што је на дневном реду.

Јосип Стажић (наставља): Не вређам ја никога, него говорим онако како треба да се говори.

Зато, господо, ви сте овде са ове говорнице много декламовали, како ви утирате пут праве демократије овим законом. Ја мислим да је ово мост оне демократије, којим ви водите вашу политику. Господо, кад би ви имали на уму како ће наше широке масе оценити овај ваш гест, ја сам дубоко уверен, да би ви врло дубоко промислили, пре него што сте дали своје одобрење за овај закон. Ви, господо, говорите о томе како вам је много стало до тога да широке народне масе учествују у изградњи нашега села, градова и државе, а овим реакционарним законом натераћете наше градове, како их је господи известилац назвао културне центре, из којих ће флуидно тећи култура на нашем селу, на нешто сасвим друго. Ја вас уверавам, да ћете доживети, да ће ти наши културни центри дати достојан одговор на овако један реакционарн закон. И немојте се чудити што ћете баш овим законом омогућити оно што нико несме желети у овој земљи, да градови буду расејачи апстиненције у самоуправама и државним пословима. Ја вас питам, господо, ја сам члан овога Дома, ако ви примите овакав један закон, као што сте га поднели Народној скупштини, па ко ће ићи на изборе?

Ви сте унапред тим законом одредили, ко ће бити одборник и шта више овде се чује у вароши, да је сада, кад још није изгласан закон о градским општинама, већ постављен претседник Београдске општине и већ су кандидати ту, који ће бити. Ја знам крај оваквог закона, да ћете ви моћи поставити кога хоћете. И оно, господо, што ви, можда, не желите, што не желимо ни ми, будите уверени, да ћете овим законом доживети. Ако улазимо у квалификацију данашњих градских општина односно данашњих управа и њихових функционера, видимо, да су у том погледу напредније него ваша партија и они су у своме предлогу, кога и ја имам, који ми је достављен, тражили измену и коректуру свега овога што ви донашате. Они се боје и ако су постављени по вама, оваквог закона. И међу вама не знам каква је психоза и шта вас држи и ко носи тај закон, међу вама, кад разговарамо, видимо, да сте и ви многи и многи други незадовољни овим законом, па се питамо ми: па која је онда та мистична сила, која гура ово што нико неће и што може бити фатално по ову земљу. Ја се нарочито чудим друговима, посланицима из Србије, да ће моћи да гласају за овакав закон. Ја добро разумем господу из Савске и Дравске бановине, али познавајући прилике у Србији, никако не могу да разумем г.г. посланике из Србије. Ми знамо шта је у Савској бановини, ми знамо за чим се иде са оваквим законом, али овде то неможемо да разумемо. Не можемо ми то да разумемо, да ће баш наш свет тамо казати: ево видиш откуда зло. Тога се ми, господо, бојимо и зато овде отворено критикујемо овакав реакционарн закон, јер народ неће дуго да мисли, не ће да секцира, он гледа ствари онако како оне јесу.

Ја, господо, кажем: овако неваљале ствари имаће своје лоше последице за своје творце и желим само тој већини, која носи овако реакционарн закон, да се у пуној мери примени на њима. А како видим, господо, ви сте тешили овде нас са ове говорнице, да треба да се чисти такође у градовима,

потребно је да се чисте, ваљда од службеника, наше вароши. Не, господо, ти службеници у нашим градовима постављени су избором слободних градских заступника и ако има неваљалих, могао се поштрићи дисциплински поступак односно тај поступак да се донесе а не да се овакви чиновници градских самоуправа извргну самовољи данашње пролазне националне партије. Али будите уверени да ће вам чиновници достојно одговорити на све те ваше покушаје.

Господо, ви нас такође тешите тиме да има тога и у другим земљама. Па јесте, има тога и у другим земљама да се постављају градски заступници, али је тамо предвиђено, да се постављају људи који су стручњаци и закон је тачно донео специјалну одредбу о њиховој надлежности. А, господо, види се овде за чим ви идете. Ви имате у Загребу и у Београду довољно стручних чиновника у градским самоуправама и зато вам ово није било потребно. Ова места су резервисана за ваше кортеше, резервисана су за њих а никако за какве стручњаке. Ви знате врло добро када би се дао један демократски закон о градским општинама, да би се свака партија и те како трудила да на своју листу метне и стручњаке и никада се није догађало да је која партија ишла на изборе а да није ставила стручњаке на своју листу. А, господо, и пређашњи закон, који је постојао код нас, предвиђао је да градека заступства у случају потребе и градека начелства могу на седницу позвати стручњаке, и ако сте хтели да овим декретирањем стручњаци буду заступљени у градским општинама, могли сте донети такву законску одредбу којом омогућавате њима да они тамо дођу. И, господо, како ће ти људи и са каквим образом сести међу своје другове који су изабрани у општини? Увек када они буду нешто говорили и предлагали додаћиваће им се: у чије име ти говориш, јер он неће говорити у име народа и у општине него у име Бана! И ви сами између себе говорите и признајете да ће таква управа општинска бити нешто страшно и ја не знам да ли ће се уопште наћи људи који ће се примити тих положаја и нарочито ћемо се ми постарати у нашој агитацији да скренемо пажњу нашим људима да пазе шта раде. И зато само, гледајући на ту страну овога закона, и не улазећи у друге тенденције и мере које имате ви са доношењем овога закона — а то се све зна и то је све крупним словима забележено на грбачи народној и кад народ буде плаћао платиће достојно — из тих разлога ми ћемо као мањина гласати противу овога реакционарнога закона. (Одобравање на левици).

Поштрејседник др. Коста Поповић: Има реч г. др. Мирко Ивандекић.

Др. Мирко Ивандекић-Ивковић: Господо народни посланици, овај законски предлог о градским општинама, који претресамо, претставља на путу ка унификацији, ка уједињењу целокупног нашег законодавства, једно видно и једно значајно обележје. Природно је, господо, да режим који се носи и руководи идејом државног и народног јединства долази са овим и оваквим законима са којима се иде на то да се унесе једнообразност, унификација, у све прилике и у све односе нашег народног и државног живота, како у оне грађанске односе, у колико они потпадају под нормирање, тако и у оне односе у којима појединци стоје према јавноправним корпорацијама, т. ј. да се унесе једнообразност и унификација у свима односима и у свима пољима нашег народног живота.

Кад смо недавно донели Закон о сеоским општинама, знали смо, да ће ускоро доћи и закон о градским општинама, јер би било неправедно, не би се могло наћи довољно разлога да се административне прилике сређују и то на јединствен начин, само Законом о сеоским општинама; а да се градске општине препусте и надаље у оним приликама и стању, у коме се данас налазе. Исто тако је јасно, да ће иза овога закона имати да дође и Закон о бановинским самоуправама, јер иначе не би наше законодавство на управном подручју било потпуно. Ако нам успе и кад успемо да донесемо и јединствен грађански законик, и да те прилике, исто тако унифицирамо и уредимо, ја, господо, сматрам, и слободан сам да кажем и да подвучем, да смо тиме учинили и извршили големи задатак и да смо извршили мисију у служби идеји државног и народног јединства.

Што се конкретно тиче овог законског предлога, кад имамо пред очима то да у погледу организације градских општина данас влада 6—7 разних закона грађених на разним често пута већ и застарелим принципима, и кад знамо и видимо да ова разноликост често пута уноси збрку у отправљању административних послова у градовима, да нарочито отежавају у данашње време тако потребан надзор, онда можете претставити колико практичне вредности има овај законски предлог, који иде за јединственом организацијом свих градских општина код нас. А кад имамо још на уму и то да овај законски предлог, кад постане закон, претставља једну значајну карику у ланцу, који тежи да обухвати цео народни живот у земљи, онда можете појмити колики он политички значај имаде.

Градови су од увијек тежили за широким самоуправама. У пријашње време, док друштвене везе нису биле тако повезане, док се нису формирали културни и привредни центри у друштвеном животу, у то прастаро доба, господо, сву јурисдикцију, колико је била вршена, вршиле су државне централне власти. Касније кад су се ови центри формирали, кад су настали у тим центрима разни проблеми, често пута врло сложени, онда је настала и воља и тежња, да се управљање тим локалним потребама преда тим локалним властима. Настало је, како бих рекао, извесно натезање између централне државне власти и локалних власти у тим центрима, па је око тога натезања постигнута равнотежа на тај начин, да се локалним властима преда у стварну надлежност и делокруг све оно, што се тих градова тиче на културном, привредном и социјалном пољу, а централна државна власт да задржи за себе само надзор, да те локалне власти не би прекорачиле границе стварне надлежности, да се не би огрешиле о Устав и позитивне законе, а у другом правцу да не би у својој претераној ревности финансијски препотеренивали своје грађане.

На овим принципима је изграђен и овај законски предлог. Наиме на принципима да се градовима преда у самоуправну надлежност све оно што се непосредно њих тиче, а држава да задржи за себе чисту контролу. Ово, господо, долази до видљивог изражаја у § 88 законског пројекта. Тамо су набројени послови који спадају у стварну самоуправну надлежност градова. Таксативно набрајати све оно што стварно спада у ту надлежност немогуће је, јер, како сам казао, проблеми у градским самоуправним пословима тако су разноврсни да је немо-

гуће таксативно набројати све оно што би у ту стварну надлежност спадало. С тога наш законски пројекат полази с тога становишта да упути у стварну надлежност све оно што се непосредно тиче тих градова у социјалном, културном и привредном погледу и само је неколико најважнијих ствари набројано. Градови су увек настојали да државни надзор над самоуправним пословима градова буде такав да он не крњи самоуправни принцип градова. О обиму и извођењу државног надзора можемо говорити и расправљати и можемо ту ствар да претресемо али више академски, јер надзор и извођење тога надзора потиче увек из прилика и оне ситуације, у којој се земља налази унутра и извана. Разуме се да тај надзор данас у приликама у каквим се ми налазимо мора бити ефикаснији и строжији но што бј био онда да су те прилике и код нас и у читавом свету консолидоване.

Како овај предлог отстуну, и то отстуну у много чему, од онога система у коме се данас налазе градови у Војводини, а који ја врло добро познајем, нека ми је дозвољено да са неколико линија повучем паралелу између онога система, који влада код наших грађана у бившој Војводини са овим системом, који нам пружа овај законски пројекат, о коме ми данас разговарамо и то у циљу да би истакао и подвукао предност, коју пружа овај законски предлог према систему, који данас у Војводини влада.

Угарски закон о градовима и о општинама од 1886 г., који још и данас важи на територији бивше Војводине познавао је и познаје градацију градова, наиме нормирао је градове са т.зв. уређеним сенатом, уређеним градским саветом и градове муниципалне, слободне краљевске градове. Док су први градови с уређеним градским саветом остали под надзором жупанских муниципалија, дакле другостепенне самоуправне власти, дотле су ови други градови били непосредно под Министарством унутрашњих послова.

Данашњи законски предлог о коме расправљамо не познаје ове градације из разлога што му је циљ да унесе једнообразност у организације свих градова. То, господо, иде за тим да се поједностави државни надзор у градовима, да се учини да он буде ефикаснији, да га је лакше изводити. А лакше га је извести кад је он код свих градова непосредан него кад је био само код извесних градова непосредан а код других посредан. Сада, господо, нема више те диференцијације, нема тога диференцирања, нема више слободних градова из тога разлога што су данас сви градови слободни, и краљевски градови. А назив краљевски градови је само један остатак из феудалнога друштва где су не само извесни друштвени слојеви него и извесни градови имали извесне привилегије које сада у модерно доба немају никаквога значаја и које у нашем модерном законодавству морају да ишчезну.

Друга је, господо, разлика та да је закон који данас важи у бившој Војводини, познавао тако звану колегијални систем, који овај наш законски пројекат сада не познаје. У нашим градовима сачињавали су и сачињава самоуправну извршну власт градски савет, дакле један колегијум. Градски савет је наредбодавац за градски буџет и као такав носи одговорност за градску администрацију. Овај систем, господо, колегијални, показао се за овај дуги низ година у пракси као недовољан. Наиме, код таквог

система индивидуална иницијатива никад није могла доћи до оног изражаја до кога треба да дође у градском савету, односно у градској администрацији. Често пута и најбољи предлози пропадали су у градском савету само због тога што код осталих чланова није било довољно разумевања за те предлоге или што су између градских саветника били лични односи често пута такви да се због тих односа па често и из ината није хтело ићи у сусрет и најпаметнијим предлозима те су ови пропадали. С тога је много бољи овај систем који не познаје колегијални систем него који сву администрацију предаје у руке једнога човека, у руке претседника општине. Ако је тај човек на своме месту, онда његова иницијатива има да дође до пунога изражаја у градским пословима. Исто је тако и што се тиче одговорности. Ми знамо да колегијална одговорност у пракси није никаква одговорност. Ако се учини каква грешка у градском савету, одговорност се баца са једног на другог саветника. А ако се одговорност и постави, увек се пађе по неко према коме се ова одговорност неће тако строго да примени, као што би то требало да буде, па је обично и то питање одговорности падало у воду. Зато овај систем који нам сада пружа овај нови законски предлог много је бољи од овога што смо до сада имали. Сем тога, господо, једна је разлика још и то да је по систему који смо до сада имали и који још увек имамо у Војводини, надзорна власт све стручно особље именовала доживотно у градској администрацији; све стручне чиновнике именовано је велики жупан, а није их бирао градски одбор.

Међутим у садашњем пројекту стоји одредба да градско веће бира све своје особље и све своје чиновништво, што је свакако и демократски и самоуправни принцип и што је боље него што је у закону који смо ми до сада имали у Војводини.

Има још једна врло важна разлика а она се тиче надзора. У бившој Војводини на седницама градског већа претседавао је велики жупан. Он је не само седео и гледао него је управљао седницама, имао је право говора и гласа. Он је, као државни орган, учествовао активно у доношењу самоуправних одлука. Он је, често пута, и сугерирао те одлуке, а може бити да је и терорисао да се доносе одлуке какве је он желео. Ове одредбе у нашем пројекту хвала Богу нема. И с тога је предност овога предлога очигледна према ономе закону који је код нас у Војводини владао.

Нарочито се истичу разлози у корист овога предлога када говорим о државном надзору. Док се по закону угарском, који је владао у Војводини и који још у Војводини влада, надзор државни обављао на тај начин, да је државна власт била хијерархијски старија административна власт, да је она не само одобравала него и мериторно решавала, дакле она је била та која је доносила одлуке, овде, у данашњем пројекту, је другојаче. Државна власт има чисто надзорну власт. Она има право само да задржи одлуку од извршења. У случају ако настане спор ту је Државни савет, у чију објективност ми немамо разлога да сумњамо.

Овде, господо, долази до пуног изражаја самоуправно начело. Овај законски пројекат даје сувереност градском већу све дотле док се оно у својој надлежности креће у границама закона. Када се прекорачи закон онда се суди од стране судске власти, која доноси одлуку ко има право у овоме

спору: да ли државна надзорна власт или локална власт.

Друкчије, међутим, господо, стоји ствар са такозваним пренесеним делокругом рада. Градске муниципалитете, слободни краљевски градови, по садашњем закону у првом степену вршили су правну јурисдикцију и то и ону из самоуправног делокруга и из пренесеног делокруга. Овај закон у своме § 89 не признаје градску пуну надлежност коју су имали градови у пренесеном делокругу, јер неке од тих послова преноси на управну државну власт. Али, господо, овај законски предлог у § 89 пружа могућност да се онај пренесени делокруг градовима остави у истом обиму. Ми имамо у извесној мери и реч г. Министра унутрашњих послова да ће он код оних градова који су то до сада вршили и који су финансијски довољно јаки дозволити да и даље врше то, дакле оставити код тих општина и овај делокруг, па ће градеке општине вршити јурисдикцију у пуном опсегу, као и до сада.

Дозволите ми, господо, да се при крају осврнем још на један врло важан моменат овом приликом кад се расправља о организацији градских општина. То су, господо, градске финансије. Кад говорим о градским финансијама пада ми на ум она латинска пословица која каже: „*pecunia est nervus regum*“, т. ј. да су финансије живац пословања, па је стога и наша дужност да обратимо нарочиту пажњу на тај живац градског организма, да њега јачамо, да га одржимо на снази. Ми знамо, господо, ја говорим о војвођанским градовима, да су градови наши у Војводини запали у врло тешко финансијско стање. Несавесни партијски режими, који су тамо до сада владали, направили су код нас једно врло тешко финансијско стање. Несавесно су се задуживали, правили су велика инвестициона задуживања и то све на терет редовних буџетских прихода. Слали су из чисто партизанских разлога у масама чиновнике у пензију тако да амортизациона и каматна служба по тим дуговима као и лични издаци код нас апсорбују не мање од две трећине градског буџета, тако да на стварне издатке, господо, код нас не остаје готово ништа. Градови у Војводини један за другим куцају на вратима Државне хипотекарне банке да би добили зајам, да би спровели конверзију тих дугова, да би претворили летеће у дугорочне дугове, јер то ише краткорочни дугови већ дугови који су давно досели и који могу да се утуже, да би их претворили у дугорочне и да би изишли из овог тешког стања, али Државна хипотекарна банка не може свима градовима да изиђе у сусрет онако како би можда хтела. Овде је потребно, господо, да се нешто учини, јер знамо да и најсавршенији закон о самоуправама неће нам много вредети, ако не средимо финансијске прилике.

Законски пројекат о коме овде расправљамо о градским финансијама не говори много. Он упућује градске општине поглавито на градски прирез и на градски непосредни порез, на трошарину и на таксе, али, ово, господо, није довољно, није довољно нарочито у данашњој страховитој економској кризи да приходи из ових дажбина покрију градске потребе. Ипак донекле још има наде, господо, у речима г. Министра унутрашњих послова, који је у образложењу овог закона, увидевши ове тешкоће, наneo да се у Министарству финансија спрема закон о самоуправним финансијама и ја се надам да ћемо у томе закону имати прилике да обратимо нарочиту

пажњу на градове, на те културне и привредне центре нашег народног живота.

Из свега овога, господо, што сам овде изнео следи да је овај систем који нам пружа законски предлог који сада претресамо далеко бољи, него што је био онај у Војводини, где су административне прилике биле ипак развијене, па стога разлога, господо, и без обзира на све политичке разлоге изјављујем да ћу гласати за овај законски предлог. (Одобравање и плескање).

Поштрејседник др. Коста Поповић: Господо народни посланици, са вашим пристанком ја ћу данашњу седницу закључити. Као дневни ред за идућу седницу предлажем:

1) Наставак претреса извештаја Одбора за проучавање законског предлога о градским општинама;

2) Претрес извештаја Финансиског одбора о предлогу закона о државном рачуноводству;

3) Претрес извештаја Финансиског одбора о предлогу закона о државном правобраништву;

4) Претрес извештаја Одбора за проучавање законског предлога о консуларном уговору са зак-

ључним протоколом између Краљевине Југославије и Републике Немачке;

5) Претрес извештаја Одбора за проучавање законског предлога о конвенцији о ликвидацији порезе и да би се избегло двоструко опорезивање за време од 3 новембра 1918. до 31 децембра 1922 године у смислу чл. 43 општих споразума о извршењу Рапалског уговора са завршним протоколом, закљученој и потписаној у Риму 26 априла 1924 године између Краљевине Југославије и Краљевине Италије;

6) Претрес извештаја Одбора за проучавање законског предлога о уговору о трговини и пловидби са прилозима који чине његов саставни део, закљученом и потписаном у Београду 24 маја 1934 године између Краљевине Југославије и Краљевине Бугарске.

Прима ли Народна скупштина предложени дневни ред? (Прима).

Данашњу седницу закључујем а идућу заказујем за сутра у 9.30 часова.

Седница је закључена у 19.15 часова.

Прилози

МИНИСТАРСТВО ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Пов. Бр. 14872/1

Београд, 21 јуна 1934 год.

Господину

ДР. КОСТИ КУМАНУДИУ

Претседнику Народне скупштине

БЕОГРАД

ГОСПОДИНЕ ПРЕТСЕДНИЧЕ,

У прилогу под ./1 част нам је доставити Вам оригинални Указ Његовог Величанства Краља од 17 јуна 1934 године, којим смо овлашћени, у смислу чл. 63 Устава Краљевине Југославије, да можемо поднети на решење Народном претставништву предлог закона о Конвенцији закљученој и потписаној у Паризу 27 маја 1923 године, између Краљевине

Југославије, Републике Аустрије, Краљевине Мађарске, Краљевине Румуније и Републике Чехословачке, којом се одобрава Правилник о надлежности и раду Сталне техничке комисије режима вода Дунава.

У прилогу под ./2 част нам је доставити Вам десет примерака горе поменутог предлога закона са образложењем, с молбом да исти изволите изнети на решење пред Народну скупштину.

Изволите примити, Господине Претседниче, и овом приликом уверење нашег особитог поштовања.

Министар саобраћаја,

С. Т. Милосављевић с. р.

Министар иностраних послова,

Б. Д. Јевтић с. р.

(Закон штампан у »Службеним новинама« за 1934 г.)

МИ

АЛЕКСАНДАР I

По милости Божјој и вољи народној

КРАЉ ЈУГОСЛАВИЈЕ

На предлог Нашег Министра саобраћаја и Нашег Министра иностраних послова, а по саслушању Нашег Министарског савета, решили смо и решавамо:

Овлашћује се Наш Министар саобраћаја и Наш Министар иностраних послова да могу на основу члана 63 Устава Краљевине Југославије поднети Народном претставништву на решавање:

Предлог закона о Конвенцији закљученој и потписаној у Паризу 27 маја 1923 године, између Краљевине Југославије, Републике Аустрије, Краљевине Мађарске, Краљевине Румуније и Републике Чехословачке, којом се одобрава Правилник о надлежности и раду Сталне техничке комисије режима вода Дунава.

Наш Министар саобраћаја и Наш Министар иностраних послова нека изврше овај Указ.

АЛЕКСАНДАР с. р.

17 јуна 1934 године

у Београду,

Министар саобраћаја,

Свет. Т. Милосављевић с. р.

Министар иностраних послова

Б. Д. Јевтић с. р.

НАРОДНА СКУПШТИНА

Краљевине Југославије

Имунитетни одбор

Бр. 227

3 јула 1934 год.

у Београду

НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ

Имунитетни одбор на III својој седници, одржаној 3 јула 1934 год., расмотрио је све предмете по тражењу одобрења за продужење кривичног поступка противу г.г. народних посланика и цео општужи материјал, па му је част предложити Народној скупштини следеће:

I

Да се не одобри продужење кривичног поступка по предметима:

Милана Божића бр. 79 за дело из § 302 к. з. по тужби Николе Беланчића;

Хусеина Кадића бр. 80 за дело из § 104 к. з. по тужби Хашима Бадјевића;

Ристе Ђокића бр. 81 за дело из § 139 к. з. по тужби Фрање Орешковића; бр. 189 за дело из § 301 к. з. по тужби Владе Ђурића и бр. 190 за дело из § 302 к. з. по тужби Милице Станковић;

Др. Лавослава Ханжека бр. 82 за дело из § 380 к. з. по тужби Бертиновац Роже из Лојнице;

др. Драгутина Костића бр. 83 за дело из § 139 и 302 к. з. по тужби Баида Жувела; и бр. 211 за дело из чл. 4 Закона о заштити јавне безбедности и поретка у држави по тужби Дирекције Држ. Железница у Београду;

Милутина Пешића бр. 84 за дело из § 302 к. з. по тужби Привилегованог друштва за извоз;

Милутина Крстића бр. 85 за дело из § 302 к. з. по тужби Крете Павичевића и бр. 218 за дело из §§ 297 и 302 к. з. по тужби Душана Томића;

Николе Стајковића бр. 86 за дело из § 302 к. з. по тужби Прив. Друштва за извоз и бр. 216 за дело из § 297 од II к. з. по тужби Стевана Рајковића;

Др. Фрање Грубера и другова бр. 88 за дело из чл. 52 и 66 Закона о штампи по тужби Драг. Бубња из Загреб;а;

Др. Фрање Грубера бр. 170 за дело из § 297 к. з. по тужби Леона Готлиба;

Витомира Видаковића бр. 91 за дело из §§ 297 и 301 к. з. по тужби Андреје Бурмаза;

Станка Лончара бр. 92 за дело из § 314 к. з. по тужби Вјекослава Тушак;а;

Фрање Маркића бр. 93 за дела из §§ 297 и 301 к. з. по тужби Вељка Гргурев;ића;

Др. Милана Поповића бр. 96 за дела из §§ 301 и 302 к. з. по тужби Ивана Микана;

Методија Ципушевића бр. 99 за дела из §§ 297 и 247 к. з. по тужби М. Фридмана и В. Поповића и бр. 177 за дело из § 15 Закона о шумама у вези §§ 14 и 314 к. з. по тужби Среског начелника из Неготина на Вардару;

Др. Ранка Њамцула бр. 100 за дело из § 301 к. з. по тужби Славка Николића; бр. 101 за дело из § 297 к. з. по тужби Милутина Раиковића и бр. 172 за дело против части по тужби Жике Шалиначког;

Бранка Бараћа бр. 102 за дело из § 301 к. з. по тужби др. Раде Прибићевића; бр. 120 за дела из §§ 129 и 165 к. з. по тужби Танасија Драгељевића бр. 135 за дела из §§ 139 и 301 к. з. по тужби Стојше

Крбавца; бр. 136 за дела из §§ 297 и 301 к. з. по тужби др. Раде Прибићевића; бр. 140 за дело из § 301 к. з. по тужби др. Раде Прибићевића; бр. 155 за дела из §§ 71, 72, 73, 82 и 86 Закона о избору народних посланика по тужби Танасија Пантелића и бр. 197 за дело из § 297 к. з. по тужби Стојше Крбавца;

Душана Живојиновића бр. 103 за дело из § 133 к. з. по тужби Михаила П. Крстића и другова;

Петра Лулића бр. 104 за дело из § 302 к. з. по тужби Мије Ненадовића;

Др. Тоше Рајића бр. 126 за дело из § 181 к. з. по тужби Абрахама Кауфмана и бр. 164 за дело из § 301 к. з. по тужби Хрватско-славонске банке а. д.;

Велимира Марковића бр. 127 за дело из § 181 к. з. по тужби Душана Јовановића;

Др. Милана Срђе Илића бр. 128 за дела из §§ 139 и 301 по тужби Владимира Карлеуша;

Др. Глигорije Тадића бр. 137 за дело из чл. 2- Закона о заштити земљорадника по тражењу Среског суда у Костајници; бр. 203 за дело из § 302 к. з. по тужби Српске штедионице у Костајници и бр. 208 за дело из § 302 к. з. по тужби жандармеријске станице у Суњи;

Драгутина Бугарског бр. 138 за дело из § 302 к. з. по тужби Тихомира Арсенивића;

Бранка Аврамовића бр. 139 за дело из § 302 к. з. по тужби Главног Савеза српских земљорадничких задруга и бр. 219 за дело из § 302 по тужби Главног Савеза српских земљорадничких задруга;

Др. Стјепана Бачића бр. 141 за дело из § 297 к. з. по тужби др. Авелина Страхуљака;

Михаила Ђурића бр. 142 за дела из §§ 297 од II и 301 к. з. по тужби Светомира Чубраковића;

Милинка Милутиновића бр. 143 за дело из § 297 к. з. по тужби Саве Ивковића;

Ивана Лончара бр. 152 за дело из чл. 52 Закона о штампи по тужби Викт. Закрајшека;

Стјепана Шифтара бр. 153 за дело из § 301 к. з. по тужби Станка Царевића;

Др. Федора Никића бр. 154 за дело из чл. 33 Закона о штампи по тужби Ленци Шпилера;

Др. Анте Кунтарића бр. 156 за дело из § 204 од II к. з. по тужби жандармеријске станице у Јасеници; бр. 220 за дела из §§ 297 и 301 к. з. по тужби Филипа Кнеза и другова и бр. 225 за дело против сигурности саобраћаја по тужби жандармеријске станице у Јасеници;

Омера Кајмаковића бр. 161 за дела из §§ 297 и 299 к. з. по тужби Вехбије Смаилкадића и бр. 169 за дело из § 181 к. з. по тужби Јана Данка;

Емилијана Грбића бр. 162 за дела из §§ 298 и 301 к. з. по тужби др. Петра Јовића;

Алојзија Павлича бр. 163 за дело из чл. 52 Закона о штампи по тужби др. Фр. Роша и бр. 171 за дело из § 302 к. з. по тужби жандармеријске станице у Трбовљу;

Аранђела Никодијевића бр. 165 за дело из § 297 к. з. по тужби Милана Иванића;

Стјепана Ваљавца бр. 166 за дела из §§ 297 и 299 к. з. по тужби Павла Матице и бр. 167 за дела из §§ 301 и 302 к. з. по тужби др. Лавослава Ханжека;

Димитрија Он. Поповића бр. 173 за дела из §§ 139 и 302 к. з. по тужби др. Радуна Велашевића;

Арсе Фотирића бр. 174 за дело из § 302 к. з. по тужби Мартина Кушца;

Хаџи Тодора Димитријевића бр. 175 за дела из §§ 297 и 301 к. з. по тужби Тодора Димитријевића; бр. 191 за дело из § 297 к. з. по тужби Ђорђа Ђорђе-

вића и бр. 221 за дело из § 318 к. в. по тужби произвођача дувана у Врању;

Бождара Главичког бр. 176 за дело из § 248 к. в. по тужби Општине параћинске; бр. 178 за дело из § 181 к. в. по тужби Стевана Дикића; бр. 179 за дело из § 181 к. в. по тужби Николе Милојевића; бр. 180 за дело из § 181 к. в. по тужби Светислава Милојевића; бр. 181 за дело из § 181 к. в. по тужби Добривоја Милићевића; бр. 182 за дело из § 181 к. в. по тужби Бранка Радојевића; бр. 183 за дело из § 181 к. в. по тужби Василија Милојевића и бр. 207 за дела из §§ 167 и 297 к. в. по тужби Милана Каванића;

Јосипа Стажића бр. 184 за дело из § 302 к. в. по тужби Матије Глушића, бр. 185 за дело из чл. 52 Закона о штампи по тужби Јосипа Матагића, бр. 202 за дело из чл. 52 Закона о штампи по тужби Милана Бабића и бр. 209 за дело из § 297 к. в. и чл. 52 Закона о штампи по тужби М. Гавриловића;

Ивана Радића бр. 97 за дело из § 302 к. в. по тужби Јове Раденковића; и бр. 186 за дела из §§ 141, 301 и 302 к. в. по тужби Армана Миланића;

Владе Спахића бр. 188 за дело из § 301 к. в. по тужби Обрада Гушића;

Димитрија Вујића бр. 200 за дела из §§ 247, 297, 181 од. I и 318 к. в. по тужби Савете Орловић;

Бранка Чорбића бр. 201 за дело из § 297 к. в. по тужби Ђорђа Томића и бр. 223 за дело из § 397 од. II к. в. по тужби Ђорђа Тошића;

Михаила Крстића бр. 213 за дело из § 181 од. II к. в. по тужби Војислава Милосављевића;

Др. Милована Грбе бр. 214 за дела из чл. 52, 54 и 60 Закона о штампи по тужби др. Јована Грубића; бр. 215 за дела из чл. 52 и 60 Закона о штампи по тужби Стајка Опарице и бр. 224 за дело из § 301 од. III к. в. по тужби Милована Дејановића.

II

Да се одобри продужење кривичног поступка по предметима:

Др. Николе Кешељевића бр. 148 за дело из чл. 52 Закона о штампи по тужби Миливоја Шербића; бр. 149 за дело из чл. 52 Закона о штампи по тужби Сармафиље Радунов; бр. 150 за дело из чл. 52 Закона о штампи по тужби Арсенија Миласиновића; бр. 151 за дело из чл. 52 Закона о штампи по тужби др. Милутина Тићака и бр. 168 за дело из члана 54 Закона о штампи по тужби Драгутина Мајцана;

Милорада Марковића бр. 195 за дело из § 302 к. в. по тужби др. Драг. Росића, судије;

Војислава Теодоровића бр. 196 за дело из § 366 к. в. по тужби Пореске управе у Алибунару;

Милорада Симића бр. 205 по предмету кривичне часника Општине грачаничке по тражењу Окружног суда у Шапцу;

Јована Митровића бр. 206 за дело из § 397 к. в. по тужби Инвалидског суда Шумедијске Дивизијске области;

Др. Ханса Мозера бр. 210 за дела из §§ 369 и 371 к. в. по тужби Мате Милошевића;

Владимира Ђорђевића бр. 222 за дело из § 369 к. в. по тужби Томе Гинића.

Одбору је част доставити Народној скупштини овај извештај, с молбом да га изволи у свему усвојити.

За известнице одређени су г.г. др. Мирко Ивковић-Ивандекић и Филип Цемовић.

Секретар,
Ф. Цемовић с. р.

Претседник,
Имунитетног одбора,
Др. Милан Секулић с. р.

Чланови:

Мих. М. Живанчевић с. р., Др. Мирко Ивандекић с. р., Јордан Бабамовић с. р., Душан Антонијевић с. р., Милинко Милутиновић с. р., др. Саво Радовић с. р., Др. Стјено Кнежевић с. р.

ИНТЕРПЕЛЦИЈА

Др. Николе Кешељевића, народног посланика, на Претседника Министарског савета, Министра финансија, Министра пољопривреде и Министра правде о изигравању Закона о заштити земљорадника од стране Народне банке Краљевине Југославије и других новчаних завода.

Господине Претседниче и Господо Министри,

У нашој држави ни један закон не може опстати а да кроз врло кратко време не буде изигран. То се десило и са Законом о заштити земљорадника. Тенденција и смисао закона јасни су и имају за циљ да се земљорадницима ни у коме случају не може продавати њихова имовина изузев потраживања државе и стварна потраживања Народне банке Краљевине Југославије. Сва остала лица и установе потпадају под удар закона о заштити земљорадника. Међутим, позната је ствар да се на пример у Шапцу по суленим решењима врше продаје имања стотинама људи, јер су Народна банка односно њезине филијале преузеле менице других банака и врши продају имања земљорадницима као да су они код ње задужени. То се дешава у Војводини као и у Босни и у другим крајевима. Ради примера наводим случај филијале Народне банке у Сарајеву која је примила меницу банке Гајрет по дуговању Превљак Бајре из Коњи-

ца. Дуг износи суму од 4200.— динара, затим је извршена оврха те су разни трошкови на ту суму изнели 862 динара и 50 пара и Превљаку Бајри извршен је према решењу средског суда Број И. 292/34 од 29-VI-1934 г. под потписом судије Стилиновића Ферде попис и пљенидба његове имовине. Такве исте случајеве познајем и у селу Иланици, где је један земљорадник дуговао Српској банци — филијали у Бечкереку, која је свој дуг — потраживање пренела на Народну банку за потраживање од 18.000 динара. Иако је тај земљорадник исплатио 18.000 динара затим разних трошкова у износу од 4 хиљаде и неколико стотина динара, сада се појављује Народна банка и потражива преко 9.000 динара од истога, да се судским путем наплати, о чему постоји решење. У исто време прилажем Вам одлуку средског суда у Гацку од 19-II-1934 године Бр. 103/33 — 5 одлука о пљенидби имовине Милинковића Спасоја и Милинковића Петра из Липника Срева гатачког, по којој се њихова имовина продаје

за рачун Српско-американске банке под потписом судије срескога суда Николе Петрусовића. Код истог тог среског суда прилажем оригиналну одлуку срескога суда у Гацку бр. II. 73/33-II о пленидби имовине Која и Ђока Милићевића за рачун Српске централне привредне банке д.д. филијала Гацко из које се види да се врши пљенидба за дуг од 11.800.— динара и са овршним трошковима доводи на суму од 15 хиљада динара о чему прилажем и оригинални обрачун есконта. Ја наводим само неколико примера предлажући и оригиналне документе за доказ мојих навода, да не само Народна банка Краљевине Југославије него и приватне банке могу изигравати Закон о заштити земљорадника и изигравају га, а у исто време тврдим да према подацима које ја имам, ово нису једини случајеви, него се то дешава врло често на целој територији Краљевине Југославије. У исто време упозорујем Господина Претседника и надлежне г. г. Министре да се тај Закон изиграва још и на тај начин, што обмањују земљораднике приликом замене меница, те се замењене менице по старим дуговањима третирају као нове и по њима врши продаја имовине земљорадника. Што је најжалосније судови по целом овом питању немају одређеног ни једнаког мишљења, него поступају у разним местима сваки по својој вољи. Ја сам поднео својевремено интерпелацију по овоме питању и, захтевао да се изда хитно престо и јасно и сваком разумљиво тумачење Закона о заштити земљорадника и како се он има примењивати. Да се то тумачење напише и изложи таквим стилем да би га свако могао разумети, а нарочито земљорадници, јер кад у овоме питању немају судови јасног мишљења, може се мислити како ли га тек могу разумети и њима се користити неписмени и слабо писмени сељаци.

Тражим да се најхитније изда такво тумачење, које би било штампано у свим листовима — новинама, које излазе у Краљевини, да се исто достави свима општинским властима, а свима судовима скрене најстрожија пажња, да се Закон има строго, стриктно и једнообразно примењивати и то тако да се њиме користе стварно земљорадници, а не да банке изигравају постојећи закон.

Нарочиту пажњу обраћам на износе грошкова реског камата и свих других манипулација које врше банке, да би суму дуговања повећале при замени меница о чему ради илустрације прилажем обрачун есконта Српске централне привредне банке д. д. из Сарајева — филијале у Гацку, која се односи на дуговање Које Милићевића из Гацка. Како је Закон о заштити земљорадника дефектан и непотпун, па још кад се на овакав начин изиграва и кад томе изигравању судови не стају на пут, као што се из приложених докумената види, то молим да се тумачење које тражим публикује што пре, да се све оврхе и продаје, које су до сада судским решењима на овакав начин извршене повиште и заштићеним земљорадницима њихова имовина или одговарајућа вредност у новцу што пре поврати.

За ову интерпелацију тражим првенство и питам Господина Претседника Министарског савета и надлежне Господу Министре да ми хитно одговоре, хоће ли да тражене мере што пре предузму.

Београд, 4 јула 1934 године

Др. Никола Кенџевић с.р.
народни посланик.

Прилог: 4 оригинална документа
Фалсификовање се казни по кривичном закону:
(Т.М. 1 дин.)

Госп.

Милићевић Ђоко и Раде Маљевић

ОБРАЧУН ЕСКОНТА

Наплаћена стара меница бр.....	Дин.....
Есконтована нова меница бр.....	Дин. 15.000.—
Отплата.....	
Камата 701	
Провизија.....	
Протест.....	
Трошкови.....	

701

Укупно динара 14.299

Одобрено у корист наше утужене менице од дин. 11.800

Примљена меница дин.	
...% камата за ..... дана	Дин. ....
% провизија	
... трошкови	
Издато у готову дин.	

Рок новој меници 1 новембра 1934 г.

Гацко 9-12-1933

Ликвидатор,

За благајницу Српске централне привредне
банке д. д. филијале у Гацку
Благајник,

161 и 103-33-5

ОДЛУКА

Записник о пљенидби прима се на знање.

Да се намири оврховодичева тражбина и то главница 300 дин. по 6% камата од 1-7 1932 до наплате, парнични трошак 155 дин. .... и трошкови овршне молбе Дин. 77;;; трошка протеста Дин. 20, трошка нотификације Дин. 25, 1-6% провизије, запорка овршности Дин. 74..... одређује се јавна дражба заплећених покретнина на.....

Суботу 24 марта 1934 г. у..... сати прије подне на пазаришту у Гацку.....

Продавање се ове покретнице.....

Код Миленковића Спасоја 6 јањаци 4 бијеле боје, а 2 мрке боје, 1 овца бијеле боје те код Петра Миленковића једна крава зелена стара 3 год.

Палаже се суд. гласнику Вукомановићу да по §§ 532 и 534-536 г.п.п. изврши дражбу и затим за три дана извијести суд о њеном успеху.

О том се обавешћују:

1) Оврховодитељ: Американско-српска банка а. д. заст. по др. Б. Видовићу, адв. из Сарајева.

2) Овршеник: Миленковић Спасоје и Петар Миленковић из Липника.

3) Судски гласник.

Срески суд

Гацко, дне 19-11 1934

Старешина суда
потпис нечитак

М.п.)

Број: 173-33-2)

ОДЛУКА

Записник о пљенидби прима се на знање.

Пошто дужници нијесу удовољили својој обавези, наиме пошто до сада нијесу платили камате како то прописује члан 2 задњег Закона о заштити земљорадника, а тако исто пошто нијесу до сада још издали нових меница са потписима као на ранијој меници или са потписима једнаке вриједности како то прописује члан 3 истог закона — то се у смислу истог члана дозвољава дражба заплениених покретнина ради подмирења 6% камата на своту од Дин. 11.800 почев од 20 децембра 1932 године (као дана ступања на снагу задњег закона о заштити земљорадника) до исплате, трошкове протеста од дин. 65-1-6% провизије од 19.66 дин., нотификације од дин. 29 парничког трошка од дин. 860.50, трошка запорке овршивости од дин. 147, трошка овршне молбе од дин. 134, трошка ове молбе од дин. .... и даљњег овршног трошка.

Дражба ће се обавити у суботу 9 децембра 1933 год. у 10 сати прије подне на пазаришту у Гацку, па се судском гласнику Милошевићу налаже, да исту по прописима §§ 532 и 534-536 гр.п.п. и § 320 I п. обави и о том извјести у року од три дана.

Продаваће се ове покретнине: Код Која и Ђока Милићевића једна крава зелене боје стара две до три год. Једно ждребе врло старо 1 и по год. и 2 овце јалове, код Маљевића Рада 1 кобила доратаста са ждребетом стара 12 год. једна кобила доратаста стара 2 год. и пет оваца са јањцима.

У погледу подмирења главнице од дин. 11.800 са 6% камата до 20 децембра 1932 одлаже се дражба у смислу чл. 1 Закона о заштити земљорадника све док се поднесе нови закон.

О томе се обавјешћују:

1) Оврховодитељ: Среска Централ. Прив. банка д.д. фил. Гацко заст. др. Пери Мандићу адв. из Мостара.

2) Која Милићевић пок. Николе из Меданића и Ђоко Милићевић из Меданића на руке србника за чин Буре Краљева груп. из Гацка и Раде Маљевић из Грачанице.

3) Судски гласник.

Срески суд Гацко дне 20-X 1933. (М. п.)

Старешина суда,
потпис нечитак.

За Која Милићевића
пок. Николе из Меданића.

Срески суд у Сарајеву
Број I 292/34

ОДЛУКА

На темељу извршивог отправка платног налога Среског суда у Сарајеву од 15 маја 1934 г. Мен. 571-34 дозвољује се сврха за намирење главнице од динара 4.200 са 6% камате од 14 јануара 1934 до исплате трошка протеста од 40 дин. са 1-6% провизије од 7 дин. трошка нотификације од 4 и по дин. трошка тужбе од дин. 400 трошка запорке овршивости од дин. 130 трошка ове молбе од 262 дин. п.п. те се налаже судском гласнику да по §§ 520 до 530 гр. п. п. изврши оврху пљенидбом сваковрсних покретнина овршникових а нарочито преметачином џепова, одузећа готовог новца и драгоцености уз интервенцију оврховодитеља заступника или његова заменика па да записник о томе преда у року од осам дана.

О томе се обавјешћују:

1) Оврховодитељ: Народна банка Краљевине Југославије филијала у Сарајеву заступана по др. Урошу Иванишевићу, авд. у Сарајеву.

2) Овршеници: Превљак Бајро, Ђајић Ахмет, хандија и Бекташевић Емид, трговац, сви из Коњица.

3) Судски изасланик Ивица Адамник.

У Коњицу дне 29-VI-1934.

Судија,

Стилиновић Фердо.

За тачност отправака

Управитељ судске писарнице
потпис нечитак.

(М.П.)

ДР. УРОШ ИВАНИШЕВИЋ

адвокат

Сарајево

СРЕСКОМ СУДУ

У КОЊИЦУ

Оврховитељ: Народна банка Краљевине Југославије филијала у Сарајеву заступана од

Др. Уроша Иванишевића

адвоката

из Сарајева

Овршеници: Превљак Бајро, Ђајић Ахмет, хандија и Бекташевић Емин, трговац, сви из Коњица.

Предмет: Молба за оврху на покретнине за намирење тражбине од Дин. 4.200 спп.

Четвороструко, 2 рубрике

Прилози: Платни налог и одлука у оригиналима.

На темељу под /1 приложеног отправка платног налога Среског суда у Сарајеву од 15 маја 1934 Мен. 571-34 по своме већ исказаном заступнику молим:

Да тај суд за намирење моје тражбине од 4.200 дин. са 6% камата од 14 јануара 1934 до исплате, трошка протеста од 40 дин. са 1-6% провизије од 7 дин. трошка нотификације од 14.50 дин. трошка тужбе од Дин. 400.— трошка запорке овршивости од Дин. 130 гласом одлуке под Б) те миже назначеног трошка ове молбе као и даљег овршног трошка дозволи и уз интервенцију мојега заступника а по посебном судском изасланику проведе оврху пљенидбом сваковрсних покретнина свих дужника, преметачином џепова, касе и ладица и одузећем новца и драгоцености те похраном истих код тога суда па да о томе обавјести странке, овршенике тек пригодном provedeња оврхе, те да ми за ову молбу допита следећи

трошак:

упута	30 дин.
састав молбе са 2% за сунарце	216 «
4 преписа 2 рубрике	12 «
такса	25 «
сравнање, папир и отправа	3 «
порто и предаја	8 «
примитак решења	1 «
писмо странци	11 «
бановинске таксе	5 «

Народна банка Краљевине
Југославије
Филијала у Сарајеву

И Н Т Е Р П Е Л А Ц И Ј А

Др. Николе Кешелевића, народног посланика, на Министра унутрашњих послова о полицијским мерама на зборовима Југословенске народне странке.

Господине министре,

Приликом одржавања зборова Југословенске народне странке срески начелници и градски претстојници, тамо где их има, предузимају такве мере предстожности, да то постаје смешно кад се зна, да ни на једном збору Југословенске народне странке сами учесници збора нису до данас изазвали ни једног јединог ни најмањег инцидента и ако је таквих зборова и конференција одржано неколико стотина, и на њима учествовало стотинама хиљада људи. Примера ради наводим следеће: 1 јула 1934 године Југословенска народна странка одржала је велики збор у граду Панчеву ком је присуствовала маса народа од неколико хиљада људи и који је са стране учесника збора прошао у највећем реду, али нажалост не са стране полиције. Месни одбор Југословенске народне странке у Панчеву подигао је био славолук на пристаништу о чему је законитим путем обавестио писменим актом Градску управу у Панчеву и молбу прописно таксирао. Кад је славолук био подигнут Претстојништво градске полиције у Панчеву захтевало је у суботу, 30 јуна, у 21 час ноћу, да се славолук који никоме није сме-тао скине.

На збору у Панчеву узело је учешћа неколико стотина чланова Југословенске народне странке из Београда, који су у реду у поворци са заставама прошли од пристаништа до зборног места. Предстојник градске полиције у Панчеву захтевао је да се та поворка не врши. На нашу интервенцију код Управе града Београда славолук је остао жив и здрав а учесници збора у највећем реду прошли су од пристаништа до зборног места. Али, нажалост, тај ред био је нарушен од стране полиције. Ради примера наводим следећи инцидент: на челу поворке ишла је музика, која је почела да свира државну химну, јер је поворка клицала Њ. В. Краљу. Међутим полиција је забранила музици да свира химну и исту прекинула. Мере које је предузела полиција биле су просто смешне. Наведена је била огромна маса полицајаца чак и на коњима, па да би били сигурнији позвали су у помоћ 70 полицајаца из Земуна. Кад је поворка пошла улицом полиција је оставила на миру само први део поворке у којој су ишли народни посланици, а затим су се упутили полицајци пешке и на коњима и почели без икаквог повода да разгоне масу. Том приликом Бранко Бушанац, редар бр. 36, налетео је са коњем на Максу

Црног из Панчева, ударио га ногом и зенгијом у груди тако да је пао на земљу и био знатио повређен. Неколико учесника поворке однели су повређенога кући где је морао да остане у кревету. Непосредни сведоци овога били су Васја Лочкин, опанчар из Панчева, Душан Црни, кројач из Панчева и Божићар Воложић, каферија — капетан швалид из Београда и сви учесници поворке. Кад је сутрадан 2 јула тек. године после збора почело се о томе по Панчеву говорити и поступци полиције осуђивати, дошао је редар Бушанац у кућу повређеног Макса Црног, и извињавао се са речима: «Нисам знао да сте ви Панчевац, већ сам мислио да је то Београђанин.»

Приликом наших зборова и конференција среска начелства, жандармерија и опште — полицијски органи забрањују каферијама, хотелијерима и другим лицима, који имају јавне просторије и плаћају порез држави, да уступају своје просторије за одржавање наших зборова, конференција или седница наших одбора. При томе се користе сви ти полицијски органи незаконитим претињама и репресалијама и незаконито се мешају у политичко-партијски живот. Сем тога овакве исте глупе мере и незаконитости врше и разне општинске управе. Примера ради наводим случај у Бачком Петровцу, где су Ковач Павле, Новота Јова, Бенко Мавел, Сестински Андреј, Дир Самуило од полицијских органа терани у општину и као да су неки лопови и разбојници саслушавани су зато, што су чланови Југословенске народне странке и што су вршили упис у чланство Југословенске народне странке у Новом Саду. Полиција је ухапсила Мију Пекића, члана Југословенске народне странке и прете му да ће бити протеран из Новог Сада, због тога, што је члановима Народне одбране дао неке податке о градском начелнику Бороти о чему у осталом пише и у листу Народна Свест. Оваквих примера има свуда по целој држави.

Тражим, Господине Министре, да најстрожије наредите да се среска начелства, жандармерија, општинске управе и полицијски органи незаконито у партијски живот не мешају. Молим вас да ми по овоме питању дате што пре одговор у Народној скупштини и за исто тражим првенство.

Београд 4 јула 1934 године.

Др. Никола Кешелевић с. р.
народни посланик

